

A civilizáción túl

Az emberiség következő nagy kalandja

Daniel Quinn

Mi lenne, ha társadalmi megoldásainkat egyszer
szándékosan a kreatív káosz tűzében kovácsolnánk ki?

Rennie-nek,
Hap Veerkamp-nak és C.J. Harper-nek,
külön köszönet az 1998-as Houston Seminar résztvevőinek,
akik oly fontos szerepet játszottak ezen könyv létrejöttében,
különösen Scott Valentine-nak és Sara Walsh-nak –
segítettetek, hogy ne adjuk fel és hogy ne örüljek meg.

A hajléktalanok és a fiatalság sebesen közelítenek ahhoz
a társadalmi-gazdasági területhez, amit ebben a könyvemben
„civilizáción túlinak” nevezek. A legtöbb hajléktalant akaratán
kívül taszították ide, míg a fiatalok sokan tudtukon kívül vágynak rá,
ahogy azok is, akik többet remélnek az élettől annál,
mint hogy hozzájussanak ahhoz a vályúhoz, ahol a világot falják.
Különösen nekik és az ő reményüknek ajánlom ezt a könyvet.

ELSŐ RÉSZ

Közeledés a problémához

„Ezt a történetet természetesen a nagypapámtól hallottam, aki pedig az ő nagyapjától, aki szintén a nagyapjától, és így ment ez, több ezer évre visszamenőleg. Vagyis ez a mese nagyon régi. De sosem tűnik el, mivel én is elmondom majd a gyermekeimnek és az én gyerekeim is elfogják mondani az ő gyerekeiknek és így tovább.”

(Lazaros Harisiadis, egy cigány mesemondó, Daine Tong „Cigány népmesék” című könyvében.)

Egy mese, kezdésnek

Egyszer volt, hol nem volt, egy bizonyos bolygón kifejlődött az élet, mely rengetegféle szociális szerveződést hozott létre, csoportokat, falkákat, hordákat, nyájakat, rajokat és így tovább. Egy faj, melynek egyedei különösen intelligensek voltak, kifejlesztettek egy egyedi szociális szerveződést, amit úgy nevezünk: törzs. A törzsi életforma évmilliókon át jól működött, mígnem egy nap úgy döntöttek, hogy kísérletet tesznek egy újfajta szociális szerveződéssel, a civilizációval, ami a törzsi berendezkedéssel ellentétben hierarchikus felépítésű volt.

Nemsokára a hierarchia tetején lévők hatalmas luxusban éltek, élvezhették a tökéletes kényelmet és mindenből az elérhető legjobbat. Alattuk egy nagyobb réteg meglehetősen jól élt, nem volt mire panaszkodniuk. Viszont a tömegek, akik a hierarchia alján kaptak helyet, a legkevésbé se szerették ezt az egészet. Úgy éltek és dolgoztak, akár a málhás állatok, az életben maradásért küzdve.

- Ez nem működik – mondták a tömegek – A törzsi élet jobb volt. Vissza kellene térnünk hozzá.
De a hierarchia vezetői azt mondták nekik – Azt a primitív életet örökre magunk mögött hagytuk. Nem térhetünk vissza.
- Ha nem mehetünk vissza – mondták a tömegek – akkor menjünk előre, valami jobb felé.
- Az nem lehetséges – mondták az uralkodók – mert semmi más nem lehetséges. Semmi nem létezhet a civilizáción túl. A civilizáció egy végleges, felülmúlhatatlan találmány.
- De hát egyik találmány se felülmúlhatatlan. A gőzmotort felülmúlta a benzinmotor. A rádiót felülmúlta a televízió. A számológépet felülmúlta a számítógép. Miért pont a civilizáció lenne más?
- Nem tudjuk miért más – mondták az uralkodók – egyszerűen csak az.

De a tömegek ezt nem hitték el – és én sem.

A változás kézikönyve

Első koncepciómat erre a könyvre híven tükrözi eredeti címe: *A változás kézikönyve*. Azért gondoltam erre, mert nincs semmi amit kultúránk emberei jobban szeretnének a változásnál. Kétségbeesetten szeretnének változtatni önmagukon és a körülöttük lévő világon. Az okot nem nehéz kitalálni. Tudják, hogy valami nem stimmel, valami nem stimmel önmagukkal, valami nem stimmel a világgal.

Az *Izmaelben*¹ és több könyvemben egy újfajta látásmódot próbáltam adni az embereknek annak megértéséhez, hogy mi az, ami nem stimmel. Az volt a naiv elképzelésem, hogy ez elég lesz. Általában elég is szokott lenni. Ha tudjuk, hogy mi a probléma például az autókkal, a számítógépünkkel, a hűtőszekrényünkkel, a televíziókkal, akkor a megoldás szinte magától jön. Azt feltételeztem, hogy most is ez lesz a helyzet, de természetesen ez esetben nem ilyen egyszerű. Újra és újra, szó szerint több ezerszer mondják és írják nekem az emberek, hogy – Értem én amit ön mond, megváltoztatta ahogy a világot és benne a mi helyünket látom – de mit kellene TENNEM?

Lehet, hogy néha azt találtam mondani – Hát nem egyértelmű? De természetesen a legkevésbé sem az. Ebben a könyvben remélem, hogy egyértelművé tudom tenni.

Az emberiség jövője a tét.

¹ Megjelent magyarul a Katalizátor könyvkiadó gondozásában – a ford. megj.

Kik a „mi kultúránk” emberei?

Nem nehéz rájönni, hogy kik tartoznak a „mi” kultúránkhoz. Ha elmegyünk valahova – akárhova a világban – és azt tapasztaljuk, hogy a táplálékot hét lakat alatt tartják, és az ott élő embereknek dolgozniuk kell a megszerzéséért, akkor a mi kultúránk emberei között járunk. Lehet, hogy viszonylag jelentéktelen dolgokban különbözhetnek – ahogy öltöznek, a házassági szokásaikban, az ünnepeikben, és így tovább. De a legalapvetőbb kérdésben, hogy hogyan jutnak hozzá a túlélésükhöz szükséges élelemhez, mind egyformák. Ezeken a helyeken az élelem valaki *tulajdona* és ha szeretnénk belőle, meg kell vennünk. Ezeken a helyeken ez az elvárás; a mi kultúránk emberei nem ismerik az élelemhez jutás más módját.

Az élelem birtokolható árucikké tétele egyike kultúránk legnagyobb találmányainak. A történelem során egyetlen másik kultúra sem tette az élelmiszert hét lakat alá – valójában ez gazdaságunk alapköve, hiszen ha az élelmiszer nem lenne hét lakat alatt, ki dolgozna?

Mit jelent a „világ megmentése”?

Amikor a világ megmentéséről beszélünk, miféle világról van szó egyáltalán? Nyilvánvalóan nem magáról a bolygóról. De nem is a biológiai világról – az élővilágról. Az élővilág, meglepő ugyan, de nincs veszélyben (bár több ezer, esetleg millió faj igen). Még a legrosszabb, legpusztítóbb kedvünkben se lennénk képesek teljesen életmentessé gyalulni a bolygót. A jelenlegi becslések szerint, nekünk köszönhetően nem kevesebb, mint kétszáz faj pusztul ki naponta. Ha ilyen iramban folytatjuk szomszédaink kiirtását, elkerülhetetlenül el fog jönni a nap, amikor ezen kétszáz között lesz a mi saját fajunk is.

A világ megmentése nem jelentheti a világ jelenlegi állapotában való megőrzését sem. Ez jó ötletnek tűnhet, de szintén elérhetetlen. A világ akkor se maradna olyan, mint ma, ha az emberi faj egyik napról a másikra teljesen el is tűnne. Soha, semmilyen körülmények között sem leszünk képesek megállítani a változást ezen a bolygón.

De ha a világ megmentése nem azt jelenti, hogy változatlanul megőrizzük az élővilágot, akkor miről beszélünk egyáltalán? A világ megmentése csak egyetlen dolgot jelenthet: a világ, *mint az ember élőhelyének* megmentését. Ez magával fogja hozni (*kell*, hogy hozza) a világ, mint a lehető legtöbb más faj élőhelyének megmentését is. Csak úgy tudjuk megmenteni a világot, mint az ember élőhelyét, ha abbahagyjuk az életközösség elleni katasztrofális támadásunkat, mivel ettől a közösségtől függ a saját életünk is.

Régi elmék új programokkal

Az *Izmaellel* kezdődő és az *Én Izmaelemmel* végződő trilógia középső könyvében, a *B története*² című novellámban, ezt írtam: „Ha a világ megmenekül, akkor az nem az új programokkal előálló régi elméknek lesz köszönhető, hanem a programok nélküli, új elméknek.” Attól tartok, hogy ez ékes példája annak, amikor a szavakat kimondani könnyű, de megérteni amit közvetíteni szeretnék nehezebb. Átfogalmazom. Ha úgy folytatjuk, ahogy eddig, már nem sokáig leszünk itt – néhány évtizedet, talán egy évszázadot. Ha több ezer év múlva is itt leszünk, az azért lesz, mert abbahagytuk azt, amit most csinálunk.

Hogy fog ez megtörténni? Mi fog megállítani minket, mitől fogunk letérni erről az útról?

A régi elmék a következőképpen állítanának meg. Úgy, ahogyan megállították a szegénységet, ahogyan megállították a kábítószereszt és a bűnözést. Programokkal. A programok olyanok, mint egy folyó medrébe leszúrt karók, amik akadályozzák az áramlást. *A karók* valóban befolyásolják az áramlást. Egy kicsit. De sohasem állítják meg azt és sohasem térítik el a folyót.

Ezért merem jósolni, hogy ha a világ megmenekül, az nem azért lesz, mert a régi elmék kitaláltak néhány új programot. A programok sohasem szüntetnek meg azokat a dolgokat, melyek megszüntetésére indították őket. Még egyetlen program sem szüntette meg a szegénységet, a kábítószerrel való visszaélést vagy a bűnözést és egyetlen program sem fogja.

És hasonlóképp, egyetlen program sem fog megakadályozni minket a világ elpusztításában.

² Megjelent magyarul a Katalizátor könyvkiadó gondozásában – a ford. megj.

Új elmék programok nélkül

Ha a világ megmenekül, akkor az nem az új programokkal előálló régi elméknek lesz köszönhető, hanem a programok nélküli, új elméknek.

Miért nem új elmék *programokkal*? Azért, mert ahol programokon gondolkozó embereket látunk, nem találunk új elméket, hanem a régieket. A programok és a régi elmék kéz a kézben járnak, épp mint a lovaskocsi és az ostor.

A folyó amit említettem a vízió folyója. Kultúránk víziójának folyója az, ami a katasztrófa felé sodor bennünket. A medrébe leszúrt karók lehet, hogy befolyásolják az áramlását, de nem az áramlást kell befolyásolnunk, hanem egy teljesen új mederbe kell terelnünk. Ha kultúránk víziójának folyója egyszer a katasztrófától egyre távolabb, egy fenntartható jövő felé visz majd bennünket, a programok fölöslegessé válnak. Ha egy folyó arra folyik amerre szeretnénk, nem szurkálunk le karókat, hogy eltérítsük.

A régi elmék így gondolkodnak:

Az új elmék így gondolkodnak:

Hogy oldjuk meg ezeket a problémákat?

Hogyan alakítsuk kedvünkre a dolgokat?

Egyetlen program se?

Programok által tevékenynek tűnhetünk, miközben *kudarcot* vallunk. Ha a programok tényleg elérnék azt, amit az emberek várnak tőlük, akkor társadalmunk maga lenne a mennyország: a kormányaink jól működnének, az iskoláink jól működnének, a jogrendszerünk jól működne, az igazságszolgáltatás jól működne, a bűnügyi szervezetek jól működnének, és így tovább.

Amikor a programok kudarcot vallanak (amit kivétel nélkül megtesznek), általában a gyenge tervezésre, a kevés pénzre, kevés önkéntesre, rossz menedzsmentre, vagy a nem megfelelő betanításra fogjuk. Amikor a programok kudarcot vallanak, újabb, jobb tervezésű, több pénzzel, több emberrel, jobb menedzsmenttel és jobb betanítással megtámogatott programokkal helyettesítjük. Amikor ezek az új programok is kudarcot vallanak (amit kivétel nélkül megtesznek), azt ismét a gyenge tervezésre, a kevés pénzre, kevés önkéntesre, rossz menedzsmentre és a nem megfelelő tréningre fogjuk.

Így költünk el minden évben több és több pénzt a kudarcra. A legtöbben ezt készségesen hajlandók elfogadni, mert tudják, hogy minden évben: nagyobb költségvetést, több törvényt, több rendőrt, több börtönt kapnak és mindenből többet, mint az előző évben és az azt megelőző évben és az azelőtti évben.

A régi elmék így gondolkodnak:

Ha valami tavaly nem vált be, idén csináljuk még *TÖBBSZÖR*.

Az új elmék így gondolkodnak:

Ha valami tavaly nem vált be, idén csináljunk valami *MÁST*.

Ha nem programok, akkor mi?

Egy ember ült a sivatag közepén, egy kövekből, fadarabokból és öreg, kitért gumikból összetákolt szerkezetben, amit lázasan „kormányzott”, mintha az egy mozgásban lévő jármű lett volna.

Amikor megkérdezték, hogy mit csinál, azt válaszolta:

- Hazahajtok.
  - Ezzel bizony soha nem jutsz oda – mondták neki.
- Erre azt válaszolta – Ha ebben nem, akkor hát miben?

Olyanok vagyunk, mint ez az ember. Lázasan próbálunk a jövőbe kormányozni programok alkotta Rube Goldberg masinánkban³, amik sose vittek messzebbre minket, mint sivatagi emberünket hulladékhalma. És miután tudomásul vettük, hogy a programok nem működnek és sohasem működtek, valamiért még mindig természetesnek érezzük azt kérdezni, hogy – Ha nem a programok, akkor mi?

Átfogalmaznám a kérdést így: – Ha a programok nem működnek, akkor mi működik? Valójában, van egy még jobb megfogalmazásom: – Mi az ami olyan jól működik, hogy fölöslegessé teszi a programokat? Ami olyan jól működik, hogy senkinek se jut eszébe programokat gyártani a megjavítására?

A válasz ezekre a kérdésekre: *a vízió.*

³ Rube Goldberg Pulitzer díjas karikaturista, szobrász, író, mérnök, feltaláló 1883-ban született, és egyszerű feladatokat extrém bonyolult módon ellátó gépeiről vált leginkább ismertté. – a ford. megj.

Az észrevétlen siker

Amikor a dolgok működnek, az őket működtető erők láthatatlanok. A világegyetem madártávlatból egy jó példa erre. Egy kiemelkedő zsenire volt szükség, hogy észrevegye a mozgás törvényeit és az általános gravitációt, ami mára szinte az unalomig egyértelmű számunkra. Newton zsenialitása pontosan abban rejlik, hogy képes volt észrevenni azt, ami annyira magától értetődő, hogy a legtöbbször számára láthatatlan. A tudomány minden felfedezése nyilvánvalóvá tesz olyan folyamatokat, amiket addig épp a sikerük rejtett el.

A táncosok arany szabálya: *sose hagyd, hogy lássák mennyire izzadsz*. Amikor a világegyetem törvényeiről van szó, az arany szabály így hangzik: *sose hagyd, hogy lássák, hogy létezel: Következtessék ki a létezésed*. És valóban, a világegyetem törvényei nem figyelhetők meg közvetlenül, így nem marad más, mint a következtetések általi felfedezés.

Így van ez az életközösségben is, a működő dolgokat épp a sikerük rejti el. Az ökológia alaptörvényei annyira egyszerűek és szépek, mint egy tündérmese, de létezésüket csupán egy évszázada kezdtük el felismerni.

Az észrevétlen törzsi siker

Az embereket elkápráztatja, hogy miért működőképes egy farkas oroszlán, egy csapat pávián, vagy egy állomány liba, de legtöbbször ellenkeznek, ha annak megértéséről lenne szó, hogy miért működőképes egy törzsnyi ember. Mezőgazdasági forradalmunkat megelőzően, a törzsi emberek három millió éven át sikeresek voltak ezen a bolygón, és ahol még meghagytuk őket érintetlenül, nem kevésbé sikeresek ma sem. De kultúránk emberei legtöbbször hallani sem akarnak erről. Sőt, valójában vehemensen tagadják. Ha elmagyarázzuk nekik, hogy miért működőképes egy csorda elefánt, vagy hogy miért működőképes egy kaptár méh, azzal nincs gondjuk. De ha azt próbáljuk elmagyarázni, miért működőképes egy törzsnyi ember, azonnal megvádolnak, hogy „idealizáljuk” őket. Etológiai és evolúciobiológiai szempontból viszont az emberek sikere a törzsekben semmivel sem jobban idealizált, mint a bölények sikere csordákban, vagy a bálnák sikere csoportokban.

Kudarcunk mentségéül kultúránk azt találta ki, hogy az emberek „természetüknél fogva” hibásak – kapzsik, önzőek, rövidlátóak, erőszakosak, és így tovább. Ezért *bármibe* kezdünk velük, kudarcot fognak vallani. Hogy ezt az elméletet igazolhassák, az emberek *elvárják*, hogy a törzsiség is egy kudarc legyen. Ezért azok számára, akik fenn akarják tartani kulturális mitológiánkat, minden felvetés, mely szerint a törzsiség sikeres volt, veszélyesnek tűnik.

A törzsiség sikerének bemutatásával többi könyvem részletesen foglalkozik, nem kívánom itt megismételni.

Szembetűnő siker, láthatatlan forrás

Ha a világ leigázását sikernek tartjuk, kultúránk feltűnően sikeres. Történelmünk többségében ez a siker csupán az elkerülhetetlen sorsnak tűnt, nem más, mint az emberi rendeltetés eredménye. Az emberek nem csodálkoztak rajta jobban, mint mondjuk a gravitáción. Amikor az európaiak „felfedezték” az Új világot, szent kötelességüknek tartották, hogy meghódítsák. Az ott-lakók csak útban voltak, ahogy a fák, a kövek és a vadállatok. Nem volt ott semmi keresnivalójuk, ellenben velünk. Számunkra a félteke meghódítása, csupán egy nagyobb terv (valószínűleg Isten tervének), az egész világ meghódításának része.

Az, hogy képesek voltunk meghódítani a féltekét (és az egész világot), nem ért meglepetésként minket. Egész egyszerűen ez volt a *rendeltetésünk*, tehát természetesen így is tettünk. Senkit se ér meglepetésként, ha a felhőkből néha eső esik.

Newton előtt az emberek nem csodálkoztak azon, hogy az alátámasztás nélküli testek leesnek a földre. Azt gondolták, ugyan *mi mást tehetnének?* Le kell, hogy essenek és kész. Történelemszeink hasonlóan álltak hatalmas kulturális sikerünk előtt. Nem csodálkoztak azon, hogy miért voltunk kénytelenek meghódítani az egész világot. Azt gondolták, hogy ugyan *mi mást tehattünk volna?* Meg kellett hódítanunk és kész.

A vízió olyan, mint a gravitáció

A vízió egy kultúra számára olyan, mint a gravitáció az anyag számára. Amikor látjuk, hogy egy labda legurul az asztról és leesik a földre, azt gondolhatjuk: – Van itt gravitáció. Amikor látjuk, hogy megjelenik egy kultúra és terjedni kezd minden irányba, amíg el nem foglalja az egész világot, azt gondolhatjuk: – Van itt egy vízió.

Ha látunk egy kis csoportnyi embert, akik olyan különleges módon viselkednek, hogy nemsokára elterjednek az egész kontinensen, azt gondolhatjuk: – Van itt egy vízió. Ha azt mondom, hogy a kis csoport akikre gondolok, egy Pálnak nevezett első századbeli prédikátor követői voltak, a kontinens pedig Európa, rögtön tudni fogjuk, hogy a vízió a kereszténység volt.

Több tucat, vagy talán több száz könyv vizsgálta a kereszténység sikerének okait, de egyikük sem a 19. század előtt íródott. A 19. század előtt mindenki úgy látta, hogy a kereszténység sikerének nincs szüksége okokra, ahogyan a gravitációnak sincs. Sikere el volt rendelve. Ez volt a végzete.

Éppen ezért, senki se írt könyvet az ipari forradalom sikerének okai után kutatva. Tökéletesen nyilvánvaló volt, hogy az ipari forradalom sikerre volt rendeltetve. Annyi esélye se volt a kudarcrá, mint egy asztról leguruló labdának, hogy a plafon felé essen.

Ez a vízió ereje.

A vízió terjedése

Minden vízió önterjesztő, de nem mindegyik terjeszti magát ugyan úgy. Bizonyos értelemben a terjedés módja maga a vízió.

A mi kultúránk terjedési mechanizmusa a populációnövekedés: *Növekedjünk, aztán szerezzünk még több földet, növeljük az élelemtermelést és növekedjünk tovább.* A kereszténység terjedési mechanizmusa a térítés: *Fogadjuk el Jézust, aztán vegyünk rá másokat is, hogy elfogadják őt.* Az ipari forradalom terjedési mechanizmusa a fejlesztés: *Tökéletesítünk valamin, majd tegyük lehetővé mások számára, hogy ők is tökéletesíthessenek rajta.*

Mindegyik terjedési mechanizmusban egyértelműen van valami közös: előnyökkel ruházzák fel azokat, akik részt vesznek a terjesztésben. Azok akik több földet kapnak, hogy megnöveljék az élelemtermelést növekedhetnek, gazdagságot és hatalmat kapnak. Azok akik elfogadják Jézust és másokat is rávesznek, hogy elfogadják, a mennyországot kapják jutalmul. Azok akik tökéletesítenek valamin, aztán lehetővé teszik mások számára is, hogy ők is tökéletesíthessenek rajta a megbecsülést, hírnevet és gazdagságot kapják jutalmul. Az előnyök azonban nem keverendők össze magával a mechanizmussal. Kultúránk nem a gazdagok és a hatalmasok által terjedt el, a kereszténység nem a szentéletű emberek által terjedt el és az ipari forradalom sem a megbecsült, híres és gazdag emberek által terjedt el.

Vízió: Siker programok nélkül

Amikor egy kémikus vizet önt egy kémcsőbe, aztán sóat ad hozzá, megjelenik egy angyal és feloldja a sóat töltött részecskékké, melyeket ionoknak nevezünk. Mivel a világegyetemet önműködőnek érzékeljük, mely koherens és érthető elvek alapján működik, az angyal ebben a történetben teljesen felesleges számunkra. Úgyhogy kivágjuk Occam borotvájával.

Bár a történészek ma már keresik a kereszténység sikerének okait, nem programokat keresnek. A kereszténység azért virágzott a Római Birodalom világában, mert azon kor emberei készek voltak rá és a történészeknek nem kell a kereszténység népszerűsítését célzó programokra számítaniuk, ahogyan a kémikusoknak sem kell angyalokra számítaniuk a kémcsöveikben. (Lehet azzal érvelni, hogy I. Nagy Konstantin Milánói ediktuma, mely megengedte a keresztények számára a szabad vallásgyakorlást, egy program volt a kereszténység népszerűsítésére, bár valójában csak engedélyezte azt, amit két és fél évszázadnyi üldözés képtelen volt betiltani).

Ugyanígy, kultúránk terjedéséhez egyetlen programra sincs szükség, sohasem volt szüksége egyetlen egyre sem, és ugyan ez mondható el az ipari forradalomról is.

Amikor egy vízió kellemetlenné válik

Amikor a vízió-folyó olyan irányba kezdi sodorni az embereket, ami már nem tetszik nekik, elkezdnek karókat szűrni a folyó medrébe, hogy befolyásolják az áramlását. Ezeket hívom én programoknak. A legtöbb program így fest: *Helyezzük törvényen kívül azokat a dolgokat amik zavarunk, kapjuk el azokat az embereket akik ezt csinálják és zárjuk börtönbe őket.*

A régi elmék így gondolkodnak:

Az új elmék így gondolkodnak:

Szigorúbb és széleskörűbb törvényeket kell hoznunk.

Egy nemkívánatos viselkedés sem szűnt meg attól, hogy törvényt hoztunk ellene.

A legtöbb embert nem aggasztja, hogy az ilyen programok kivétel nélkül kudarcot vallanak.

A régi elmék így gondolkodnak:

Az új elmék így gondolkodnak:

Ha valami tavaly nem vált be, idén csináljuk még *TÖBBSZÖR*.

Ha valami tavaly nem vált be, idén csináljunk valami *MÁST*.

Minden egyes évben, kivétel nélkül több dolgot helyezünk törvényen kívül, több embert fogunk el az elkövetésükért és többet zárunk börtönbe. A törvénytelené tett viselkedés sohasem szűnik meg, mivel közvetve vagy közvetlenül egy erős és láthatatlan erő támogatja: a vízió. Ezzel magyarázható, hogy miért hajlamosak sokkal inkább a bűnözésre a rendőrök, mint a bűnözők a bűnüldözésre. Erre mondjuk, hogy „amerre az ár visz.”

A programok nem rosszak, csak alkalmatlanok

Amikor valaki életveszélyes sérülést szenved egy autóbalesetben, az orvosok a mentőben mindent megtesznek, hogy életben tartsák, míg beérnek a kórházba. Ez az elsősegély nélkülözhetetlen, de természetesen azt mindenki tudja, hogy hosszú távon alkalmatlan. Ha nincs kórház az út végén, a beteg meg fog halni, mivel a mentő nem rendelkezik azokkal az erőforrásokkal amikkel egy kórház.

Ugyanez igaz a programokra is. Rengeteg program működik napjainkban, amik késleltetik pusztulásunkat – például programok a környezet megóvásáért, nehogy még a mostaninál is lepusztultabb legyen. De pont mint az elsősegély a mentőautóban, ezek a programok is nélkülözhetetlenek ugyan, de kétséget kizáróan alkalmatlanok is. Nem képesek arra, hogy jó dolgokat vigyenek véghez, csak arra hogy a rossz dolgok kevésbé legyenek rosszak. Nem hoznak semmi jót, csak ellenállnak valami rossznak.

Ha nincs kórház az út végén, a mentőben a beteg meg fog halni, mivel az elsősegély (akármilyen hasznos is) nem rendelkezik olyan kapacitással, hogy hosszabb távon is életben tartsa őt. Ha számunkra nincs az út végén egy új vízió, meg fogunk halni, mert a programok (akármilyen hasznosak is) nem rendelkeznek olyan kapacitásokkal, hogy életben tartsanak minket.

De hogy boldoguljunk programok nélkül?

Egyszer a törött lábúak országában, a lakosok legendákat szóttek egy messzi országról, ahol az emberek szabadon járnak, mert senkinek sem törött a lába. Gúnyolódtak is ezeken a meséken mondván – Hogy lenne képes bárki is mankók nélkül járni?

Valójában azt állítani, hogy az ipari forradalom egy elképesztő példája annak, hogy mire képesek az emberek programok nélkül, egy lekicsinylő állítás. Ez kétség kívül egy döbbenetes példa. Onnantól kezdve, hogy Giambattista della Porta megálmodta az első „modern” gőzmozgatót, napjainkig alig négyszáz év alatt, ezt a hatalmas, világ-átalakító mozgalmat egyetlen vízió hajtotta: *tökéletesítsünk valamin, aztán tegyük lehetővé másoknak, hogy ők is tökéletesítsenek rajta.* Az ipari forradalomnak egyetlen programra sem volt szüksége, hogy mozgásban tartsa. Elmék millióinak azon felismerése hajtotta, hogy akár a legkisebb ötlet, a legvisszafogottabb innováció vagy fejlesztés valamely korábbi találmányon, elképzelhetetlen mértékben javíthat életükön. Néhány rövid évszázad alatt több millió átlagpolgár, pusztán önérdékből átalakította az emberi világot azzal, hogy elérhetővé tették az ötleteiket és felfedezéseiket, hogy mások lépésről lépésre továbbfejlesszék őket és újabb felfedezések és ötletek alapjául szolgálhassanak. Az, hogy ezt a tényt felismerjük, még nem teszi az ipari forradalmat egy áldott eseménnyé; de ha katasztrófaaként is könyvelnénk el, az sem fosztaná meg az emberi történelem legkreatívabb időszakának címétől.

De hogyan fogunk akkor élni?

Egyik paradigma sem képes arra, hogy megjósolja a következőt. Még az is szinte képtelenség, hogy egy paradigma elképzelje, hogy egyáltalán *lesz* utána egy következő. A középkor emberei nem úgy gondoltak magukra, mint akik valaminek a „közepén” vannak. Azt gondolták, hogy az emberek az idők végezetéig fognak úgy élni, ahogyan ők élnek. Még ha képesek lennének is meggyőzni őket, hogy az új kor már itt van a nyakukon, egyetlen dolgot se tudnának mondani róla – azt sem, hogy egyáltalán mitől lesz új. Ha képesek lettek volna leírni a reneszánszt a 14. században, akkor az már a reneszánsz lett volna.

Mi sem vagyunk kivételek. Minden fecsegésünk az új paradigmákról és az eljövendő korokról vitathatatlan feltételezése annak, hogy a távoli leszármazottaink pont olyanok lesznek, mint mi. Persze a kütyüik, a divatjuk, a zenéjük, stb. különbözni fog, de biztosak vagyunk benne, hogy a gondolkodásuk változatlan lesz – mert képtelenek vagyunk elképzelni egy másfajta gondolkodást. De valójában, ha sikerül túlélünk ezen a bolygón az azért lesz, mert egy új korba mozdultunk, ami olyannyira eltér a mienktől, mint a reneszánsz a középkortól – és épp annyira elképzelhetetlen számunkra, mint amilyen a reneszánsz volt a középkor embere számára.

De hogy tudunk elérni egy olyan víziót, amit elképzelni sem tudunk?

Csinálhatjuk úgy, ahogyan azt mindig: *egyszerre csak egy mémét*. Tisztában vagyok vele, hogy ez magyarázatra szorul. A legjobb az lenne, ha elolvasnánk *Richard Dawkins: Az önző gén*⁴ című könyvét, de mivel ehhez több idő kell, inkább összefoglalom itt a lényegét. Röviden: a mémek azok a kultúra számára, amik a gének a test számára.

Testünk sejtek összessége. Minden egyes sejtünk tartalmazza a teljes génkészletünket, melyeket Dawkins az emberi test – illetve pontosan a mi testünk – „építési tervéhez” hasonlít. Fogantatáskor egyetlen sejt voltunk, mely rendelkezett egy, az egész testünkhöz szolgáló építési tervvel. Felét az anyánktól, felét az apánktól kaptuk. Később ez két sejté osztódott, mindkettő tartalmazta a testünk teljes építési tervét. Azután ez a kettő négyé osztódott, majd nyolccá, tizenhattá, és így tovább – mindegyik tartalmazta a testünk teljes építési tervét.

A kultúra is sejtek, emberi egyének összessége. Mi (és a szüleink, a testvéreink és barátaink), mind hordozzák azt a mémkészletet, ami kultúránk képzeletbeli építési terve. Dawkins találta ki a *mém* szót, a gén kulturális megfelelőjeként.

⁴ Megjelent magyarul a Kossuth kiadó gondozásában – a ford. megj.

Gének és mémek terjedése

Dawkins azt állítja, hogy a mémek a mémállományban sokszorozódnak (amit én kultúrának nevezek), hasonlóan a génekhez, amik a génállományban sokszorozódnak. Vagyis a mémek elméről elmére vándorolnak, ahogyan a gének testről testre a szaporodás során. A mémek terjedésének módja a kommunikáció: bölcsőben hallott mondókákkal, tündérmesékkal, szülők asztali beszélgetésével, viccekkel, televíziós rajzfilmekkel, prédikációkkal, pletykákkal, olvasmányokkal, tankönyvekkel, filmekkel, novellákkal, hírújságokkal, dalszövegekkel, hirdetésekkel, és így tovább.

Rengeteg (valódi és virtuális) tintát használtak már el Dawkins mémjeire. Egyesek elvetették az ötletet mint nemlétező hülyeséget. Mások odáig merészkedtek, hogy keresni kezdték a mémek fizikai létezését az agyban, mint dendrit vagy glia sejt. Én ezt rájuk hagyom.

Minden kultúra egyének összessége és minden egyén fejében értékek, koncepciók, szabályok és preferenciák egész halmaza van, amik együtt adják az adott kultúra építési tervét. Lényegtelen hogy mémnek vagy akárminek hívjuk. Az nem vitás, hogy léteznek.

Kis százalék, nagy különbség

Ha önök nem genetikusok, akkor valószínűleg meglepődnek majd azon, hogy a csimpánzoktól mindössze egy kis százaléknyi gén választ el minket. Pont az ellenkezőjét várnánk. Annyira nyilvánvalóan különbözünk a csimpánzoktól, hogy azt gondolnánk hatalmas genetikai szakadék választ el bennünket. Természetesen valamilyen módon a nem közös géneknek kell „adniuk” az összes különbséget. De hiba lenne azt gondolni, hogy ezek nélkül a gének nélkül az emberek csimpánzok lennének – vagy hogy ezekkel a génekkel a csimpánzok emberré változnának. Az emberek nem csupán csimpánzok néhány extra génnel és a csimpánzok sem csupán emberek néhány hiányzó génnel. A genetika világában (vagy bárhol másol) semmi sem ilyen egyszerű.

Csak a mémek egy kis százaléka különbözött a reneszánszban és a középkorban, de nyilvánvalóan ezek adták az összes különbséget. Az egyház hatalma gyengült, kialakultak a humanista ideológiák, a nyomtatott sajtó fejlődése új ötleteket juttatott az emberekhez amiken elgondolkodhattak, és így tovább. Ahhoz hogy a reneszánsz létrejöjjön, nem kellett a középkor mémjeinek kilencven százalékát megváltoztatni, de még csak nem is nyolcvan, vagy hatvan, vagy harminc, sőt húsz százalékát sem. Az új mémeknek sem kellett egyszerre felbukkanniuk. És nem is bukkantak fel egyszerre. Andrea del Verrocchio számára jóval korábban „kész volt” a reneszánsz, mint Luther Mártonnak.

Mely mémeket kell megváltoztatnunk?

Ezt a kérdést a vártnál sokkal könnyebb megválaszolni. Azokat a mémeket kell megváltoztatnunk, amik *halálosak*.

Richard Dawkins ezt a lehető legegyszerűbben fogalmazza meg: „A halálos gén az, ami megöli a gazdáját.” Úgy tűnhet, hogy ésszerűtlen, hogy ilyen halálos gének egyáltalán létezhetnek. Azon is elcsodálkozhatnánk, hogy a halálos gének hogyan tudnak egyáltalán a génállományban maradni? Hiszen ha megölik a gazdájukat, akkor miért nem tűnnek el? A válasz az, hogy a gének nem egyszerre játszanak szerepet. A legtöbb gén nyilvánvalóan a magzati korban aktív, amikor a test felépül. Néhány – szintén nyilvánvalóan – szunnyadó marad a serdülőkorig. Azok a halálos gének amik a serdülőkor előtt aktiválódnak, természetesen gyorsan eltűnnek a génállományból, mivel a gazdájuk nem tudja szaporodással továbbadni őket. Azok a halálos gének viszont melyek a közép vagy kései korban indulnak be, a génállományban maradnak, mivel a gazdájuk a szaporodás során már szinte kivétel nélkül továbbadta őket, mielőtt halálos mivoltuk hatni kezdett volna.

Halálos mémek

A halálos mém az, mely megöli a gazdáját. Például a Mennyei Kapuja vallásos szekta egy olyan halálos mémmel rendelkezett, mely az öngyilkosságot ellenállhatatlanul vonzóvá tette számukra – bár az egyének számára halálos mémek engem nem érdekelnek túlságosan. Inkább azok a mémek foglalkoztatnak, melyek kultúrák számára halálosak (különösen a mi kultúránk számára).

A halálos gének nem úgy indulnak, hogy kezdetben jóindulatúak és csak később változnak át halálössá. Hanem sokkal inkább úgy, hogy nincs semmi hatásuk vagy olyan hatásuk van, ami csak jóval később válik halálössá. Ez igaz a halálos mémekre is. Kultúránk indulásának korai tanúi – a szemiták – azt látták, hogy a szomszédaiak összeszedtek valami furcsa mémet az istenek bölcsességének fájáról. Azt mondták: – Az északi szomszédainknak az az ötlete támadt, hogy uralni akarják a világot. Ez a mém bár jóindulatú az istenek fejében, de halálos az emberében. A jóslatuk beigazolódott, de nem vált valóra azonnal. A mémek-melyek a világ uralkodóivá tettek bennünket halálosak, de nem volt halálos hatásuk tízezer évvel ezelőtt – vagy ötezer, vagy kétezer évvel ezelőtt. Folyamatosan működésben vannak, a világ uralkodóivá tesznek bennünket, de a halálos mivoltuk nem volt nyilvánvaló egészen a mostani évszázadig, amikor elkezdtek átváltoztatni bennünket a világ elpusztítóivá.

Megszabadítani magunkat ezektől a mémektől élet és halál kérdése, de nem lehetetlen feladat. Onnan tudom, mert korábban másokkal *már megtörtént*. Sokszor.

MÁSODIK RÉSZ

Közeledés a folyamathoz

„... elcsúfították és elhagyták ...

... a város teljes összeomlása ...

Akármi is történt itt ...

... a várost megsemmisítették ...

Az összeomlást lehet, hogy az okozta, hogy ...

... a területet elhagyták ...

... a településeket elhagyták ...”

(Past Worlds: The Times Atlas of Archaeology)

A gének túlélő gépezetei

Anyánktól és apánktól kapott gének keverékei vagyunk és természetesen anyánk és apánk is az ő anyjától és apjától kapott gének keverékei. Ennek tudatában azt gondolhatnánk, hogy a gén valami olyan dolog, ami működésben tart bennünket nemzedékről nemzedékre. De itt egy a valósághoz közelebb álló kép: Ha a gének gondolkodni tudnának, úgy gondolnának *ránk*, mint akik működésben tartjuk *őket* nemzedékről nemzedékre.

Azért mondom, hogy ez közelebb áll a valósághoz, mert mi mint egyének nem maradunk fenn, a génjeink viszont igen. Önök és én, mint minden élőlény, csak ideiglenes lakókocsik vagyunk a szüleinktől kapott gének számára és a mi feladatunk (a génjeink szemszögéből nézve), hogy biztosítsuk számukra a következő otthont, természetesen a gyermekeinkben. Amikor egy egyén, az ideiglenes otthon már nem rendelkezik szaporodási képességgel, a génjeink szempontjából már készen is áll az újrahatszósításra. Ez elég világosan jelzi, ki van kiért. Úgy gondolunk magunkra, mint a legfontosabb személyekre a földön, a főnökökre, az igazán nagymenőkre, de valójában nem vagyunk mások, mint eldobható járművek, amikben génjeink utaznak a halhatatlanság felé. Richard Dawkins ezeket az eldobható járműveket nevezi a „gének túlélő gépezeteinek”.

Mémek túlélő gépezetei

Hasonlóképp-mémjeink számára is eldobható járművek vagyunk, amikben a halhatatlanság felé utazhatnak. Ezeket a mémeket folyamatosan szedjük össze az összes olyan személytől, aki valaha is beszél hozzánk: a szüleinktől, testvéreinktől, barátainktól, szomszédainktól, tanárainktól, prédikátoroktól, főnököktől, kollégáktól, mindenkitől aki valaha részt vett tankönyvek, novellák, képregények, mozifilmek, TV műsorok, újságok, weboldalak, stb. készítésében. Mindannyian folyamatosan ismételtetik egymásnak (és természetesen a gyermekeiknek, alkalmazottaiknak, stb.) azokat mémeket, amiket életük során kaptak. Mindezen hangok összessége adják Kultúra Anya hangját.

Szükségtelen mondanom, hogy a halhatatlanság amiről beszélek nem abszolút érvényű. A génjeink nem élik túl a bolygó néhány milliárd év múlva bekövetkező pusztulását, a mémjeink pedig még ennél is rövidebb életűek.

A másolás pontossága

Tegyük fel, hogy készítettünk egy dokumentumot a számítógépünkön és kinyomtattuk. Ha ezt egy jó fénymásolóval lemásoljuk, nehéz lesz megkülönböztetni a másolatot az eredetitől, amit az egyszerűség kedvéért A-nak fogok nevezni. De ha A-t újra lemásoljuk és ezután B-t használjuk ahhoz, hogy C-t kapjunk, aztán C-t, hogy D-t kapjunk, az utolsó másolat már könnyen megkülönböztethető az eredetitől.

Nyilvánvaló, hogy minden egyes másoláskor az eredetiből elveszett egy kicsi. Egyik nemzedékről a másikra ez a veszteség nem szembetűnő, de a sokadik másolásra a veszteségek összeadódnak és ez már jól látható. Ez azért van így, mert analóg másolót használtunk.

De ha a számítógépünkön a dokumentumot átmásoljuk A fájlból B-be, majd a B-t átmásoljuk C-be, és így tovább, egész nap másolgathatunk, a végén nagyon valószínű, hogy nem lesz észlelhető különbség az eredeti és az utolsó másolat között. Ez azért van így, mert digitális másolót használtunk analóg helyett. A másolás eme pontossága a digitális forradalom lényege.

Genetikai és memetikai másolás

A gének hasonlóan lenyűgöző pontossággal másolják magukat – de ez nem mondható el a mémekről, amiknél néhány fenntartással kell élnünk. Az érintetlen törzsi emberek között a mémek átadása nemzedékről nemzedékre szinte tökéletes pontossággal történik. Ez az, amit ők úgy érzékelnek, hogy „úgy élünk, mint az idő kezdete óta.” Számunkra azonban a törzsi kultúrák mozdulatlan állóvíznek tűnnek (mert a statikusságot pejoratívként értelmezzük), szemben a mi kultúránkkal, ami dinamikusnak tűnik (mert a dinamizmust kívánatos kifejezésnek érezzük).

A mi kultúránk dinamikus (mi így érzékeljük), mivel a mi mémjeink meglehetősen illékonyak: ami megszületik egy nemzedékben, az fölényes a következőben, vánszorog az utána következőben, végül nevetségesen idejétmúlttá válik az azután következőben. Mindazonáltal van egy központi magja a legalapvetőbb mémjeinknek, melyeket kivétel nélkül, tökéletes pontossággal adunk át kultúránk tízezer évvel ezelőtti születése óta, egészen napjainkig. Ezen legalapvetőbb mémek azonosítása nem olyan nehéz és ha bárki vette volna a fáradságot, már rég megtehetette volna.

Az élet legjobb útja

Ezen alapvető mémek egyike: *az, hogy minden élelmünket magunk termeljük meg, az élet legjobb útja*. Néhány antropológust leszámítva (akik pontosan tudják, hogy ez csupán nézőpont kérdése), ez a mém kétség nélkül jelen van kultúránkban. És amikor azt mondom, hogy néhány antropológus tudja úgy értem, hogy szakmailag tudják. Mint antropológusok tudják, hogy Afrika busmanjai nem értenének egyet azzal a kijelentéssel, hogy ha minden élelmedet magad termeled meg, az az élet legjobb útja. Ahogy nem értenének egyet a brazil yanomami törzs, vagy az ausztrál alawa bennszülöttek, vagy az új-guineai gebusi törzs tagjai. Mint egyének azonban, ezek az antropológusok is minden bizonnyal egységesen ezt tartják az élet legjobb útjának és maguk számára kétségek nélkül ezt az utat választanák. Ezen a szakmán kívül viszont a kultúránkban elég nehéz lenne találni *akárkit*, aki nem gondolja azt, hogy ha minden élelmünket a mezőgazdaságból szerezzük, az az élet legjobb útja.

Szinte kétség sem férhet hozzá, hogy ez a mém kultúránk születésének pillanata óta velünk van. Nem válhattunk volna főállású földművesekké, ha nem hittük volna, hogy ez az élet legjobb útja. Ezért épp ellenkezőleg, magától értetődő, hogy *ma* is épp ezért természetjük magunk az összes élelmünket – mert meg vagyunk győződve róla, hogy ez az élet legjobb útja.

Vagy...

Lehet, hogy valamiképp csak hagytuk?

Csábító azt képzelni, hogy a mezőgazdaság útja valójában a legkönnyebb, a legkisebb ellenállással járható út az emberek megélhetésének biztosítására, de nem lehetnénk távolabb az igazságtól. Ha minden élelmünket mi magunk termeljük meg, az valójában a legnagyobb ellenállással, legnehezebben járható út és minél nagyobb részét termeljük meg magunk, annál nehezebb. Kétség nélkül megállapították, hogy erős korreláció van aközött, hogy milyen keményen dolgozunk az életben maradásért és hogy mennyire függünk a mezőgazdaságtól. Azok a népek akik a legkisebb hányadot termelik, a legkevesebbet dolgoznak az élelemhezjutásért és azok akik a legnagyobb hányadot termelik, a legtöbbet is dolgoznak. Szinte hihetetlen mennyi energia szükséges ahhoz, hogy száz gramm kukoricát egy doboz vízben a boltok polcaira juttassunk, ahogyan az is, hogy mennyit kell dolgozni ahhoz, hogy előállítsunk ennyi kukoricát.

Nem, kultúránk alapítói nem csak hagyták, hogy kialakuljon egy a mezőgazdaságtól teljes mértékben függő életmód, bele kellett hajtaniuk magukat ezen mém segítségével: *az, hogy minden élelmünket magunk termeljük meg, az élet legjobb útja.*

Ezt a bravúrt semmi más nem képes véghezvinni.

Lehet, hogy csak éheztek?

Egy vadászó-gyűjtögetőnek napi 2000 kalóriára van szüksége és szükséglete megszerzésére csak 400 kalóriát kell, hogy fordítson. Ez a vadászó-gyűjtögető tevékenység megtérülése – 1 befektetett kalóriáért 5 kalória élelem jár. Ellenben a földművessel, akinek szintén napi 2000 kalóriára van szüksége, viszont 1000 kalóriát kell a megszerzésére fordítania, ez a földművelés megtérülése – 1 befektetett kalóriáért 2 kalória élelem jár.

Egy éhező ember számára a vadászó-gyűjtögető életmód lecserélése a földművelésre olyan, mint egy pénzéhes ember számára az óránként 5 dollárt fizető állását lecserélni egy óránként 2 dollárt fizetőre állásra. Végképp semmi értelme, és minél éhesebb vagy, annál kevésbé van értelme.

Az éhezés elleni küzdelemben a földművelés sokkal kevésbé hatékony, mint a vadászó-gyűjtögető életmód. De kétségtelenül hordoz más előnyöket (legfőképp lehetővé teszi a letelepedést és végeredményben a civilizációt), és ezen az előnyök megtartásának igénye volt az, amiért kultúránk alapítói egy a mezőgazdaságtól teljes mértékben függő életmódot alakítottak ki. Ebből a szempontból teljesen magától értetődő, hogy elfogadtuk, hogy *az élet legjobb útja az, hogy minden élelmünket magunk termeljük meg*. Sokat fektettünk már ebbe a mémbe és a befektetést hajlandóak vagyunk bármi áron megvédeni.

A mém az Újvilágban

Nem mi voltunk az egyetlenek, akik felismerték azokat az előnyöket, amikhez azáltal juthatunk, hogy az összes élelmiszert magunk termeljük meg. Az Újvilágban ezen mém legjelentősebb képviselői a maják, az olmékok, a Teotihuacán népe, a hohokamok, az anaszázik, az aztékok és az inkák voltak.

Ami fontos ezen alapvető mémmel kapcsolatos vizsgálódásunk során, hogy mire a 15. század végén az európaiak megérkeztek az Újvilágba, már csak a fenti civilizációk utolsói, az aztékok és inkák ragaszkodtak hozzá.

Maják

A maják valószínűleg nem sokkal utánunk váltak főállású földművelőkké, de nem tűntek civilizáció-építő népnek az első néhány ezer évben (ahogy mi sem). Az első nagy városuk a Yukatán-félszigeten i. e. 2000 körül kezdett felépülni, nagyjából egy időben az egyiptomi királyság alapításával és körülbelül kétszáz évvel Babilónia alapítása előtt.

A maja kultúra közel három ezer éven át virágzott. Aztán az időszámításunk szerinti kilencedik évszázadban a déli városaik hirtelen kezdtek elnéptelenedni, végül teljesen üresen maradtak. Az északi városok a toltékok uralma idején még tovább virágoztak, majd azok is összeomlottak, amikor a 13. században maguk a toltékok is. A nyugati Mayapán lett a maja civilizáció utolsó nagy bástyája, de ez is már csak két évszázadnyira volt az összeomlástól.

Ez megtalálható bármelyik általános enciklopédiában, vagy történelmi atlaszban. Bár amikor ezekről a népekről kezdenek mesélni, rögtön kibontakozik egy másik történet is, mint valami hatalmas óceánjáró, ami az idő tengerén úszik. Az biztos, hogy utasokat szállít, de ezek az utasok csupán csomagok, amik fenntartják a hajót a felszínen, nélkülük a hajó azonnal megindulna a tengerfenék felé és elsüllyedne.

Az olmékok és a Teotihuacán

Veracruz és Tabasco partvidékének olmék mezőgazdasági hatalmas szertartásos központokat építettek, főként San Lorenzo-t és La Venta-t. San Lorenzo a régebbi, i. e. 1200 és 900 között virágzott, mikor (ahogy mondják) „elcsúfították és elhagyták.” Öt évszázaddal később pontosan ugyan ez történt La Venta-val is. Kisebb részei még lakottak maradtak egy ideig, de La Venta pusztulása az olmék uralom korának végét jelentette.

Kétszáz évvel később, közép Mexikóban az ókori világ egyik legnagyobb városa épült fel. A Teotihuacán i. sz. 500-ra a világ hatodik legnépesebb városává nőtte ki magát. Kétszázötven éven keresztül virágzott mint a birodalom központja, aztán váratlanul megismétlődött a már ismert forgatókönyv. „Elpusztították” – felgyújtották és feltehetőleg még „rituálisan” is kiirtották. A romokat még lakták egy ideig, de a város halott volt.

Hohokam és Anaszázi

Azon népek, akik Arizona déli sivatagi földjein éltek, körülbelül akkor, amikor Krisztus megrótt minket, hogy a civilizáció-építőknek szorgalmasnak kell lenniük. Emlékezetes eredményük, hogy i. sz. 700-tól kezdődően nem városaik, hanem hatalmas kiterjedésű öntözőrendszerük volt, ami lehetővé tette számukra, hogy minden élelmüket maguk termeljék meg. Egyes csatornák 8 méter szélesek és 5 méter mélyek voltak és több mint 25 kilométeren át húzódtak. A Salt River melletti hálózat 250 kilométernyi csatornát kötött össze. A 15. század elején az építmények kezdtek elnéptelenedni és néhány évtizeddel később a környék Pima indiánjainak nyelvén a hohokamok lettek „azok, akik eltűntek.”

Az anaszázik a mai modern Arizona négy sarkában laktak, Új Mexikó, Utah és Colorado határán. Csak rövid ideig virágoztak i. sz. 900 környékén és nem építettek nagy városokat, viszont meglepő életmódot fejlesztettek ki, kis településeken laktak, magas sziklák szirtjein. Nem sokkal i. sz. 1300 után néptelenedett el.

Kutatás a tettesek után

Ezen rövid történeti összefoglalók megfogalmazásakor a népszerű modellt követtem, vagyis aktív hanggal indítottam, miszerint az emberek *csináltak* dolgokat és passzív hanggal fejeztem be, miszerint a dolgok *megtörténtek* – városokkal, helyekkel vagy civilizációkkal. A vége mindig az, hogy „elhagyták”, „elpusztították”, „lerombolták”, „felégették”- de egyik kijelentés sem árulja el, hogy kik tették ezt. Meghagyják azt a benyomást, hogy itt valami titokzatos dolog történt, mintha ezek a dolgok a Bermuda-háromszögben vagy az Alkonyzónában történtek volna.

Az ilyen leírások szerzői nyilvánvalóan nem tudják elfogadni az igazságot, hogy ezeket a civilizációkat mind saját építőik rombolták le és hagyták el. A maják egyszerűen a saját akaratukból vándoroltak el a városokból – nem egy repülő csészealj zavarta el őket. Az olmékok maguk rombolták le és hagyták el San Lorenzo-t és La Venta-t, és Teotihuacán-t is a saját lakosai rombolták le. Egy napon a dél arizonai öntözőrendszer gazdái letették a szerszámaikat és elmentek. A Chaco Kanyon és Mesa Verde sziklakalái hasonlóképp cselekedtek.

Van valami még felháborítóbb dolog, amit ezek az emberek képesek voltak megtenni. Nem elég, hogy elhagyták saját civilizációjukat, de ami még felfoghatatlanabb: *abbahagyták a földművelést*. Abbahagyták azt az életmódot, hogy minden élelmiszert maguk termeljenek meg.

Vagyis feladták az élet legjobb útját.

„Akik eltűntek”

Valójában mindegyikük kiérdemelné a hohokam nevet. Fura emberek ezek, akik levetették díszruháikat, letették halhatatlan műalkotásaik építéséhez használt eszközeiket, kidobták a templomok és piramisok tervrajzait, eldobták maguktól a műveltséget, matematikát és a világ legfejlettebb naptárait, komplett állami vallásokat és politikai rendszereket... és beleolvadtak a környező tájba – trópusi dzsungelbe, mezőségekbe, magasföldekbe. Természetesen egyikük sem tűnt el valójában. Csak az élet egy kevésbé feltűnő módját választották, a gyűjtögetést vagy a gyűjtögetés és földművelés egy kombinációját.

De akárhogy magyarázzuk, valójában nem tettek mást, mint eldobták azt az életet amit mi a világ legjobb életének tartunk, valami alacsonyabb-rendűért cserébe. Tudták mit tesznek, mégis megtették... újra és újra és újra. Persze vannak rá magyarázatok. A megmagyarázhatatlan viselkedés nem *maradhat* megmagyarázhatatlan. Jeremy A. Sabloff antropológus megjegyzi, hogy egy tucat hipotézis próbálta megmagyarázni a maják bukását, köztük a „föld túlhasználata, földrengések, hurrikánok, klímaváltozás, járványok, kártevő rovarok, paraszt felkelések, inváziók” és nem csak a majákét, ezek és más hipotézisek próbálják megmagyarázni a többiek bukását is. Van valami, ami mindegyikükben közös, vonja le a következtetést Sabloff professzor: „Egyik magyarázat sem kielégítő.”

Miért nem lesz kielégítő SOHA egyik sem?

Egyik ilyen magyarázat sem lesz kielégítő, mert mindannyian tisztában vagyunk az alábbiakkal:

- A föld kimerülhet *itt*, de nem merül ki *mindenhol*.
- A földrengések és a hurrikánok nem tartanak örökké.
- A klímaváltozás hatásait át lehet vészeli.
- A járványoknak megvan a maguk lefolyása.
- A kártevő rovarok jönnek és mennek.
- A paraszt lázadásokat le lehet verni – vagy túl lehet élni.
- A hódítókat le lehet győzni – vagy be lehet olvasztani.

Képtelenség, hogy ezek az emberek ilyen dolgok miatt adták fel, hiszen *nézzünk magunkra*. Ezek a dolgok csupán kellemetlenségek ahhoz képest, amivel mi néztünk szembe – mindezen dolgokkal, plusz még sokkal rosszabbakkal: éhínségek, mindenféle háborúk, inkvizíciók, kínzások, bérgyilkosságok, folyamatosan növekvő bűnözés, korrupció, zsarnokság, elmebaj, lázadás, forradalom, népirtás, rasszizmus, szociális igazságtalanságok, tömegnyomor, mérgezett víz, szennyezett levegő, két pusztító világháború és egy nukleáris holokauszt lehetősége, biológiai hadviselés és tömeges kihalások. Mindezekkel és még többel szembenéztünk – és soha, egyetlen pillanatra sem estünk kísértésbe, hogy elhagyjuk a civilizációnkat. *Kell*, hogy legyen még valami amivel rendelkeztek ezek a népek, vagy valami aminek híján voltak. És valóban volt még valami.

Micsoda különbséget jelent egy _____!

Két fickó ül egy repülőgépen. Az egyik kiesik, egy pillanattal később a másik is. Az első szétkenődik a földön, mint egy paradicsom. A második lábra érkezik és elsétál. Nyilvánvaló, hogy a másodiknak volt valamije, ami az elsőnek nem, és az is nyilvánvaló, hogy mi volt az: egy ejtőernyő.

Két fickó áll egy fegyveres rablóval szemben. Az egyik kap egy golyót a mellkasába és holtan esik össze. A másik kap egy golyót a mellkasába, aztán hidegvérrel visszalő és a rabló halott. Ismét nyilvánvaló, hogy a másodiknak volt valamije, ami az elsőnek nem, és az is nyilvánvaló, hogy mi volt az: egy páncél.

Két civilizáció. Az egyik működik egy darabig, majd történik valami baj (vagy talán még az se) és hirtelen mindenki kisétál belőle. A másik civilizáció sokkal tovább működik, folyamatosan végigszenvedve minden elképzelhető katasztrófát – de soha senki nem álmodik arról egy másodpercre sem, hogy ki akarna sétálni belőle.

Ismét nyilvánvaló, hogy a másodiknak volt valamije, ami az elsőnek nem, de hogy pontosan mi is volt az, nem annyira nyilvánvaló.

Egy mémje.

Egy mém, mely híján civilizációk veszték oda

El lehet képzelni, milyen kétségbeesetten szeretnék volna ezen recsegő civilizációk pápái, nagyurái, uralkodói, hercegei, hercegnői, törzsfőnökei, papjai, papnői és palota-őrei beleverni kételkedő alattvalóik fejébe ezt az egyszerű gondolatot: *A civilizációnak BÁRMI áron folytatódnia kell, SEMMILYEN körülmények között sem szabad feladni.*

Mondanom sem kell, hogy ez még önmagában nem lenne elég. Ahhoz hogy hasson, a mémet fenntartás nélkül el kell fogadni. Nem lehet rábeszélni az embereket, hogy egy szempillantás alatt fogadjanak el egy ilyen abszurd ötletet. Születésüktől fogva kell hallaniuk. Minden létező irányból jönnie kell, burkolva minden kommunikációban, pont ahogy az velünk is történik.

Ezek az emberek mind azt kezdték hinni, hogy az élet legjobb útja az, ha minden élmünket magunk termeljük meg. Mi másért váltak volna főállású földművesekké? Elindultak ezen az úton és hosszú ideig ezen az úton jártak. De aztán történt néhány előre megjósolható dolog. Például a maják, az olmékok és a Teotihuacán népe kezdtek mereven szétagolódni gazdag és nagy hatalommal bíró elitre és természetesen a civilizációk működtetéséhez és felvirágztatásához szükséges minden piszkos munkát elvégező elszegényedett tömegekre. A tömegek *hajlamosak* beletörődni ebbe – nagyon jól tudjuk ezt – de elkerülhetetlen, hogy idővel nyugtalanokká váljanak. Ezzel is tisztában vagyunk.

Amikor a tömeg nyugtalanná válik

Teli van a történelmünk a munkásosztály lázásaival, felkeléseivel, forradalmaival, de soha egyetlen egy sem végződött úgy, hogy az emberek egyszerűen csak *elmentek*. Azért, mert állampolgáraink tudják, hogy a civilizációnak bármi áron folytatódnia kell, semmilyen körülmények között sem szabad feladni. Tehát megvadulnak ugyan, szétrombolnak mindent ami a kezük ügyébe akad, lemészárolják az elitből akit csak érnek, gyűjtogatnak, erőszakolnak – de sohasem *mennek el* csak úgy.

Történéseink számára ezért tűnik a maják, az olmékok és a többiek viselkedése olyan rejtélyesnek, mivel számukra magától értetődő, hogy a civilizációnak bármi áron folytatódnia kell és semmilyen körülmények között sem szabad feladni. Hogy lehet, hogy a maják, az olmékok és a többiek nem tudták ezt?

Pedig pont ez a gondolat hiányzott ezen emberek elméiből. Amikor már nem tetszett nekik amit felépítettek, képesek voltak abbahagyni, mivel nem volt meg az az ötlet a fejükben, hogy ezt bármi áron folytatni kell és semmilyen körülmények között sem szabad feladni.

Ez a mém a különbség köztünk, mint ahogy az ejtőernyő a különbség a repülőgépből kieső két ember között, vagy a páncél a különbség a rablóval szembenéző két fickó között.

Mi van a többiekkel?

Nincs bizonyíték arra, hogy a hohokam és az anaszázi népek is hatalommal bíró elite és hatalom nélküli munkásosztályokra tagolódtak volna. De arra van bizonyíték, hogy a hohokamok hajlottak ebbe az irányba. Mezoamerikai stílusú emelvények jelentek meg itt-ott (kik építették, ha nem egy formálódó munkásosztály?), csakúgy mint a szórakozást szolgáló labdapályák (kiknek épült, ha nem a felső-osztálynak?). Az említettek közül az anaszázik kísérlete volt a legrövidebb és mint civilizáció, a legkevésbé fejlett (ha kiérdemli egyáltalán ezt a megnevezést). De ettől függetlenül mindegyikükre igaz, hogy amint az embereknek bármilyen okból már nem tetszett az, amit felépítettek, *képesek voltak* abbahagyni, mert nem volt meg az az ötlet a fejükben, hogy ezt bármi áron folytatni kell és semmilyen körülmények között sem szabad feladni.

Említettem (de nem fejtettem ki) az Újvilág másik két nagy civilizációját, az inkákat és aztékokat. A korai, illetve előrehaladott fejlődésük a maják és olmékok pályáját követte, de a végzetük már nem az ő kezükben volt, hiszen a hódító spanyol csapatok elpusztították őket a 16. században. Nyilvánvalóan lehetetlen megjósolni mire jutottak volna, ha békén hagyják őket, de az én tippem az, hogy (mivel nem rendelkeztek ezzel a kritikus mémmel), ebben is a többiek példáját követték volna.

Kulturális tévedés

Számunkra a mém miszerint: *A civilizációnak bármi áron folytatódnia kell, semmilyen körülmények között sem szabad feladni* – annyira magától értetődőnek tűnik, mint hogy *A legrövidebb távolság két pont között az egyenes*. Aligha tűnik számunkra emberinek az az elme, mely nem rendelkezik ezzel a mémmel.

Úgy képzeljük, hogy az emberiség ezzel a mémmel a fejében született. A Homo habilis tudta, hogy civilizáltnak kellene lennie, de nem volt hozzá elég okos. A Homo erectus tudta, hogy civilizáltnak kellene lennie, de nem volt hozzá elég ügyes. A Homo sapiens tudta, hogy civilizáltnak kellene lennie, de nem bírt rájönni, mire is van szüksége ehhez. A Homo sapiens sapiens tudta, hogy civilizáltnak kellene lennie, elég okos és ügyes is volt hozzá, úgyhogy amint rájött, hogy a mezőgazdaságra van szükség mindehhez, nekilátott. Természetesen tudta, hogy ezt bármi áron folytatnia kell és semmilyen körülmények között sem szabad feladnia.

Tehát mi volt a baj kivétel nélkül mindegyik Újvilágbeli civilizáció-építő néppel? Nehéz túllépnünk azon, hogy volt valami nagyon rejtélyes bennük. Hiszen tudták (mivel ez magától értetődő), hogy a civilizációt folytatni kell bármi áron – de ők mégis abbahagyták. Ez ékes példája annak a kulturális tévedésnek, amit így foglalhatnánk össze: *Kultúránk mémjei az emberi elme legmélyebb lényegéből fakadnak és ha te nem rendelkezel velük, valami bajod van.*

Természetesen ez is egy mém.

Az „elveszett civilizációk” másik rejtélye

Az Újvilág civilizáció-építőinek első rejtélye könnyen megfogható, hiszen *tettekben* nyilvánult meg: lerombolták amit építettek. A második rejtély kevésbé ismerhető fel könnyen, mert olyasvalamiben nyilvánul meg, amit *nem tettek*: nem hódították meg az egész világot.

Fejlettségük csúcán a maják kisebb területet foglaltak el, mint Arizona. Amikor mi eljutottunk erre a fejlettségi fokra, már elfoglaltuk egész Közép-Keletet, Európát, India nagyrészét és Dél-Kelet Ázsiát. A Yukatán-félsziget és Guatemala északi és déli részén sem volt más olyan nép, aki ellen tudott volna szegülni a maják terjeszkedésének. Ezer éves virágzásuk alatt meghódíthatták volna az egész féltekét – ha úgy döntenek. Ám valami furcsa, rejtélyes módon, nem döntöttek úgy.

Az olmékok kisebb területen éltek, mint Connecticut és volt egy metrópolisuk.

Teotihuacán a mai Los Angeles központjában épült, ám a birodalom határai jóval mostani városunk vonalain belül maradtak.

Mi volt a bajuk ezeknek az embereknek? Mijük hiányzott, ami nekünk nem?

Gyerünk, találják ki!

A hiányzó mém

A katonákat leszámítva, az Újvilág telepesei a nemzeti határaikat nem hozták magukkal. Ehelyett a kulturális határokat hozták, mely mögött békésen megfértek egymás mellett Európa, a Közel-Kelet és a Távols-Kelet emberei, hiszen kulturális testvérek voltak. Nem számított, hogy Angliából, Kínából, Törökországból, Oroszországból, Írországból, Egyiptomból, Thaiföldről vagy Dániából érkeztek, sokkal jobban hasonlítottak egymásra, mint a határ túloldalán élő bennszülöttekre. (És természetesen rabszolgavadászatra is a határ túloldalára indultak.)

De ez nem kizárólag az Újvilágban volt így. A kezdetektől fogva így ment. A határ, mely a Termékeny Félholdból minden irányba terjedni kezdett, nem nemzeti határ volt, hanem kulturális. Nem a katonák hódították meg régi világunkat, hanem a földművesek, akik megtanították a szomszédáiknak, akik szintén megtanították a szomszédáiknak, akik szintén megtanították a szomszédáiknak, egy örökké növekvő körben terjesztve az üzenetet, míg nem már mindent magukba foglaltak, a bolygó túlvégén lévő, felfedezetlen Újvilágot leszámítva.

A mém, melyet magunkkal vittünk az Újvilágba nem volt új. A kezdetektől fogva terjesztettük. Így hangzik: *Ez az élet egyetlen helyes útja és mindenkinek így kellene élnie.* Ennek a mémnek a birtokában váltunk a világ kulturális misszionáriusaivá, és ennek a mémnek a hiányában nem váltak azzá a maják, az olmékok és a többiek.

Szent küldetés

Amikor Kolumbusz az Atlanti óceánon át nyugatnak indult, nem egy gyarmatosítható üres kontinenst keresett, hanem egy kereskedelmi útvonalat keletre. És ha történetesen Amerika helyett Ázsiába ütközött volna, akkor az európai emberek azt mondták volna maguknak – Üzleteljünk egy jót ezekkel a keletiekkel. Egyiküknek sem jutott volna eszébe azt mondani – Menjünk oda, szabaduljunk meg a keleti népektől és vegyük birtokba Ázsiát.

De természetesen Kolumbusz nem Ázsiába ütközött, hanem Amerikába, ami számára (néhány bennszülöttet leszámítva) lakatlan földnek tűnt. Amikor az európaiak meghallották ezt, nem azt mondták maguknak – Üzleteljünk egy jót ezekkel a bennszülöttekkel. Hanem azt, hogy – Menjünk oda, szabaduljunk meg a bennszülöttektől és vegyük birtokba Amerikát. Ez egyáltalán nem tűnt kapzsiságnak, sokkal inkább Szent Kötelességnek. Amikor egy földműves megtisztít egy mezőt és megműveli, nem úgy gondol rá, hogy ezt a területet elvette az ott lakó vadvilágtól. Hiszen nem ellopta azt, hanem arra használta, amire azt az Isten a kezdetektől fogva rendeltette. Felszántás híján ez a föld pusztán kárba veszett volna. Így látták hát a telepések az Újvilágot is. A bennszülöttek kezében az egész kárba veszett volna és azzal, hogy elvettük tőlük és felszántottuk, szent küldetést hajtottunk végre.

Az Újvilág nem egy kardnak, hanem egy mémnek esett áldozatául.

Piramisépítők

A mezoamerikai piramisokat építő munkás tömegek semmivel sem voltak nyomorúságosabbak az egyiptomi piramisok építőinél. Csakhogy mezoamerika munkásai úgy gondolták, hogy van választási lehetőségük és végül a nyomor helyett inkább mást választottak (elmentek). Mi nem így láttuk és kitartottunk, építettünk egy hatalmas zikkuratot itt, egy Nagy Falat ott, egy Bastille-t itt, egy Maginot-vonalat ott – és így tovább – egészen napjainkig, mikor a piramisokat már nem Gízában vagy Szakkarában építjük, hanem az Exxon-nak, a Du Pont-nak, a Coca Cola-nak, a Procter & Gamble-nek és a McDonald's-nak.

Gyakran fordulok meg osztálytermekben és előbb vagy utóbb a diákok mindig elvisznek odáig, hogy rákérdézzek: hányan vágnak arra, hogy kiszabadulva az iskola falai közül nekiálljanak dolgozni azokon a piramisokon, amiken szüleik és nagyszüleik egy életen át dolgoztak? A kérdés kellemetlenül éri őket, mert tisztában vannak vele, hogy égniük kellene a vágytól, hogy kimenjenek a való világba és hamburgerhúst forgassanak, benzint pumpáljanak és polcot rakodjanak. Hisz mindenki azt mondja, hogy ők a világ legszerencésebb gyermekei – a szüleik, a tanáraik, a tankönyvek – és ők valahogy hálátlannak érzik magukat, hogy nem emelik magasba a kezüket. De nem emelik.

Fáraók

Hufunak huszonhárom évébe telt felépíteni a gízai nagy piramist, amihez az év építésre alkalmas időszakában *naponta*, közel négy hónapon keresztül, több mint ezer, egyenként két és fél tonnát nyomó kőtömböt kellett a helyükre mozgatni. A legtöbben megjegyzik, hogy ez egyértelműen a fáraó vaskezű uralmának és irányításának bizonyítéka. Én viszont azt állítom, hogy Hufunak nem volt szüksége nagyobb irányításra a gízai munkások felett, mint Bill Gates fáraónak a Microsoft munkásai felett. Szerintem az egyiptomi munkásoknak úgyszólván épp annyira volt elégük Hufu piramisából, mint a Microsoft dolgozóinak Bill Gates piramisából (ami mellett biztos, hogy százszorosan eltörpül Hufu, bár természetesen már nem kőből épül).

Nincs szükség vaskezű irányításra ahhoz, hogy az embereket piramisépítőkké tegyük – elég ha úgy tekintenek magukra, mint akiknek a piramisépítésen kívül nincs más választásuk. Azt fognak építeni, amit csak mondanak nekik, akár piramisokat, akár parkolóházakat vagy számítógépes programokat.

Marx Károly felismerte, hogy ha a munkásoknak nincs választásuk, akkor valójában rabok. De úgy gondolta, hogy láncainkat azért kell letépnünk, hogy leváltsuk a fáraókat és végre *magunk* számára kezdjünk el piramisokat építeni. Mintha annyira imádnánk ezt az istenverte piramisépítést, hogy képtelenek lennénk abbahagyni.

A maják megoldása

A mém ma is olyan erős a fejünkben, mint amilyen az ókori Egyiptom kőrákódói között volt: *a civilizációnak bármi áron folytatódnia kell, semmilyen körülmények között sem szabad feladni.* A világot lassan magunk számára is lakhatatlanná tesszük, rohanunk a szakadék, saját fajunk kihálása felé, de *a civilizációnak bármi áron folytatódnia kell, semmilyen körülmények között sem szabad feladni.*

Ez a mém még nem volt halálos az egyiptomi fáraók, a kínai Han-dinasztia, vagy a középkori Európa számára, viszont számunkra már az.

De...

De...

De... De *biztos abban, Mr. Quinn, hogy nem azt javasolja ön, hogy bújjunk vissza a barlangba és a vacsoránkat dárdákkal vadásszuk le?*

Én sohasem javasoltam ezt, de még csak eszembe se jutott, hogy bármi hasonlót javasoljak. A realitás az, hogy a jelenlegi szituációban a visszatérés a vadászó-gyűjtögető életmódhoz legalább akkora képtelenség, mintha azt találnánk ki, hogy szárnyakat növesztünk és irány a mennyország. Otthagyjhatjuk a piramist, de már nem olvadhatunk bele a dzsungelbe. A maják megoldása már járhatatlan út számunkra, azon egyszerű oknál fogva, hogy a dzsungel jóformán eltűnt, mi meg hatmilliárdnyian vagyunk. Felejtsek el a visszatérést. Nincs visszaút.

De a piramisépítést még mindig abba lehet hagyni.

A piramison túl

Ha otthagyjuk a piramist, de nem tűnhetünk el a dzsungelben, mi a fenét tehetünk egyáltalán? A bölcs gorilla az *Izmaelben* így válaszolt erre a kérdésre: „Találékony emberek vagytok, nemde? Erre vagytok büszkék, nem igaz? Akkor találjatok ki valamit!” Nem meglepő, hogy tanítványa csak megvonta a vállát: ez nem válasz – és biztos vagyok benne, hogy a legtöbb olvasó is így volt ezzel. Azért tettek így, mert van még egy civilizációról szóló mémünk, mely így hangzik: *a civilizáció az emberiség VÉGSŐ találmánya, ami felülmúlhatatlan*. Pontosan ezért kell folytatni bármi áron, mert esélyünk sincs, hogy bármi jobbat találjunk ki. Ha elhagynánk a civilizációt, akkor *végünk* lenne!

Ha tartogat még bármit a jövő számunkra, az első találmányunknak egy mém-pusztítónak kell lennie. El kell pusztítanunk magunkban és a körülöttünk lévő emberekben azt a mémet, mely azt állítja, hogy a civilizáció egy meghaladhatatlan találmány. Végül is *csak* egy mém – csak egy a mi kultúránkra jellemző elképzelés. Nem egy fizikai törvény, csak valami, amiben megtanulnunk hinni, amiben a szüleink is megtanultak hinni – és az ő szüleik és az ő szüleik, és egészen vissza gízáig, Urig, Mohenjo-Daroig és Knósszoszig.

Mivel nincs jobb mém-pusztító, mint egy másik mém. Próbálják ki ezt:

A civilizációnál valami JOBB vár ránk.

Valami sokkal jobb – kivéve ha önök azon kevesek közé tartoznak, akik egyszerűen *imádnak* köveket cipelni.

HARMADIK RÉSZ

Távolodás a piramistól

„Transzcendenciáért indultam
de végül egy telefonnal tértem vissza.”
(Anthony Weir)

„Huszonkét éves vagyok, és nem vagyok hajlandó tovább várni.”
(Scott Valentine)

Társadalmi szerveződés és természetes szelekció

Senkit se ér meglepetésként a felismerés, hogy a méhek úgy szerveződtek, ami működőképes a számukra, vagy hogy a farkasok úgy szerveződtek, ami működőképes a számukra, vagy hogy a bálnák úgy szerveződtek, ami működőképes a számukra. A legtöbb ember érti, hogy általánosságban bármely faj szociális szerveződése ugyan úgy fejlődött ki az evolúció során, mint egyéb tulajdonságai. Ugyanúgy tűntek el a működésképtelen szerveződések, mint a működésképtelen fizikai jellemvonások – a természetes szelekciónak nevezett folyamat során.

De van egy fura és be nem ismert előítélet azon felvetéssel szemben, miszerint három vagy négy millió éves evolúciója során ugyan ez a folyamat alakította a Homo szociális szerveződését is. Senkit se lep meg, hogy a köröm formája vagy mintázata azért olyan a jelenben amilyen, mert az működőképes volt a tulajdonosa számára, de sokunkat feszélyez a gondolat, hogy a szociális szerveződésünk is ugyanígy fejlődött napjainkig.

Definíciók és példák

Életmód (vagy életstílus): Egy módszer, mellyel egy csoport vagy egyén megélhetést biztosít magának. A vadászás-gyűjtögetés egy életmód. Ha minden élelmiszert magunk termelünk meg, egy életmód. A dögevés (pl. a keselyűknél) egy életmód. A gyűjtögető barangolás (pl. a gorilláknál) egy életmód.

Társadalmi (szociális) szerveződés: Együttműködésre épülő rendszer, mely elősegíti, hogy a csoportok az életmódjuknak megfelelően éljenek. A természet kolóniák egy három szintű hierarchiába szerveződtek, mely szaporodókból (király és királynő), dolgozókból és katonákból áll. A vadászó-gyűjtögető emberek törzsekbe szerveződtek.

Kultúra: Azon gondolatok összessége, amiket emberek egyik nemzedéke közvetít a másik számára, például a beszéd révén. A brazil yanomamik és az afrikai busmanok például közös életmóddal rendelkeznek (vadászó-gyűjtögető), közös társadalmi szerveződéssel (törzsi), de a kultúrájuk nem közös (ha nem nagy általánosságban nézzük).

A rejtélyes kitartás

Kulturális víziókat olyan emberek alakították, akiket tökéletesen kielégített a gondolat, hogy az észlelhető világegyetem mozdulatlan. Végleges állapotában van és ebbe az állapotba egy szempillantás alatt került. Nem a teremtéstörténet hozta létre ezt az elképzelést, az csak megerősítette: Isten elvégezte a dolgát, látta hogy az jó és kész.

Nem volt könnyű elengednünk ezt az elképzelést és valójában sokan még az evolúcióról folytatott diskurzus során is öntudatlanul ragaszkodnak hozzá. Ezért érzik történezszeink az Újvilág civilizációinak eltűnését rejtélynek. Ha világlátásuk alapvetően darwini lenne és nem arisztotelészi, felismernék, hogy amiről ezek az eltűnések árulkodnak nem más, mint a természetes szelekció működése. Oda a rejtélyesség.

Kétség nélkül állíthatjuk, hogy fajunk e bolygón eltöltött három-négy millió éve során az emberiség több ezer kulturális kísérletet hajtott végre. A működőképesek túléltek, a működésképtelenek eltűntek. Azon egyszerű oknál fogva, hogy nem maradt senki, aki folytatni akarta volna őket. Az emberek (általában) csak rövid ideig viselik el a nyomorúságot. Nem azok a különlegesek és rejtélyesek akik abbahagyták, hanem mi, akik valamilyen módon képesek voltunk meggyőzni magunkat, hogy minden győtrelem ellenére, bármi áron, a pusztulással is szembenézve, de folytatjuk.

Vannak akik a megfelelőnél többet akarnak

Mielőtt a maják, az olmékok és a többiek főállású földművesekké váltak, mind vadászó-gyűjtögetők voltak, vagy a földművelés és gyűjtögetés egy kombinációját űzték. *Nem épp azt jelzi a tény, hogy végül főállású földművesekké váltak, hogy nem voltak tökéletesen megelégedve az életmódjukkal?* De, pontosan ezt jelzi.

Eljött egy pillanat az életükben, amikor az, hogy a teljes megélhetésüket a mezőgazdaságra bízzák, jobb ötletnek tűnt számukra, mint a hagyományos életmódjuk. Ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy utálták a korábbi életmódjukat, de azt biztosan, hogy a mezőgazdász élet ígéretesebbnek látszott. Nagyon valószínű, hogy kalandjukat a mezőgazdasággal egyáltalán nem kísérletként élték meg, hanem egy visszavonhatatlan, végleges változásként. De még ha ez így is volt, akkor sem jelenti azt, hogy a természetes kiválasztódás folyamata ne lett volna működésben, épp ellenkezőleg, ez a bizonyíték rá. Ezek az emberek azért kezdték el feladni a hagyományos életmódjukat egy innovációért, mert az ígéretesnek mutatkozott, többet ígért abból, amire vágytak. Amikor végül kiderült, hogy a találmány kevesebbet ad abból amire vágytak, otthagyták és visszatértek korábbi életmódjukhoz. A találmány minden esetben megbukott a vizsgán.

Ez azt jelenti, hogy a hagyományos életmódjuk nem volt tökéletes? Igen, minden bizonnyal azt. A természetes szelekció egy olyan folyamat, ami a működőképeset választja el a működésképtelentől, nem pedig a tökéleteset a tökéletlentől. Az evolúciós fejlődés során semmi sem tökéletes, csak olyan, amin igen nehéz tovább javítani.

A működőképes törzs

Amint már említettem, ha megjegyezzük, hogy a kaptár működőképes a méhek számára, a csapat működőképes a páviánok számára, a falka működőképes a farkasok számára, senkinek sem lesz ellenvetése, de amint megjegyezzük, hogy a törzs működőképes az emberek számára, ne lepődjünk meg, ha hisztérikus vadsággal támadnak ránk. Támadóink sosem azért becsmérelnék amit mondtunk, hanem azért, amit ők *hozzáképzettek* ahhoz, amit mondtunk. Például hogy a törzsi élet „tökéletes” vagy „idilli” vagy „nemes” vagy „csodálatos”. Nem számít, hogy ezek egyikét sem állítottuk; olyan felháborodottak lesznek, mintha megtettük volna.

A törzsi élet valójában nem tökéletes, idilli, nemes vagy csodálatos, de akárhol találunk rá érintetlen voltában, azt láthatjuk, hogy jól működik – épp úgy, ahogy a gyíkok, mosómedvék, libák vagy bogarak élete – azzal az eredménnyel, hogy a törzs tagjai jellemzően nem dühöngők, lázadók, elkeseredettek, nem küzdenek személyiségzavarokkal, nem szaggatja szét őket a bűnözés, gyűlölet és erőszak. Az antropológusok megfigyelései szerint, a törzsi emberek semmivel sem nemesebbek, kedvesebbek, vagy bölcsőbbek nálunk, épp annyira hajlamosak rosszindulatra, rövidlátóságra, önzőségre, érzéketlenségre, makacsságra, indulatra, mint mi. A törzsi élet nem teszi szentté az embereket; csupán lehetővé teszi, hogy átlagos emberek évről évre és nemzedékről nemzedékre a lehető legkevesebb stresszel, közösen biztosítsanak maguknak megélhetést.

Mire számítanánk?

Mi másra számítanánk az ember evolúciójának három vagy négy millió éve után, mint egy működő társadalmi rendszerre? Mi másban tudott volna fennmaradni a *Homo habilis*, mint egy működőképes társadalmi rendszerben? Mi másban tudott volna fennmaradni a *Homo erectus*, mint egy működőképes társadalmi rendszerben? És ha a *Homo habilis* és a *Homo erectus* számára a kiválasztódás egy működőképes társadalmi rendszert adott, miért ne adott volna a *Homo sapiens* számára is? Az emberek ezalatt az idő alatt kipróbálhattak sok más társadalmi rendszert, de még ha így is tettek, *egyik sem maradt fenn*. Valójában *tudjuk*, hogy az emberek kipróbáltak más társadalmi rendszereket.

A maják kipróbáltak – és háromezer év múltán úgy találták, hogy nem működőképes (vagy nem működik annyira jól, mint a törzs). *Visszatértek a törzsiséghez*.

Az olmékok kipróbáltak – és háromezer év múltán úgy találták, hogy nem működőképes (vagy nem működik annyira jól, mint a törzs). *Visszatértek a törzsiséghez*.

A Teotihuacán népe kipróbált – és ötezer év múltán úgy találták, hogy nem működőképes (vagy nem működik annyira jól, mint a törzs). *Visszatértek a törzsiséghez*.

A hohokamok kipróbáltak – és ezer év múltán úgy találták, hogy nem működőképes (vagy nem működik annyira jól, mint a törzs). *Visszatértek a törzsiséghez*.

Az anaszázik kipróbáltak – és négyezer év múltán úgy találták, hogy nem működőképes (vagy nem működik annyira jól, mint a törzs). *Visszatértek a törzsiséghez*.

Egyik kísérlet sem maradt fenn, de a törzsiség igen. Erről szól a természetes szelekció.

Ha ön anyira szereti...

Akiknek nem tetszik amit mondok, általában így érvelnek: – Ha ön anyira odavan ezért a törzsi életformáért, miért nem fog egy dárdát és keres magának egy barlangot?

A törzsi élet nem a dárdákról és barlangokról szól, de nem is a vadászásról és gyűjtögetésről. A vadászás-gyűjtögetés egy életmód, egy foglalkozás, egy mód a megélhetésre. A törzs nem egy foglalkozás, hanem egy társadalmi rendszer, mely elősegíti, hogy a csoportok az életmódjuknak megfelelően éljenek.

Ahol még lehetőségük van, a cigányok törzsekben élnek, de nyilvánvalóan nem folytatnak vadászó-gyűjtögető életmódot.

Hasonlóképp, a cirkuszi emberek is törzsekben élnek – de ismétlem, nyilvánvalóan nem folytatnak vadászó-gyűjtögető életmódot. Egészen napjainkig sokfajta vándorelőadás működött törzsi rendszerben, színházi társulatok, karneválok, stb.

Mit szeretnek az emberek a törzsi társadalmakban?

A törzs a tagjaiért van – minden egyes tagjáért, mert mindannyian érzik, hogy részük van a törzs sikerében. Amikor a cirkuszi sátrat építik, nincsen fontosabb, mint az építőcsapat. Amikor az állványokat kell összeszerelni, nincsenek fontosabbak, mint az állványozók. Amikor elkezdődik az előadás, nincsenek fontosabbak, mint az előadók, akár emberek azok, vagy állatok. És így megy ez a cirkusz életének minden szakaszában.

A vadászó-gyűjtögetők életében, a sikernek nyilvánvalóan semmi köze sincs a pénzhez. A cirkuszban viszont mindenki tudja, hogy az előadásnak pénzt kell termelnie ahhoz, hogy fennmaradjon; de a megélhetést nem a pénz biztosítja, hanem maga a cirkusz. Nem azért csinálják a cirkuszt, hogy pénzt keressenek, hanem azért keresnek pénzt, hogy a cirkuszt működtetni tudják. (Ahogyan egy festőművésznél is nagy a különbség aközött, hogy pénzért fest, vagy azért keres pénzt, hogy festhessen.)

A törzs biztosítja számukra mindazt, amire szükségük van és ha a törzs megszűnik létezni, mindannyian rosszul járnak. Mindenkinek érdeke, hogy a cirkusz tulajdonosa pénzt termeljen, mert ha nem termel pénzt, az előadásnak be kell zárnia. Mindenki érdekelt a közös sikerben. Ami jó a törzsnek, az mindenkinek jó, a tulajdonostól kezdve, a vattacukorárusig. Azért ragaszkodom a cirkuszhoz mint példához, mert érzékeltetni szeretném, hogy a törzsi élet nem csak réges-rég működött és nem csak a vadászó-gyűjtögetők számára.

Tényleg létezik olyan valami, hogy „a cirkusz?”

Ha létezik olyan valami, hogy „a színház”, „az opera”, „a mozi”, miért ne létezne olyan, hogy „a cirkusz?” De vajon tényleg törzsi?

Onnan tudjuk, hogy a cirkusz törzsi, hogy észrevevesszük amikor már nem az. A Ringling Bros, a Barnum & Bailey cirkusz története összetéveszthetetlenül a cirkuszi törzsek története, de mára ezek már csak hatalmas üzletek, olyan hierarchikusak akár a General Motors vagy a United Airlines. Senki se téveszt össze egy olyan előadást, mint az Ice Capade egy törzssel; ami nagy üzletnek indult és soha sem volt más.

Sok kis üzlet indul törzsi módon, kevés társsal, akik minden erőforrásukat beleadják és csak annyit vesznek ki, amennyi a megélhetésükhöz kell, ám ez a törzsi jellemvonás hamar tovatűnik, amint a cég elkezd alkalmazni a szokásos hierarchiát. De még ha törzsi módon növekedik is, minden új tag felvételével, amennyiben túl nagyra nő, kockáztatja törzsi jellemvonásainak elvesztését. Egy bizonyos méret fölött abba kell hagynia a növekedést, vagy át kell szerveznie magát egy törzsek törzse rendszerbe, amit a legjobban talán úgy lehet elképzelni, mint azok a cirkuszok, amiket manapság láthatunk a nagyvárosok környékén.

A törzs emberek együttműködése, akik egyenlő társként, közösen dolgoznak a megélhetésért. A törzsek törzse egy együttműködés, ahol törzsek egyenlő felekként, közösen dolgoznak a megélhetésért. Mindegyiknek van saját vezetője, ahogy az egész együttműködésnek is.

A cirkuszi emberek törzsi emberek

A törzsi emberek nem egy felhalmozott vagyont adnak át egyik nemzedékről a másikra, hanem egy megélhetési módot. Épp ezért például a sörfőző Busch család sokkal inkább klán, mint törzs. Amit a jelenlegi Busch nemzedék az előzőtől kapott nem egy megélhetési mód, hanem egy jókora felhalmozott vagyon.

Ezzel szemben a Great Wallendas néven ismert világhíres cirkuszi előadók nem rendelkeznek milliárd dolláros vállalattal, amit örökül hagyhatnak a következő generációnak. Amit ők hagynak hátra, az egy megélhetési mód. A megélhetést nem készen kapják (ahogyan például III. August Busch, akinek ha nem akarna, egy napot sem kellene dolgoznia az élete során). Épp ahogy egy felnövekvő vadászó-gyűjtögető nemzedék eltanulja a vadászás, gyűjtögetés fortélyait (mindannyiuknak maguknak is vadászniuk és gyűjtögetniük kell az életben maradáshoz), úgy kapja a következő Wallendas nemzedék is a cirkuszi mutatványok fortélyait (és mindannyiuknak maguknak is elő kell adniuk az életben maradáshoz).

Egyáltalán nem ritka egy etnikai törzsben, hogy akár négy nemzedék is egymás mellett dolgozik. A Wallendas cirkuszi törzsben ugyanez látható. Senki sem lepődik meg azon, hogy a tizenkét éves Aurelia Wallenda a Felhő Hinta című mutatványt, negyvenhét éves nagybácsijával, Alexandre Sachaval, hatodik generációs cirkuszi előadóval együtt adja elő.

„Ellent kell mondanom!”

Míg sokan kézenfekvőnek látják majd a cirkuszt törzsként azonosítani, mások ezt hamisnak, vagy képtelen idealizálásnak fogják értékelni. Biztosan megemlítik például, hogy a cirkuszosok rendre átlagos munkásokat alkalmaznak, akik néhány napig, vagy hétig dolgoznak ott, majd lelépnek. Ezek aligha tagjai a törzsnek és igen ritkán fordul elő, hogy a törzs tagjaivá válnak – mind igaz (bár ez nem változtat azon a tényen, hogy néhányuk azzá válik).

A legkisebb cirkuszokban minden munkát ugyanazok az emberek végeznek el, felállítják a felszerelést, beállnak a bódékba, előadnak, dolgoznak az állatokkal. A nagyobb cirkuszokban viszont a főnökök, az előadók és a dolgozók külön társadalmi osztálynak tűnnek, akik nem barátkoznak a többiekkel (biztos van ilyen cirkusz is). De nem gondolom, hogy helyénvaló ezeket „társadalmi osztályként” azonosítani. Egy általános társadalmi berendezkedésben el lehet képzelni, hogy a munkások arról álmodnak, hogy majd ledöntik az „uralkodó” osztályt. Ez értelmetlen lenne egy cirkuszban. Mi előnye származna bármelyiküknek is abból, ha az előadók ledöntenék a vezetőket? Vagy mi előnye származna bármelyiküknek is abból, ha a munkások ledöntenék az előadókat? Ahelyett, hogy a társadalmi osztály fogalmával terheljük a cirkuszt, ami nyilvánvalóan nem illik rá, úgy gondolom több értelme van egy törzsek törzse rendszerként tekinteni rá, ahogyan a sioux indiánok is egy törzsek törzse rendszerben éltek.

Törzsi történetek

Egy napon, 1986 júliusában Ron Grossman, a Chicago Tribune riportere, „Amerika utolsó poros kis-cirkuszával” utazott együtt, hogy elhagyják az Illinois állambeli New Windsor-t és harminc mérfölddel odébb, Watagaban verjenek tábor. Ez volt a Culpepper és Merriwather Egyesített Nagycirkusz vándortársulata, hat előadóval, egy rakodómunkással, három kecskével, hat kutyával, legalább ennyi Shetland pónival és két „Toby Tyler” stílusú csavargó gyerekkel. Miközben a Watagai Tűzoltók Parkjában segített a közel 15×20 méteres cirkuszi sátor felállításában, Red Johnson tulajdonos és gyűrű-mester felidézte kilenc éves korában kezdődött személyes történetét.

„Anyám kora reggel ébresztett, hogy elmenjünk megnézni ahogy a Cole Testvérek felállítják a cirkuszt. Emlékszem, hogy mindig a kovács boltjánál lógtam” – mondta, miközben a 10 kg-os kalapácsot, a bohóc B.J. Herberttel és a kötél táncos Jim Zajackkal felváltva lendítette.

„Aztán vett nekem egy szuvenir könyvet a cirkuszról és a borító belsejébe ezt írta: Ki ne próbáld otthon.”

„Vicces, az én szüleim is ezt mondták, amikor Karácsonyra egy cirkuszos könyvet kaptam,” – mondta Zajack. De tizenhét évesen sikerült rábeszélnie őket, hogy elengedjék egy csak nyárinak ígérkező munkára a Franzen Testvérek cirkuszába. Már csak akkor tért haza, amikor havazott.

„A cirkusz,” mondta Grossmannak, „olyan, mint egy nomád törzs. Ha belecsöppensz, nem akarsz kiszállni.”

„Itt valaminek a része vagy”

Terrel „Kupak” Jacobs, a Culpepper és Merriweather hajcsárja, kifakadt a nagyobb cirkuszok hierarchikus természetén, megjegyezve, hogy „épp olyanok, mint mai társadalmunk általában.” „A Ringling's-nél az előadók lenézik a munkásokat. Mindegyiküknek megvan a maga munkaköre és amint végeztek, mindenki hazamegy a privát kis életébe. Mi viszont itt egy család vagyunk. Együtt dolgozunk, együtt adunk elő, együtt étkezünk és igen, néha nyavalygunk és morgunk is egymásra. Nem vagyunk elegen ahhoz, hogy főnökösdit és indiánosdit játsszunk. Demokráciának kell lennie.”

De nem csak ezek a kis vándortársulatok tapasztalták meg ezt a törzsi demokráciát. 1992-ben David LeBlanc, a Big Apple cirkusz főnöke (és később operatív igazgatója) a következőket mondta: „Egy teljes kis közösség alakult ki itt. Én ugyan a külvárosban nőttem fel, de meg nem tudnám neked mondani a mellettünk lakó szomszédok nevét, pedig tizenöt éven át ott laktam. Itt nem csak hogy egymás mellett élsz a szomszédokkal, hanem együtt is dolgozol velük, egy közös célért. Itt valaminek a része vagy.”

Miután segített egy női csapattársának egy különösen makacs sátorcölöp kiszedésében, LeBlanc hozzátette, „Ez a cirkuszi hozzáállás. Ennek a lánynak van szíve. És tudod mit? Semmi köze nem volt a munkaköréhez, csak épp segített. Az emberek itt bármit hajlandók megtenni. A való világban az emberek három óra munka után tíz perc pihenőt követelnek, de az itteniek egyszerűen csak szeretik amit csinálnak.”

Az elfordulás a törzsiségtől

Az emberek nem azért ültetnek magokat, mert ez a könnyebb út, hanem azért, mert le akarnak telepedni és egy helyben akarnak élni. Gyűjtögetéssel egy adott terület nem hoz annyi emberi táplálékot, ami elegendő lenne egy állandó település fenntartásához. Ahhoz, hogy falut létesítsünk, muszáj valamennyit termelnünk – és pontosan ezt teszik a legtöbb bennszülött faluban, természetnek: egy keveset. Nem az összes ételmüket termelik meg. Nincs rá szükségük.

Amint a körülöttünk lévő összes földet művelésbe vonjuk, hatalmas ételmiszer-fölösleget kezdünk létrehozni, amit meg kell védeni a természet erőitől és más élőlényektől – köztük más emberektől is. Végül oda jutunk, hogy el kell zárunk. Bár akkoriban ez még valószínűleg nem tűnt fel, de az ételmiszer elzárása a törzsiség végét és az általunk civilizációnak nevezett hierarchikus rendszer megszületését jelentette.

Amint megjelenik a raktár, valakinek ki kell állnia őrizni és szüksége van segítőkre is, aki teljes mértékben tőle függnek, hiszen a megélhetésüket már nem földművesként keresik meg. Egy szempillantás alatt megjelenik a közösség vagyona fölött rendelkező, hatalommal bíró szereplő és a hozzá hű káderek és hűbéresek, akik készen állnak, hogy a nemesek és királyok uralkodó osztályaivá fejlődjenek.

Ez nem fordul elő a csak rész-munkaidőben gazdálkodóknál, vagy a vadászó-gyűjtögetőknél (akiknél nincs elzárható hatalmas felesleg). Csak azoknál fordul elő, akik a teljes megélhetésüket a mezőgazdaságra bízzák – a majáknál, az olmékoknál, a hohokamoknál és a többiekénél.

A törzsiségtől a hierarchiáig

Minden a történelemben jegyzett civilizáció ugyanazzal az alapvető hierarchikus társadalmi berendezkedéssel került be a nagykönyvbe. Függetlenül attól, hogy Mezopotámiában, Egyiptomban, Indiában, Kínában vagy az Újvilágban bukkant-e fel. Ez a figyelemreméltó tény (ami kétséget kizáróan a természetes szelekció folyamánya) minden bizonnyal egy érdekes tanulmány alapja lehetne – de nem az én tanulmányomé. Hogy *miért* alakult így, azt fejtsék meg mások. Az viszont, hogy *így* alakult, nem kérdés.

Ezen társadalmi szerveződés körvonalai, az egyiptomi modell kapcsán mindenki számára ismerősek. Adott egy erősen központosított gazdasági, katonai, politikai és vallási hatalomban megnyilvánuló állami szervezet. Az uralkodó-osztály, élén a fáraó alakjában megtestesült élő istenséggel, aki a papi bürokrácia támogatásával felügyeli a paloták, szertartásos komplexumok, templomok és piramisok építésére rendeltetett munkaerőt.

A törzs természetesen már réges-rég, évszázadok, ha nem évezredek óta odaveszett.

Mit nem szeretnek az emberek a hierarchiákban?

Őszintén szólva, azt hiszem ketté kell osztanom a kérdést: Mit *szeretnek* az uralkodók a hierarchikus társadalmakban és mit *nem szeret* mindenki más, bár kétlem, hogy az első valóban magyarázatra szorulna.

Amit az emberek (az uralkodókat leszámítva) nem szeretnek a hierarchikus társadalmakban, hogy a rendszer nem bánik egyenlő módon a tagjaival. Egyesek számára elképzelhetetlen luxust és könnyű életet biztosít, mások számára pedig nyomort és gürcölést. Az uralkodók egészen másképpen részesülnek a közös társadalmi sikerekből, mint az alattuk lévő tömegek. A felépült piramisok is az uralkodók fontosságát hirdetik, nem az őket felépítő tömegeket. És ez így megy a hierarchikus társadalomban az élet minden területén.

Az a különbség a cirkusz és a Disney World között, hogy a cirkusz törzs, a Disney World viszont hierarchia. A Disney World-nek nincsenek tagjai, alkalmazottai vannak. Nem biztosít ezen alkalmazottak számára megélhetési módot, csak kifizeti a bérüket. A dolgozók önmagukért dolgoznak, és ha a Disney World már nem fizet, azon nyomban le is lépnek. A tulajdonos számára ez egy beruházás, melynek sikerében érdekelt, előnye származik a sikerből. Az alkalmazottak csupán alkalmazottak.

Minden korosztályban vannak gyerekek akik rohannának, hogy csatlakozhassanak a cirkuszhoz. Senki se rohan, hogy csatlakozzon a Disney World-höz.

De nem hierarchikusak a törzsek valójában?

Azok szokták ezt kérdezni, akik ki nem állhatják az elképzelést, hogy a törzsi élet ténylegesen működőképes az emberek számára. A válasz az, hogy a kutatások nem ezt mutatták ki. A törzseknek természetesen van vezetőjük, néha nagyon erőskezű vezetőjük, de az irányítói szerep alig, vagy egyáltalán nem jár olyan különleges kiváltságokkal, amikhez a többi tag ne juthatna hozzá. Sosem akadt olyan törzs, amely végül „hierarchikussá vált”, ahol a törzsfőnök zsarnokká vált? Meg vagyok győződve róla, hogy előfordult már ilyen, talán több ezerszer is. Amit viszont meg kell jegyeznünk, hogy egyik ilyen törzs sem maradt fenn. Nem nehéz rájönni miért: az emberek nem szeretnek zsarnoki uralom alatt élni. Ismétlem, ez a természetes kiválasztódás folyamata: azon törzsek, melyeket zsarnokok vezetnek, képtelenek arra, hogy hosszú távon megtartsák tagjaikat és kihalnak.

A cirkuszban mindenki egyetért abban, hogy szükség van egy főnökre aki vezeti az üzletet, biztosítja, hogy a vállalkozás nyereséges legyen, meghozza a kellemetlen döntéseket, hogy kit vegyenek fel, kit bocsássanak el, megegyezéseket köt, szerződéseket készít és aki a helyi hatóságokkal tartja a kapcsolatot. Egy főnök nélkül a cirkusz pillanatok alatt az enyészetté lenne, de a főnök is csak egy ember a többiek közül, egy munka – egy beosztás. A főnök nem egy irigyelt, vagy különösebben vágyott pozíció. A dicsőség (és a legnagyobb fizetés, a legszebb ruhák) az előadás sztárjaié, akik még távolról sem hasonlítanak egy uralkodó-osztályra.

Álmodozás a hierarchiában

Kultúránk uralt tömegei semmivel sem nyomorúságosabbak a maják, olmékok, vagy a többi, általunk megvizsgált, civilizációból kiszálló nép uralt tömegeinél. A különbség köztük és köztünk, hogy mi rendelkezünk egy összetett mémmel, mely eddig meggátolt minket abban, hogy kiszálljunk. Teljesen bizonyosak vagyunk benne, hogy a civilizációt semmilyen formában sem lehet meghaladni és folytatni kell, még ha saját kipusztulásunkkal kell is megfizetnünk az árát.

Kiszállásra képtelenek lévén, tétlenségünk igazolására kitaláltunk három különböző magyarázatot.

Első magyarázat: Igazolás

Amiért úgy érezzük, hogy a keleti és nyugati kultúra különböző, hogy a keletiek más módon próbálják igazolni a hierarchiát, melyben élnek; úgy gondolják, hogy a hierarchia a világegyetem működésének alapvető következménye, mely a karma révén a reinkarnációban nyer igazolást. A karma elmélet szerint az egyén bűnei és erényei bosszút vagy jutalmat hoznak ebben és a következő életében. Vagyis ha az indiai Bhaktapur érinthetetlenjei közé születtünk, ahonnan sosem remélhetjük, hogy a WC pucolásánál feljebb juthatunk, csak magunkat okolhatjuk. Semmi alapunk nincs arra, hogy megvessük a brahmanokat, akik kikerülnek és lenéznek; hiszen ők kiérdemelték a szerencsés életüket és kényelmüket, épp ahogy mi a szegénységet és nyomorúságot.

Ebből a szemszögből nézve az emberek alacsony, közép és alsó osztályokba sorolása csak az univerzum isteni igazságszolgáltatásának tűnik. Ha én gazdag és jóllakott vagyok, önök meg szegények és éhezők, hát bizony ennek így kell lennie.

Ebből a merev, lemondó hozzáállásból nézve a buddhizmus valóságos megkönnyebbülésnek tűnik.

Második magyarázat: A túlvilág

Buddha és Jézus egyaránt biztosította híveit, hogy a szegényeknek és elnyomottaknak végső soron jobb lesz, szemben a gazdagokkal és hatalmasokkal, akik számára az üdvösség elérése szinte képtelenség. A legboldogabban a szegények élhetnek, mondta Buddha. Tulajdon nélkül, pusztán az élet örömeért, mint a fényes istenek. A szelídek (akik végül mindig piramisépítőként végzik) kapják majd örökül a Földet, mondta Jézus, és Isten országa a feje tetejére állítja majd a hierarchiát; Isten országa a szegényeké lesz, nem a gazdagoké, az uralkodók és alattvalók helyet cserélnék majd, az elsőből lesznek az utolsók, az utolsókból az első. Jézus és Buddha egyetértett abban, hogy a látszat ellenére a gazdagság nem boldogít. Ellenkezőleg, Buddha azt mondta, hogy a gazdagság csak még kapzsibbá tesz. A szegények ne irigyeljék a gazdagok kincseit, mert azokat végül úgymint mindig ellopják a tolvajok, megeszik a bogarak vagy a rozsdá; ellenkezőleg, ahogy Jézus is mondta, a valódi kincsek a mennyben várnak rájuk.

Ezek azok a „vigaszok”, amik arra készítették Marx Károlyt, hogy a vallást a „nép ópiumának” nevezze. Ez az ópium mely a tömegeket a nyomorúságból a nyugodt elfogadás felé segíti. Ami viszont az uralkodó-osztály szemszögéből még fontosabb, ez az ópium tartja őket csendben és alázatban, míg a szelídeknek beígért ország örökké a remélt *jövőben* marad.

Harmadik magyarázat: Megdöntés

Amint a hit kora hanyatlani kezdett, a mennyországról szőtt álmok is kezdték elveszíteni egyetemes vonzerejüket, új álmok voltak születőben – ezúttal egy olyan mennyországról, mely itt van, *lenn a Földön*. Álmok egy forradalomról, álmok arról, hogy mindent a feje tetejére lehet fordítani, a múlt uralkodóit letaszítani és az alattvalókból emelni fel újakat. Sok ilyen forradalom tört már ki, elsősorban Franciaországban, Amerikában és Oroszországban, de meglepő módon a hierarchia sosem változott, csak gazdát cserélt, és minden ment tovább a megszokott módon. A tömegek továbbra is rakták a köveket napról napra és emelkedtek a piramisok mind magasabbra.

Simone Weil francia filozófus nem értett egyet Marxszal, úgy vélte, hogy nem a vallás, hanem a forradalom a „nép ópiuma”. Egyikük sem értette igazán az embereket és a kábítószereket, szégyellhetik magukat. A vallás barbiturát: elnyomja a fájdalmat és elaltat. A forradalom amfetamin: felpörget és erősnek érezzük magunkat. Ha az embereknek nincs más választásuk, megragadják valamelyiket – vagy akár mindkettőt egyszerre. De egyik kábítószer sem tűnik el. A legkevésbé sem. A vallás népszerűbb mint valaha, csakúgy mint a forradalmak, szemben a háború előtti jóslatokkal, amikor úgy látták, hogy a vallás a kígyó-olajos kuruzslókkal⁵ együtt feledésbe merül majd. És az emberi történelem állítólag legboldogabb, leggazdagabb országában minden évben egyre több és több embert vonzanak a kormányellenes, terrorista csoportok.

⁵ Snake Oil Medicine Show. USA-ban egy időben népszerű „varázsló-gyógyító” vándor csoportosulás – a ford. megj.

A „népek ópiuma” az ópium

Amikor Marx hírhedt kijelentését tette, maga az ópium nem volt népszerű kábítószer. Arra akart célozni, hogy a vallás a nép olcsó kábítószere. Talán nem is sejtette, hogy az ópium az ára ellenére (ilyen vagy olyan formában), de tényleg a nép ópiumává válik.

Ahogy a dolgok egyre rosszabbra fordulnak, több és több mindenre lesz szükségünk mindazokból, amik megadják a megnyugvást és feledést, amik révületben és izgalomban tartanak. Több vallás, több forradalom, több kábítószer, több televíziós csatorna, több sport, több kaszinó, több pornó, több lottó, több internet-hozzáférés – mindenből több és több – hogy úgy érezzük, az élet nonstop szórakozás. És közben természetesen minden reggel fel kell tápáskodnunk, legyőzni a másnaposságot és megfeledkezve a szórakozásról, vonszolni felfele a piramis oldalán a ránk jutó köveket.

Létezhet ennél szebb élet?

Saját életem a piramisnál

Az olvasók óhatatlanul kíváncsiak saját munkatapasztalataimra. Azon gondolkodnak, hogy vajon olyan sokat szenvedtem én, mint kőrakodó? Nem, valójában én a szerencsések közé tartozom. Viszonylag korán találtam egy pótlékot, melyben inkább érezhettem magamat kézművesnek, mint igavonó állatnak. Mondhatjuk úgy, hogy másoknak faragtam rakodni-való köveket és még büszke is voltam rá. A munka világát egy, a Chicagói Spencer kiadó által épített kedves, megbecsült kis piramisban kezdtem, melyet a *The American Peoples Encyclopedia* névre kereszteltek; később megvette egy sokkal nagyobb építő, a Grolier, és kőről kőre áthordta az egészet New Yorkba. Én Chicagóban maradtam és a Science Research Associates-nek dolgoztam, a Greater Cleaveland Mathematics Program nevű piramison. Az SRA-t hamar felvásárolta egy nagyobb építő, az IBM. Úgyhogy átmentem az Encyclopaedia Britannica Educational vállalathoz, ahol a matematikai részlegen felügyeltem a piramisépítést. A karrieremet egy másik óriásnál, a Singer vállalatnál fejeztem be, ahol mindenféle multimédiás piramisépítést igazgattam. A vég akkor jött el számomra, amikor a cég elnöke egy napon odajött hozzám és közölte, hogy a munkám „túl jó”. „Nem kell ennyire jónak lennie” magyarázta, hisz „ez csak gyerekeknek lesz”, és a gyerekek „úgy sem veszik észre a különbséget”. Végre felismertem, hogy ha másvalaki piramisán dolgozom, sosem leszek képes elérni a számomra fontos célokat.

A saját piramisomat építem?

Ma is ugyanabban a csónakban evezek, mint a már említett vállalatoknál. Nem teszek mást magamnak, mint amit számukra tettem. A munka ugyan az ... de nem hiszem, hogy bármi köze lenne a piramisépítéshez.

A teszt a következőképpen fest. Ha lenne egy milliárd dollárja a bankban, továbbra is bejárna dolgozni? Tényleg, őszintén, igazán? Biztos vagyok benne, hogy a könyv olvasóinak közel tíz százaléka igennel válaszolna – például Steven Spielberg és Bill Gates is (akiknek már ott a milliárd a számlájukon, de úgy tűnik továbbra is szeretik amit csinálnak). Én is ezen szerencsés tíz százalékba tartozom. Ha lenne egy milliárdom a bankban, akkor is folytatnám az írást.

Sok nyitott ajtó létezik a világban azon tíz százalék számára, akik szeretik a munkájukat. Az én szenvedélyem az, hogy nyissak néhány ajtót a maradék kilencven százalék számára is. Nem akarom én elvenni Spielbergék és Gatesék örömet, csak menekülési útvonalat akarok nyitni azon milliárdok számára, akik nem lelik örömüket, akik köveket kell felhurcoljanak a piramisokra és nem azért teszik mert imádják a köveket vagy a piramisokat, hanem mert nincs más lehetőségük a napi betevő falat megszerzésére. Nekik is adhatunk egy kis esélyt – de csak ha a túllépjük ezt a civilizációnak nevezett dolgot.

Mit jelent a „civilizáció”?

Jó pár fogalmat fel tudok sorolni, amit személy szerint megfoghatatlannak érzek (például a *mise en scène*, vagy a *posztmodernizmus*), de a *civilizáció* nem tartozik közéjük. Az *Oxford angol szótár* csupán néhány szóval intézi el: „Civilizált állapot, állam; az emberi társadalom egy előrehaladott, fejlett állapota.” Az *American Heritage szótár* kicsit jobban kifejti: „Az emberi társadalom szellemi, kulturális és anyagi fejlődésének egy előrehaladott állapota, melyet a művészetek, a tudomány, az írás kiterjedt használata és az összetett politikai és társadalmi intézmények megjelenése jelez.”

Ami bármely civilizáció intézményeit politikailag és szociálisan összetetté teszi, természetesen nem más, mint a hierarchikus berendezkedés. A földművelő falvak szövetsége nem összetett politikai és szociális szempontból, és nem is nevezhető civilizációnak. Amikor ezer év múltán egy királyi család hivatásos katonákból álló hadsereg által őrzött palotában lakik, és a tömegektől a nemesek klánja és az állam vallását kezelő papok kasztja választja el, máris megkapjuk a kívánt politikai és társadalmi összetettséget – és a civilizációt.

Ebben az értelemben akármilyen „fejlett” is egy törzsi társadalom, nem nevezhető civilizációnak.

Rakjuk össze a képet

A természetes kiválasztódás ajándéka az emberiség számára a törzsi lét és nem más. Épp ahogy a falka a farkasok számára, a csoport a bálnák számára és a kaptár a méhek számára. Az ember számára, evolúciójának három vagy négy millió éve alatt, egyedül ez a társadalmi szerveződés bizonyult működőképesnek. Az emberek azért szeretik, mert minden tagját egyelően jól szolgálja.

Ahol csak felbukkan a civilizáció, a törzsiség elsorvad és átveszi helyét a hierarchia. A hierarchia az uralkodók számára nagyon jól, de a társadalmat alkotó tömegek, az alattvalók számára sokkal kevésbé jól működik. Épp ezért, a csúcson lévők nagyon, a lent lévő tömegek pedig sokkal kevésbé szeretik.

Egyetlen kivétellel, a történelem tanulsága az, hogy azok az emberek, akik kipróbálták a hierarchikus létet, végül nem találták kielégítőnek és elhagyták azt. Néhány kísérlet még épp folyamatban volt amikor leromboltuk őket, így nem tudjuk hogyan végezték volna. Mi vagyunk az egyetlen kivétel. Ragaszkodunk hierarchiánkhoz, mert néhány mém elhiteti velünk, hogy amink van, akár mennyire is utáljuk, akár mennyire is pusztítja a világot és vezet végül saját kipusztulásunkhoz, a legjobb rendszer ami létezhet. Ezek a mémek sűgják azt nekünk, hogy az embereknek a kezdetektől fogva ez lett rendeltetve és semmi sem lehet jobb ennél.

Még egy hierarchikus kísérlet

A natchez egy virágzó nép volt, melyre a 17. században találtak rá az európaiak a mai Mississippi állambeli Natchez területén. Olyan társadalommal rendelkeztek, mely félúton volt a földművelő falvak szövetsége és a majára vagy egyiptomira hasonlító, teljes értékű teokratikus civilizáció között. Három nemesi és egy köznépi osztályuk volt. A legtetején voltak a Napok, akiknek feje-a Nagy Nap maga volt az élő isten. Alattuk voltak a Nemesek, majd a Tisztelt Emberek, végül a legalján pedig a Rongyosok, vagyis a köznép.

Ami miatt a natchez nép kísérlete említésre méltó, hogy bár az osztályok örökletesek voltak, de a tagság nem (illetve nem teljesen), mert a nemes osztályok minden tagjának kötelezővé tették, hogy házastársat a Rongyosok közül kell választania. Vagyis a köznép minden tagja tudta, hogy a gyerekük már feljebb léphet, míg a nemesség minden tagja tudta, hogy a gyerekünk lejjebb kell, hogy lépjen. Nem megyek bele nagyon a részletekbe, de ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a Nap gyermeke Nemes volt (és nem Nap), és a Nemes gyermeke Tisztelt volt (és nem Nemes) és a Tisztelt gyermeke Rongyos. A társadalmi ranglétra aljára érve viszont a Nap dédunokája jogosulttá vált elvenni egy Nap nőt és az ő gyermekük újra Nap lehetett és a ciklus kezdődött újból.

A rendszer problémája

A natchez rendszerben nem számít milyen magasztosak is vagyunk valójában, a szüleink közül valamelyik Rongyos volt – és hiába vagyunk a ranglétra legalján, házasodhatunk egy nemessel és a gyermekünk nemessé válhat. Nehéz elképzelni, hogy egy ilyen bizarr rendszer a megszokott, természetes módon fejlődjön ki. Feltételezem, hogy ezt a rendszert szándékkal alkották, hogy korrigálják azokat a hibákat, amik miatt máshol a hierarchikus rendszerek kudarcot vallottak. Talán a natchez nép tudatosan érzekelte, hogy megoldást kell találnia az olyan társadalmak hibáinak kiküszöbölésére, mint a maja vagy az olmék. Ha így volt, a natchez nép talán a legnagyobb felfedezést tette az ember társadalmi fejlődésében – egy olyan hierarchikus társadalmat épített, ami elviselhető az összes tagja számára, hiszen egyik család se ragadt le a ranglétra legalján, hanem folyamatosan mozogtak a hierarchián belül. Vajon a természetes kiválasztódás során fennmaradtak volna? Tagjaik hosszabb távon is kitartottak volna mellette? Sajnos soha nem fogjuk megtudni, mert a 17. század végén a franciák kiirtották őket.

Akármennyire is tűnik ígéretesnek a rendszer, sajnos van egy alapvető hibája. Mivel mindhárom nemes osztálynak a köznépből kellett házasodnia, a szabad Rongyosok hiánycikknek számítottak és folyamatos utánpótlásra szorultak, amit a szomszéd népektől szereztek be. Ezzel a rendszer lendületet vett a hódítás felé és (néhány ezer év múltán) lehet, hogy helyettünk a natchez vált volna a világ hódítóivá és talán most nekik kéne szembenézniük egy igen hasonló válsággal.

A ranglétrán túl

Minden az emberi történelem során felbukkant civilizáció hierarchikus volt. Az a dolog amit mi civilizációnak nevezünk, kéz a kézben jár a hierarchiával – hierarchiát jelent, megköveteli a hierarchiát. Az, hogy ez miért van így, megérne egy tanulmányt – de ismét, ez nem az én tanulmányom lesz. Számomra elegendő az, hogy ez így *van*. Lehet ranglétránk civilizáció nélkül, de nem lehet civilizációnk ranglétra nélkül; legalábbis még sohasem volt – egyszer sem, sehol, tízezer év civilizáció-építés során. Civilizációval rendelkezni annyit tesz, mint hierarchikus társadalommal rendelkezni.

Tehát a civilizáción túllépni annyit jelent, hogy túllépni a hierarchián.

Ha túllépünk a civilizáción az a civilizáció elpusztításával jár? Nyilván nem. Miért járna?

Aki szeret piramist építeni, maradhat a civilizációnál. A többiek pedig valami mást szeretnének és már rég itt lenne az ő idejük is.

A rossz irány: „lemondás”

Megélt nyomorúságunk minden jele – az egyre gyakrabban előforduló társadalmi széthullás, a kábítószer-függőség, bűnözés, öngyilkosságok, elmebetegségek, gyermekek és házastársak bántalmazása és elhagyása, rasszizmus, nők elleni erőszak, és így tovább – ellenére, kultúránk legtöbb tagja meg van győződve róla, hogy életmódunk semmilyen eszközzel sem javítható. Tehát ha bármi mást próbálnánk ki, az csak áldozat és lemondás árán lehetséges.

Általában amikor az emberek a jövőről kérdeznak arra kíváncsiak, hogy tényleg úgy gondolom-e, hogy az emberek hajlandóak lesznek „lemondani” arról a sok a gyönyörű dolgokról amijük van, pusztán a kihalás elkerülése érdekében? Amikor úgy válaszolok, ahogyan az *Izmaelben* tettem, az „egy másik történetben lenni” kijelentéssel, úgy képzelik, hogy én valamiféle önkéntes, nyomorúságos vegetálásra gondolok, hogy majd vásznat húzunk és hamut, egyfajta bűnbánatként környezeti bűneinkért. Meg vannak győződve, hogy fenntartható módon élni egyet jelent a lemondással. Nem veszik észre, hogy a fenntarthatatlan életmód is lemondással jár, olyan értékes dolgok tekintetében, mint a biztonság, a remény, a szorongás, félelem és bűntudat nélküli élet.

Ha kételkednek, gondoljanak a cirkuszra. Azok az emberek akik rohannak, hogy részesei legyenek, nem azért csatlakoznak a társulathoz, hogy *lemondjanak* valamiről, azért rohannak, hogy *kapjanak* valamit.

Életszínvonal

Marshall Sahlins antropológus a következőket írta: „A világ legprimitívebb emberei kevés tulajdonnal rendelkeznek, *de nem szegények*. A szegénység nem az áruk egy bizonyos alacsony mennyisége, de nem is az eszközök és célok közötti kapcsolat megnyilvánulása; hanem mindenekelőtt emberek közötti kapcsolat. A szegénység egy társadalmi státusz. És mint ilyen, a civilizáció találmánya.”

A feleségem Rennie és én az '80-as évek végén azalatt a hét év alatt jöttünk rá erre az igazságra, amit egy új-mexikói kis hegyi faluban, Madridban töltöttünk. Kis örökségünkből próbáltunk megélni, miközben azon a könyvön dolgoztam, ami egy napon majd *Izmaellé* ért. Ugyan ezalatt az idő alatt átlagos mércével nézve szegények voltunk, de madridi mércével teljesen átlagosak. Ekkortájt Madridban *mindenki* szegény volt – tehát senki sem volt szegény. Egy átlagos madridi háztartás bevétele talán háromezer dollár lehetett – mélyen a nemzeti szegénységi küszöb alatt – de Madridban az emberek nem voltak szegények. Senki sem hivatkozott, hogy ő „egyszerűen” él, vagy hogy szegény. Viszont mindannyian büszkék voltak függetlenségükre, találékonyságukra, hogy rendelkeztek a számukra szükséges képességekkel és mindezek felül arra, hogy azzal foglalkoztak amivel akartak.

Az odaérkező látogatók (mint a cirkuszi hátsó udvar látogatóinak) számára Madrid minden bizonnyal „nyomasztó területnek” tűnt. Pedig valójában még sosem éltem ennél kevésbé nyomasztó helyen!

Életszínvonal: Chicago-Madrid

Amikor Rennie és én Chicagóból Madridba költöztünk, ha homályosan is, de felismertük, hogy ezzel engedtünk az életszínvonalunkból. De nem azért tettük, hogy ártalmatlanok legyünk vagy hogy mérsékeljük a bolyóra gyakorolt hatásunkat. Azért csináltuk, hogy csökkentsünk a kiadásainkat, míg én azon a könyvön dolgoztam, mely később *Izmaellé* nőtte ki magát.

Csak hogy érzékeltessem a különbséget, akkortájt a közeli Santa Fe-ben 80.000 dollárért szó szerint egy lepukkant, egy-férőhelyes garázst nem lehetett venni. Ezzel szemben Madridban mindössze 30.000-ból kaptunk egy bútorozott, kedves kis házat közel az autóúthoz, lakó és tárolóhelyiségekkel. De még ezen az áron se biztos, hogy megvettük volna, ha egyébként nem felelt volna meg tökéletesen az igényeinknek. Lényeges szempont volt, hogy a város főutcáján helyezkedett el, egy rövid sétára az összes városi szolgáltatástól (még ha ezek olyan szerények is voltak amilyenek). E vonatkozásban épp olyan volt, mint korábbi Chicagói házunk, ahol a Lake Shore Drive-on laktunk, egy rövid sétára a Belmont kikötő / New Town városnegyed összes szolgáltatásától. Azzal hogy Madridba költöztünk, még *többet* kaptunk abból amire valójában szükségünk volt, amellett hogy közben *engedtünk* az életszínvonalunkból.

Életszínvonal: Madrid-Houston

A madridi ház egy másik számunkra kívánatos tulajdonsága volt, hogy rendelkezett egy elég nagy szobával (akkorával, mint legtöbb helyen a nappali), amit dupla irodának használhattunk. Kellő távolságban dolgozhattunk, hogy ne egymás ölében üljünk, viszont elég közel ahhoz, hogy könnyedén beszélhessünk.

Ma, mintegy tizenkét évvel később, a főút mellett lakunk, rövid sétára a belváros szolgáltatásaitól. Házunk egyik számunkra kívánatos tulajdonsága, hogy rendelkezik egy elég nagy szobával (akkorával, mint legtöbb helyen a nappali), amit dupla irodának használhatunk. Kellő távolságban dolgozunk, hogy ne egymás ölében üljünk, viszont elég közel ahhoz, hogy könnyedén beszélhessünk.

Szükségtelen mondanom, hogy van néhány olyan dolog Houstonban, ami nem állt rendelkezésünkre Madridban, de ezek olyan dolgok, melyekre a jelenlegi körülményeink miatt van szükségünk, amik egészen mások most, mint korábban. Leegyszerűsítve: azzal, hogy Houstonba költöztünk megemeltük az életszínvonalunkat legalább a madridi tízszeresére. Ami *nem emelkedett*, az általános elégedettségünk és jóllétünk. Ha boldogabbak vagyunk manapság (és azok vagyunk), annak az ég egy világon semmi köze a magasabb életszínvonalunkhoz.

Ha többet költünk, minden bizonnyal többet is kapunk, de egyáltalán nem biztos, hogy többet abból amit *szeretnénk*.

A civilizáció rajongója

Akiknek nem tetszik amit mondok, gyakran nyugtatják magukat azzal, hogy én egyszerűen csak utálom a civilizációt és leginkább a „természethez közel” akarnék élni. Aki engem ismer, csak mosolyog ezen, hiszen valójában én a civilizáció rajongója vagyok és boldogan élek az Egyesült Államok negyedik legnagyobb városának szívében, gyalogos távolságra gyógyszertáraktól, boltoktól, videó kölcsönzőktől, kiállítótermektől, könyvesboltoktól, éttermektől, múzeumoktól, uszodáktól, egyetemektől és tetováló szalonoktól. (És minden egyes másodpercet, az év 365 napját a „természethez közel” töltök, hiszen a „természet” nem egy olyan dolog, ami elől bárki elmenekülhetne, hogy távol éljen, akárhol is lakik.)

Vagy azzal jönnek, hogy mit szólnék ahhoz, ha légkondicionálás, központi fűtés, vezetékes víz, hűtőszekrény, telefon, számítógép, stb. nélkül kellene élnem. Azt hiszik, hogy én a szegénység szószólója vagyok, hiába képtelenek az írásaimban mutatni akár egyetlen erre utaló kijelentést is.

Nem vagyok luddita vagy unabomber. Nem úgy tekintek a civilizációra, mint egy átokra, sokkal inkább mint egy áldásra, amittől az emberek (beleértve magamat is) szabadon továbbléphetnek – valami még jobb irányába. Amit én keresek az valami több, nem pedig kevesebb. Azok akik valami *rosszabbra* vágynak, más könyvben keresgéljenek.

Alternatíva keresés

Bármely szótárat nézzük, a *civilizáció* szó valami társadalmilag „fejlettet” jelent. Természetesen csak egyvalami létezik *aminél* fejlettebb lehet és ez a törzsiség. (A barbarizmus nem egy különálló társadalmi szerveződés; a barbárok vagy törzsi emberek, vagy olyanok, akik a civilizáció egy még a mienknél is primitívebb fokát tapasztalták meg.)

Kulturális mitológiánk úgy tekint ránk, mint akik épp oly módon haladtuk meg a törzsiséget, ahogy a modern orvoslás a piócát és a vértalat, határozottan és visszavonhatatlanul. Ezért olyan nehéz belátnunk, hogy a törzsiség nem csak az alapvetően *emberi* társadalmi szerveződés, hanem az egyetlen egyértelműen *sikeres* társadalmi szerveződés az emberiség történelmében. Ezért még ha egy annyira bölcs és megfontolt államférfi emlegeti is az „új kezdetet” és „új civilizációt” mint Mihail Gorbacsov, egyetlen pillanatra se jut eszébe megkérdőjelezni a mintát, amivel ez a társadalmi szerveződés jár és amely megismertette az emberiséggel az elnyomást, az igazságtalanságot, a szegénységet, a krónikus éhínséget, a szüntelen erőszakot, a népirtást, a globális háborút, bűnözést, a korrupciót, és a környezet nagyüzemi pusztítását.

Ezért tehát ebben a könyvben megkísérlem elképzelni az elképzelhetlent.

NEGYEDIK RÉSZ

Egy új törzsiség felé

„Hajlamosak vagyunk úgy tekinteni a vadászó-gyűjtögetőkre, mint akik szegények, mivel nincs semmijük; Pedig lehet, hogy jobb lenne úgy tekinteni rájuk, mint akik épp ezért szabadok.”

(Marshall Sahlins)

Forradalom nélküli felfordulás

Mivel kultúránkban a forradalom mindig a hierarchia elleni támadásban nyilvánult meg, ezért mindig felfordulást jelentett – szó szerint egy alulról jövő hullámot. A civilizáció meghaladásához azonban nincs szükség felfordulásra. Ha a repülőgéppel baj van, nem lőjük le a pilótát, csak megragadunk egy ejtőernyőt és ugrunk. A hierarchia megdöntése értelmetlen, nem megdönteni akarjuk, csak magunk mögött hagyni.

Mindenki tudja (főképp a forradalmárok), hogy az alulról jövő támadások ellen a hierarchia félelmetes védelmi rendszereket tart fenn. De az elhagyás ellen nem. Ez azért van, mert el tudja képzelni a forradalmat, de azt képtelen, hogy egyszerűen otthagyják. Ám ha el is tudná képzelni, nem tudna védekezni ellene, hiszen az elhagyás nem támadás, csupán a támogatás megvonása.

Szinte képtelenség megakadályozni, hogy az ember valamit ne tegyen (amit a támogatás megvonása jelent).

De nem fogja a hatalom *megpróbálni* ezt megakadályozni? El tudom képzelni, hogy *megpróbálja* (de őszintén szólva azt kevésbé tudom elképzelni, hogy *sikerüljön* is neki).

Felfordulás nélküli forradalom

A hagyományos forradalom célja, hogy a világban varázsütésre globális változást hozzon. Ideális esetben a korábbi uralkodók másnapra, tömegesen, összes támogatójukkal és szolgálójukkal együtt eltűnnek – és reggel már utódaik hada áll készen, hogy átvegyék a helyüket és kikiáltásák az új rendszert. Ezek a forgatókönyvek használhatatlanok, ha a civilizáció meghaladásában gondolkozunk.

Először is nincs szükség globális változásra. Azok akik ragaszkodnak ahhoz, hogy a globális változás a legkevesebb amivel beérhetjük, sokáig, az örökkévalóságig fognak várni. Nem kell, hogy a világ összes embere reggelre, varázsütésre egy egész más módon kezdjen élni. Ez nem fog megtörténni és értelmetlenség törekedni rá.

Hasonlóképp arra sincs szükség, hogy egyik pillanatról a másikra hirtelen mindent másképpen csináljunk. Egyrészt szükségtelen, másrészt semmi se képes rá, hogy ezt véghezvigye. Sose felejtjük el, hogy *az életnek nincs egyetlen helyes útja*. Sosem volt és soha nem is lesz.

Végül pedig nem is akarjuk, hogy az uralkodó-osztály egyik napról a másikra eltűnjön. Nem állunk készen arra, hogy végignézzük, ahogy a civilizáció infrastruktúrája összeomlik (és talán sose leszünk készen rá). Egyelőre legalábbis azt akarjuk, hogy az uralkodók és vezetők továbbra is felügyeljék a civilizáció gépezetét – betömjék a kátyúkat, üzemeltessék a csatorna és víztisztító erőműveket, és így tovább.

Nincs egyetlen helyes út

Az emberek gyakorta gondolják azt, hogy milyen csodálatos is lenne, ha mind a hatmilliárdnyian holnaptól másképpen kezdenénk élni. Ez egyike a legmélyebben gyökerező hibás mémjeinknek, mely szerint egyértelműen kell, hogy legyen az életnek egy olyan útja, amely *mindenki számára* helyes.

Én csodálom az új-guineai gebusikat, de (elhihetik) nem mindenki szeretne úgy élni, ahogy ők. Csodálom a vándorcigányokat, de nem mindenki szeretne úgy élni, ahogy ők – és (meglepő módon) ha mindenki úgy élne, az kudarcot vallana. Csodálom a jalalikat – Afganisztán nomád házaló-előadóművészeit – de nem mindenkinek kellene úgy élnie, ahogyan ők. Csodálom a szudáni tuposa törzset, a kenyai rendille törzset, a nyugat-ausztráliai karia törzset, de nem mindenkinek kellene úgy élnie, ahogyan ők. Ez nem szociológiai gondolkodás, hanem ökológiai. Az arapapagájnak jó élete van, de az élőhelyük elpusztulna, ha minden madár úgy élne, mint ők. A zsiráfoknak jó élete van, de az élőhelyük elpusztulna, ha minden emlős úgy élne, mint ők. A hódoknak jó életünk van, de az élőhelyük elpusztulna ha minden rágcsáló úgy élne, mint ők.

Ami működik az a sokszínűség, nem az egyformaság. A fő problémánk nem az, hogy az emberek rossz módon élnek, hanem hogy mindannyian *ugyanúgy*. A bolygó el bírja viselni, hogy sok ember pazarló és szennyező módon él, de nem bírja el, ha *mindenki* így él.

Nincs mennyei kórus

Ami azt illeti szükségtelen, hogy mind a hatmilliárdnyian holnaptól vagy akármikortól egyszer csak környezetvédő szentekké váljunk. Ha ezt céloznánk meg, biztosra vehetnénk a kudarcot. Valójában épp ez az általam javasolt stratégia erőssége. Nincs szükségünk azokra az álmokra, melyek szerint a globális megvilágosodás, az egység vagy Michail Gorbacsov és Al Gore az emberiség utolsó reményei. Gorbacsov azt javasolja, hogy várjunk, míg „a világ összes embere megszabadul régi sztereotípiáitól”. Nem várhatunk arra, hogy a világ összes embere tegyen *akármit*, mert ha valamit biztosra vehetünk az az, hogy a világ soha sem tesz semmit egy személyként. „Eljött az idő” mondja Gorbacsov, „hogy megválasszuk a világ fejlődésének új irányát”. De ki fogja megválasztani? Mindenki? És hány évtized (vagy évszázad) telik majd el, mire ez megtörténik? Honnan a búbánatból jön Al Gore „Új Közös Célja”? Mikor fordult elő, hogy az emberek képesek voltak megegyezni *akármi* közösben? Ezek a lidércálmok, olyan hiábavaló elvárások, amik évről évre, évtizedről évtizedre a reménytelenségre kárhoznak.

Nem várhatunk arra, hogy majd nemzeti vezetőink mentenek meg minket. Hiszen mi magunk is csak azonnali, rövid távú hasznokat várunk el tőlük, mitől kezdenének hirtelenjében globális, hosszú távú gondolkodásba?

Akik várnának

Mivel nem számíthatunk a kormányok megdöntésére, a kapitalizmus eltörlésére, a civilizáció eltűnésére, vagy minden ember földön járó Buddhává változtatására, nincs *mire* várnunk. De előre szólok, sokaktól fogjuk hallani az ellenkezőjét, hogy várnunk kell, míg a világ tökéletessé nem *válik*. Úgy gondolják, hogy semminek sem kell történnie addig, míg sikerrel le nem győztük a társadalmi egyenlőtlenségeket, a rasszizmust, a nemi diszkriminációt, a nyomort és minden elképzelhető rosszat.

Volt aki azt mondta nekem, hogy meg kell várnunk, míg mindenki „tisztelni” nem fogja a másikat. Volt aki azt mondta, hogy addig nem tehetünk semmit, míg mindenki „tudatosságra” nem ébred. Ők azok akik megvárják míg a seb begyógyul, mielőtt bekötöznék, akik megvárják míg felkel a nap, mielőtt gyertyát gyújtanának, akik megvárják míg elsüllyed a hajó, mielőtt mentőcsónakba szállnának. Ezt az álláspontot nem tudom elfogadni és azon kívül, hogy azt mondom, hogy iszonyú sokáig fognak várni, nem tudom mi mást mondhatnék nekik.

A jó harcosai

Egy barátom nemrég küldött nekem egy példányt a rendszeresen megjelenő *Deep Democracy* című folyóiratból, amit a Szövetség a Demokráciáért ad ki és melynek küldetése így foglalható össze: „az emberek felszabadítása a vállalati és politikai, gazdasági, környezeti, kulturális és információs uralom alól; hogy létrejöhessen a valódi demokrácia; és egy fenntartható, igazságos gazdaságra épülő társadalom.” A borítón az illusztráció politikai-képregény stílusban jelképezte a szervezet elképzelését: a pöttöm Dávid szemben a pénz-politika kardjával, multinacionális cégek páncéljával és a média pajzsával felfegyverezett Góliáttal. A képregény címe nem lehetett volna találóbb: „Déjá Vu.” Valóban, újra és újra és újra.

Elmagyaráztam a barátomnak, hogy bár jószerecsét kívánok a szövetségnek, nem szeretnék részt venni ebben a küzdelemben. Nem engedhetjük meg magunknak, hogy kivárjuk míg Dávid legyőzi Góliátot, mert nyilvánvalóan Dávid *soha sem* fogja legyőzni Góliátot. Évezredekkel ezelőtt is farkasszemet néztek és ugyan itt tartanak majd évezredek múltán is.

Nem kell legyőznünk Góliátot. A gondolkodásmódját kell megváltoztatnunk.

Góliát új elmével

Volt egyszer egy szőnyegipar és egy Ray C. Anderson nevű Góliát, aki a vállalatát, az Interface Inc.-t egy szerény kezdet után alig húsz év alatt a világ vezető szőnyeggyárává fejlesztette. Egyike lett a világ azon gonosz, milliárd dollár forgalmú multinacionális cégeinek, amikről hallani lehet. Bár ez a Góliát mindig ügyelt arra, hogy megfeleljen a kormányzati szabályozásoknak, ezek sosem akadályozták meg, hogy igen szennyező – olajalapú és hulladéktermelő – módon működjön.

1994-ben viszont elolvasott két könyvet, melyek *megváltoztatták gondolkodásmódját*. Az egyik *Paul Hawken: The Ecology of Commerce*⁶ című könyve volt, a másik pedig az *Izmael*. Miután elolvasta ezeket, Ray Anderson belátta, hogy a megfelelő a legkevésbé sem elég. Azonnal nekilátott, hogy megszüntesse vállalata olajfüggőségét és átálljon a száz százalékban újrahasznosított és száz százalékban újrahasznosítható szőnyegek előállítására, ezáltal csökkentve a cég hulladéktermelését szinte nullára. Fontos észrevétel, hogy ezek a változtatások nem csak az ő vállalatára voltak hatással. Hirtelen a versenytársaknak is be kellett vezetniük ezeket az normákat, hogy versenyképesek maradhassanak. Góliát nem azért reformálta meg az iparágat mert egy bátor kis Dávid legyőzte őt, hanem mert elolvasott két könyvet, melyet megváltoztatták a gondolkodását a világról és az abban betöltött szerepéről.

Ha az emberek *hajlandóak* megreformálni egy iparágat, ha megváltoztatjuk a gondolkodásukat, miért költenénk dollármilliárdokat törvényhozásra és végrehajtásra, hogy *kényszerítsük* őket rá?

⁶ Paul Hawken: A kereskedelem ökológiája – a ford. megj.

Fokozatos forradalom

Ismétlem, mivel nem számíthatunk a kormányok megdöntésére, a kapitalizmus eltörlésére, a civilizáció eltűnésére, vagy minden ember földön járó Buddhává változtatására, vagy hogy gyógyírt találjunk az összes társadalmi és gazdasági betegségünkre, nincs *mire* várunk. Ha tíz ember fogja magát és túllép a civilizáción, felépít magának egy új életmódot, akkor az a tíz ember *máris* a következő paradigma szerint él, az első naptól kezdve. Nincs szükségük egyik szervezet támogatására sem. Nem kell egyik párthoz vagy mozgalomhoz sem csatlakozniuk. Nincs szükségük egyetlen új törvényre sem. Nincs szükségük engedélyre. Nincs szükségük alkotmányra. Sem adómentességre.

Ezen tíz ember számára a forradalom *máris* végbement.

Bár valószínűleg fel kell készülniük szomszédaik felháborodására.

Az etnikai törzsiség számunkra már nem járható

A törzsek, melyek az emberi élet első három vagy négy millió éve során kifejlődtek, etnikai törzsek voltak, kiterjedt családok közös nyelvvvel, közös törvényekkel, szokásokkal, és így tovább. Társadalmi határaik általában (de nem kivétel nélkül) zárva voltak más törzsek tagjai számára. A hadifoglyok például nyilvánvaló kivételek, de például a sioux törzs egy tagja rendes körülmények között nem válhatott csak úgy navahóvá. Rendkívüli körülmények között előfordulhat ugyan, de az bizonyos, hogy a törzs integritása szenvedett volna kárt, ha ez egy általánosan megengedett dolog lett volna.

Rennie és én rendelkezünk ugyan némi kötődéssel a Quinn és a MacKay „klánhoz”, de mint a legtöbb modern családtag, mi a saját utunkat járjuk, ők pedig a sajátjukat. Nagyon ritkán történik valami olyasmi ezekben a családokban, ami közös, törzsi megmozdulásnak tekinthető. Modern világunkban senkit se lep meg, hogy az emberek gyakran közelebb állnak a barátaikhoz és a kollégáikhoz, mint a családjukhoz.

Az etnikai törzsiség egyáltalán nem szent és sérthetetlen. A cirkuszoknál tapasztalt törzsiség is hasonlóképp fejlődött ki. Szintén a természetes kiválasztódás terméke, a maga módján ugyanolyan jól működik, mint az etnikai törzsiség és tökéletesen alkalmazkodott azokhoz a városi körülményekhez, melyekben sokan mi magunk is élünk.

Jeffrey

Az *Én Izmaelemben* elbeszéltem egy Jeffrey nevű fiatal fiú életét, akit nagyjából Paul Eppingerről mintáztam, akinek naplóját *Restless Mind Quiet Thoughts*⁷ címmel adta ki édesapja. Jeffrey megnyerő, intelligens, jóképű és tehetséges volt, de azon kívül, hogy a barátaival találkozgatott, naplót írt és gitározott, képtelen volt bármi más tennivalót találni, amivel szívesen foglalkozott volna. Barátai örökké unszolták, hogy találjon már magának valami célt, legyen ambiciózus, törődjön valamivel, de természetesen ezen dolgok egyike sem jön magától. Kezdte elhinni barátainak, amikor azt hallotta tőlük, hogy céltalanságában ő valamiképpen szokatlan – mi több, furcsa. Végül mikor már lemondott a mások számára oly magától értetődő céltudatosság megelégséről, csöndben és mindenféle felhajtás nélkül véget vetett az életének.

Nem lepett meg, hogy sok fiattól hallom, hogy hasonlóképp éreznek, mint Jeffrey. Tudják, hogy a világ tele van olyan dolgokkal, amikre vágyniuk *kellene* – és úgy érzik, valami rettenetes nagy bajuk van, amiért nem vágynak egyikre sem. Mivel vettem a fáradságot a mienktől eltérő kultúrák tanulmányozására, ezért tudom, hogy nincs semmi olyan velünk született emberi abban, hogy „vinni akarjuk valamire”, „előrébb jutni” vagy karriert építeni, szakmát vagy hivatást szerezni. A legtöbb őslakos nép számára idegenek az effajta elképzelések, ők tökéletesen elégedettek egy olyan élettel, ahogyan Jeffrey szeretett volna élni – és miért ne lennének?

⁷ Paul Eppinger: Nyughatatlan Elme, Csendes Gondolatok – a ford. megj.

Nyitott törzs

Jeffrey egy törzs hiánya miatt halt meg – de természetesen nem egy etnikai törzs hiánya miatt. Gyakran hallom fiataloktól, hogy vágnak arra, hogy csatlakozhassanak a brazil yanomamik vagy az ausztrál alawák törzséhez és el kell magyaráznom, hogy ezek a törzsek nem nyitottak számukra. Bár híresek vendégszeretetükről, nem engedhetik meg maguknak, hogy befogadjanak minden vágyakozó szemű, a törzs túléléséhez szükséges képességet egyébként nélkülöző gyereket, aki csak megjelenik az ajtajukban.

Vándorlásai során Jeffrey a megélhetésükért különbözőképp dolgozó emberek közt volt – család, barátok, kollégiumi haverok, azok szülei, stb. De egyikük sem dolgozott a megélhetésért törzsi módon; állásaik voltak, szakmaik, karrierjük, melyeket egyénileg műveltek, úgyhogy Jeffrey-nek nem volt ott keresnivalója. A megélhetés nem egy közös munka eredménye volt, úgyhogy nem volt módjuk kiterjeszteni azt Jeffrey számára is. Mindig vendég volt és mint vendég (bármily kedves is), de a nyakukon lógott.

Bizonyos értelemben Jeffrey képtelen volt találni valakit, aki képes lett volna megadni számára azt a keveset amire vágyott. Sok fiatal vágyik erre a kevésre és ha együtt dolgoznának törzsi módon, könnyedén megkaphatnák. Minden törzs életszínvonala olyan, amelyet a tagjai fenn kívánnak tartani.

Az olyan embereknek, mint Jeffrey, a törzsek világában kellene élniük, a nyitott törzsek világában. És szerintem távolról sincsenek ezzel egyedül.

A nyitottság határai

A cirkusz jó példa a nyitott törzsre. Az olyan dolgok, mint a nemzetiség, nyelv, faj, etnikai háttér, kor, nem, szexuális orientáció, politikai vélemény, vallás nem zár ki senkit, ha egyébként hozzá tud járulni a cirkusz megélhetéséhez. Ám természetesen a nyitottság nem korlátlan. Nem menedéke például a hontalanoknak, nem vesz be embereket önzetlenül. De azt sem jelenti, hogy az önzetlenség tiltott lenne. A cirkusz gondját kell viselje tagjainak, mert máskülönben azok átmennének más, odaadóbb, bőkezűbb cirkuszokhoz. Ez fontos a túlélés szempontjából. Egy törzs, mely nem tudja megtartani tagjait, kihal és ez igaz a cirkuszra is.

Másrésről viszont az a cirkusz, mely túl önzetlen (például olyan embereket is bevesz, akik nem járulnak hozzá a sikerhez), hamar megélhetési nehézségekkel találja szembe magát; kénytelen csökkenteni a fizetéseket, az általános életszínvonalat, spórolnia kell a minőségen – és elkezd elvesztetni a legtehetségesebb tagjait.

Azok a cirkuszok maradnak fenn, melyek képesek megtalálni az üzleti siker és közösség igényei között a működőképes egyensúlyt. Azok akik ezt nem találják meg, eltűnnek.

Nem törzsi vállalkozások

A hagyományos vállalkozások nem nehezítik életüket törzsi kötelezettségekkel. Nyilvánvalóan nem „gondoskodnak” dolgozóikról; hiszen ezzel egy rakás olyan új problémát vennének a nyakukba, ami nem hoz semmiféle profitot. Inkább kifizetik a fizetéseket és elvárják a dolgozóktól, hogy gondoskodjanak önmagunkról. Lehet, hogy az egyik dolgozó vígan megél az adott fizetésből, míg egy másik sínylődik. A cég szempontjából ha a fizetés tisztességes, ebben semmi igazságtalanság sincs. Nem a cég hibája, hogy a második dolgozónak nagy családot kell eltartania, vagy gyengélkedő szüleiről kell gondoskodnia – vagy csak rosszul kezeli a pénzét. A cég megengedheti magának, hogy érzéketlen legyen ebben a kérdésben; nem kockáztat, a második dolgozó nem fog átmenni emiatt egy másik céghez, hisz e téren a versenytársak is pont ilyen érzéketlenek.

Épp ez a vállalkozások közötti hallgatólagos egyezség, hogy kötelezettségeiket mindössze a fizetésre korlátozzák, ami társadalmunk börtön jellegét adja. Nincs „kiút” a dolgozók számára. Hiába vándorolnának cégről cégre vagy nemzetről nemzetre, a munkáltatók kötelezettségvállalása befejeződik a munkabér kifizetésével (egy olyan egyezséggel, mely a munkáltatóknak nagyon is megfelel). A börtönök mindig a börtönöröknek kedveznek. Ez a dolgok elvárt rendje. Senki se hiszi azt, hogy a börtönöket a foglyok igényeinknek megfelelően építik, vagy hogy a vállalkozásokat a dolgozók igényeinek megfelelően építik.

A belépés a törzsbe a börtönből való kilépést jelenti.

Miért leszünk ettől értelmetlenek?

Miután egy diák eljutott idáig az olvasásban, azt mondta: „Tetszik amit ön mond, de nem látom hogy attól, hogy otthagyjuk a civilizációt, miért válnánk olyan 'értelmetlenekké', mint a cápák, a tarantulák és a csörgőkígyók', amit az *Izmaelben* ön a siker mércéjeként hozott fel.”

Úgy gondolom, hogy mint a legtöbben, ő is belenyugodott a dolgokról való lemondásba ahelyett, hogy más értékes dolgok megszerzésében gondolkodna. Attól tartott, hogy azok az emberek akik jól érzik magukat, minden bizonnyal kevésbé élnek értelmetlenül, mint az önsanyargatók. A jószándékúak gyakran szeretik úgy érezni, hogy feladnak valamit a cél érdekében, de ez csak egy olyan kultúrában várható el, ahol az etikai és vallási rendszerek díjazták az önmegtartóztatást. A hierarchikus társadalmakban mindig jó ötlet a szegénységet áldásnak beállítani (és a gazdagok is mindig örömmel kérkednek álságos megszorításaikkal).

Ha úgy gondolják, hogy ez nem igaz, mutassanak nekem akár egyetlen egy olyan általános vagy középiskolai tankönyvet, mely a gazdagságot követendő értéként mutatja be. A gazdaggá válás *sosem* jelenik meg egy iskolás számára ideálként. Akármennyire is keresik, egyetlen olyan mondatot sem fognak találni, ami azt mondja, hogy „Keress sok pénzt és akkor mindenből a legjobbat kaphatod majd – egzotikus autókat, luxus villákat, jachtokat, szolgálkat, divatos ruhákat, extravagáns ékszereket, véget nem érő elsőosztályú utazásokat, és így tovább”. A hivatalos iskolai mitológiánk épp olyan finomkodó a vagyon kérdésében, mint amilyen a szexualitással.

Kultúrák legártalmasabbja

Az emberek sokféleképpen éltek már ezen a bolygón, de közel tízezer évvel ezelőtt megjelent egy nép, aki úgy gondolta, hogy mindenkinek egyféleképpen kellene élnie – úgy *ahogyan ők*, amit ők az egyetlen „helyes” útnak nyilvánítottak. Tízezer év kemény munkájával ezek az emberek, akiket én Elvevőknek nevezek, meghódították a bolygó összes földrészét és teljesen átvették az uralmat a világ felett. Hódításuk során az Elvevők lerohantak, elnyeltek és kipszították az útjukba akadt minden más kultúrát és civilizációt. Amikor már az Újvilág lakóit is kiirtották, csak egyetlen civilizáció maradt az egész világon – az Elvevőké, vagyis a miénk. Ettől a pillanattól kezdve a *civilizáció* szó a *mi civilizációnk* szinonimájává vált.

Pillanatnyilag az Egyesült Államok képviseli a kultúránk által elért legmagasabb jólétet. Nincs a világon még egy olyan hely, ahol az emberek többet birtokolnának, többet használnának és több szemetet termelnének, mint az Egyesült Államokban. Bár a többi nemzet még nem érte el ezeket a magasságokat, kitartóan törekszik rá. Ez az egyetlen céljuk. Az életnek van egyetlen helyes útja és azt az Egyesült Államok lakói testesítik meg. Mindenkinek rendelkeznie kellene egy házzal, egy autóval, egy számítógéppel, egy televízióval, egy telefontal és így tovább – legalább eggyel ezek közül, de ha lehet inkább többel.

Ezt hívom én a „kultúrák legártalmasabbjának”, egy olyan kultúra ez, melynek minden egyes tagja az elérhető legmagasabb jómódra törekszik (és arra, hogy az elérhető maximumot az örökkévalóságig növelje).

Hogy tudunk ellenállni a terjeszkedésüknek?

Azt kérdezték tőlem: „Ha teljesen meg is döntjük az Elvevő világot, nem fog újraéledni és újra terjeszkedésnek indulni?” A középkor csak addig tudott a hit kora maradni, míg a keresztény mitológia uralta az emberek elméit, a jobbágyoktól kezdve egészen a királyokig. Miután a reneszánsz meghaladta ezt a mitológiát, elképzelhetetlenné vált, hogy a hit kora visszatérjen. Soha többé nem fog egy egész civilizáció elfogadni egy olyan víziót, ami annak idején a középkort uralta.

Ugyanez igaz az Elvevő mitológiára is. Miután nyilvánvalóvá válik, hogy nem más, mint mérgező téveszmék gyűjteménye – képtelenné válik arra, hogy ugyanolyan hatást gyakoroljon ránk, mint az elmúlt tízezer év során. Annak tudatában, hogy az életnek nincs egyetlen helyes útja, ki fog fegyvert ragadni, hogy az Elvevő vízió terjesztéséért harcoljon? Annak tudatában, hogy a civilizáció *nem* az emberiség végső és utolsó találmánya, ki fogja megvédeni a hierarchiát, mint az emberiség legszentebb intézményét?

De nem fordulhat elő, hogy az utolsó fáraók végső tébolyukban ránk zúdítják nukleáris arzenáljukat?

Ha meg tudnák tenni, lehet, hogy megtennék, de hol máshol találnának ránk, mint a szomszédaikban, a saját városaikban? Az elnök látván hatalmának megrendülését, lebombázza majd Washington D. C.-t, hogy elpusztítsa az ott élő törzsi embereket? New York kormányzója le fogja bombázni Manhattan-t?

Valami jobb reményében

Mivel a kultúrák legártalmasabbjának mind a hatmilliárd tagja azon fáradozik, hogy maximalizálja a jólétét, nem csupán azon egy százalék miatt kell aggódnunk, akik úgy élnek, mint az univerzum urai, hanem azon kilencvenkilenc miatt is, akik szintén úgy *szeretnének* élni. Valószínűleg nem a milliárdos popsztárok, sportoló hősök és üzletemberek fognak kivezetni bennünket börtönünkől. A többieknek kell megtalálniuk az utat, amire valami jobb reményében vágyhatnak, ahelyett hogy Barbra Streisand, Michael Jordan vagy Donald Trump cellája mellé költözzenek.

A világ el tud tartani néhány millió fáraót, de hat milliárdot már nem.

„Valami jobb reményében...”, vajon erre utaltam amikor *az Izmaelben* úgy fogalmaztam, hogy „egy másik történetben lenni”? Vajon ezt értettem akkor, amikor azt mondtam, hogy „az embereknek szükségük van egy inspiráló vízióra a világról és benne önmagukról”? Vajon ezt értettem akkor, amikor a *B történetében* azt mondtam, hogy „Ha a világ megmenekül, új szemléletű emberek fogják megmenteni”?

Hát persze.

Köztes cél: kevésbé ártalmas

Ha nem lenne egyértelmű, még mindig a diákom ama kérdésével foglalkozom: „Attól, hogy otthagyjuk a civilizációt, miért válnánk olyan ártalmatlanokká, mint a cápák, a tarantulák és a csörgőkígyók?” Minden egyes lépés a civilizáción túlra egy lépésnyi távolodás a kultúrák legártalmasabbjától, következésképp csökkenti az ártalmasságunkat. Attól hogy átugrunk a börtön falán, még nem válunk olyan ártalmatlanná, mint a cápák, a tarantulák, vagy a csörgőkígyók, de kétségtelenül elindultunk ebbe az irányba.

Nézzék így: azzal hogy túllépünk a civilizáción, nem fogunk *nagyobb* kárt okozni. Ha kárt akarunk okozni, *maradjunk* a civilizáció mellett. Csakis ebben a keretrendszerben tudunk elégetni negyvenezer liter kerozint, csak hogy kedvenc párizsi éttermünkben ebédelhessünk. Csak ebben a keretrendszerben tudunk könnyedén felrobbantani egy korallzátonyt, csak mert számunkra épp útban van.

A civilizáción túllépve a károkozáshoz szükséges eszközökhöz való hozzáférésünk automatikusan korlátozva lesz. A Flora cirkusz emberei soha sem fognak lopakodó-bombázót vagy acélgyárat építeni – nem csak azért mert nem akarnak, hanem azért sem, mert ha akarnának sem férnének hozzá az ehhez szükséges eszközökhöz. Ahhoz hogy hozzájussunk ezekhez az eszközökhöz, ott kell hagynunk a cirkuszt és keresnünk kell egy új helyet magunknak a kultúrák legártalmasabbján belül.

Elég a „kevésbé ártalmas”?

Bár egy jó és nélkülözhetetlen kezdet, természetesen nem elég kevésbé ártalmasnak lenni. Egy olyan élelmiszer-verseny közepén vagyunk, ami halálosabb számunkra és a körülöttünk lévő világra, mint a hidegháborús fegyverkezési verseny volt. Ez a verseny az élelmiszer-termelés és a népszerűség között zajlik. Thomas Malthus (1766-1834) angol közgazdász mai követői, csakúgy mint a múltbéliek, úgy látják, hogy ha elég élelmiszert termelünk a népesség számára, akkor „győztünk”, épp ahogy az amerikai hidegháborús harcosok amikor azt látták, hogy elég fegyvert gyártunk, hogy legyőzzük a Szovjetuniót, akkor „győztünk”. Nem látják be, hogy minden egyes amerikai „győzelemre” egy Szovjet „győzelem” a válasz, és az élelemtermelés minden egyes „győzelmére” a populációnövekedés is „győzelemmel” válaszol.

Pillanatnyilag az élelemversenyünk iradatlan sebességgel alakítja át bolygónk biomasszáját *emberi* masszává. Ez történik minden egyes alkalommal, amikor megtisztítunk egy földdarabot a vadvilágtól és beszántjuk az ember élelméül szolgáló terményekkel. Ez a földdarab eddig több százezer fajt és több tízmillió egyedet látott el biomasszával. Az átalakítással viszont az összes termőképességét emberi tömeg termelésére fordítottuk, szó szerint emberi hús termelésére. Minden áldott nap szerte a világon pusztul a diverzitás, ahogy bolygónk több és több biomasszáját alakítjuk át embertömeggé. Erről szól az élelmiszer-verseny. *Pontosan* erről szól: minden áldott évben, a bolygó biomasszájának mind nagyobb és nagyobb részét alakítani embertömeggé.

Véget vetni az élelmiszer-versenynek

A fegyverkezési verseny kétféleképpen érhetett véget, vagy egy atomkatasztrófával, vagy úgy, hogy a felek egyszerűen abbahagyják. Szerencsére az utóbbi történt. A szovjetek kiszálltak és a katasztrófa elmaradt.

Az élelemtermelés és a népesség közötti verseny hasonló. Véget érhet egy katasztrófával, amikor a bolygó biomaszájának egyszerűen túl nagy része lett emberré alakítva és az alapvető ökológiai rendszerek összeomlanak, de nem *szükségszerű*, hogy így legyen. Véget érhet úgy is, ahogy a fegyverkezési verseny, azáltal hogy az emberek egyszerűen abbahagyják. Kimondhatjuk, hogy – Megértettük, hogy az élelemtermelés sosem fogja *végleg legyőzni* a népességet. Mivel az élelemtermelés minden egyes győzelmére a népesség növekedéssel válaszol. Ennek így kell lennie, mindig így volt és láthatjuk, hogy *soha* sem lesz ez másképp.

De épp amiatt a néhány – vagy akár több ezer – szó miatt, amit korábbi könyveimben és beszédeimben a témának szenteltem, nem olyan egyszerű ezt megtenni. Ez a kérdés kulturális mitológiánk legalapvetőbb és legmélyebb szintjeit érinti – sokkal mélyebben, mint elképzeltem, amikor azt hittem, hogy az *Izmaelben* néhány oldallal elintézhetem. Ez a halálos, emberevő Minotaurusz kulturális labirintusunk központjában... messze túlmutat mostani felfedezőutunkon.

100 évvel a civilizáción túl

Akkor lesznek itt száz év múlva is emberek – ha minél előbb új módon kezdünk élni.

Máskülönben nem.

De hogy jutunk el odáig és milyen lesz? Az utópisták képtelenek elengedni ama képzetüket, hogy kedvesebb, szelídebb, szeretőbb emberek veszik majd át a hatalmat. Én inkább azt keresem, hogy mi volt, ami évmilliókon át működött az emberek számára, *olyanoknak, amilyenek*. Amihez nem kellett szentté válniuk.

Jövőbe tekintés: amint az új évezred első évtizedeiben az emberek elkezdik átlépni a falakat, társadalmi őrünk, látván hogy a „civilizáció-ahogy-mi-ismerjük” a végéhez közeledik, megkongatják majd a vészharangot. Aztán megpróbálják megemelni a falakat, újabb társadalmi és gazdasági szögesdrótokkal, de hamar ráébrednek hasztalanságukra. Az emberek csak addig hajlandóak a köveket rakodni, míg meg vannak győződve róla, hogy nincs más út. De amint megnyílik egy másik út, semmi se tudja visszatartani őket a szökéstől. Kezdetben a szökevények kihasználják a piramisépítőket, épp ahogy napjaink cirkuszai. Aztán ahogy múlik az idő, egyre kevésbé függnék majd a piramisépítőktől. Egyre jobban kapcsolódnak majd egymáshoz és kiépítik saját, törzsi gazdaságukat.

Száz év múltán a civilizáció még mindig létezik, de mérete a jelenlegi felére csökken. A világ népességének fele még mindig a kultúrák legártalmasabbjának tagja, de a másik fele már törzsi módon él, egy szerényebb életet, mely abból ad többet, amire az emberek valóban vágynak (ahelyett, hogy egyszerűen csak többet adna).

200 évvel a civilizáción túl

A gazdasági egyensúly fokozatosan eltolódik a „civilizációról” (most már majdnem mindig idézőjelben emlegetve) a környező „civilizáción túlra.” Egyre több és több ember látja be, hogy elcsereítheti azokat a dolgokat, amikre valójában nincs is szüksége (hatalom, társadalmi státusz, feltételezett kényelem és luxus) olyan dolgokra, amikre igazán vágyik (biztonság, értelmes munka, több szabadidő, társadalmi egyenlőség – mind a törzsi életmód velejárói). A „gazdaság” már nincs az örökké növekvő piacokhoz kötve, hanem egyre inkább helyi üggyé válik és ezáltal a globális vállalatok fokozatosan elvesztik létezésük értelmét.

Kétszáz év múltán a civilizációnak nevezett dolgot hátrahagytuk, és már olyan idejétmúlt, elavult dolognak tűnik, mint Oliver Cromwell teokráciája. A városok még mindig megvannak – hová tűnnének? – ahogy megmarad a művészet, a tudomány és a technológia is, de ezek már nem a kultúrák legártalmasabbjának eszközei és megtestesülései.

A legkevésbé sem merem állítani, hogy ezek az elképzelések a prófécia erejével bírnának. Vízbe dobott kavicsok csupán, melyek rámutatnak, miről is beszélek egyáltalán... és amik lehetővé teszik, hogy a hullámokat követve rátaláljanak a partra, ahol most állunk.

Hol is van ez a „túl” pontosan?

A pragmatikus, utópisztikus forgatókönyv szerint összegyűjtünk a barátainkat, felszerelkezünk mindenféle mezőgazdasághoz szükséges szerszámmal és találunk egy szeletet a vadon paradicsomából, ahová elmenekülhetünk. Ami miatt ez a régi fantázia látszólag vonzó, hogy nincs is szükség fantáziára (készen kapjuk), és bárki megvalósíthatja, aki rendelkezik a szükséges hozzávalókkal. Néha még néhány hónapnál tovább is működhet. De ezt javasolni megoldásként hatmilliárd ember számára, kimerítené minden idők legnagyobb ostobaságát.

A civilizáció nem egy földrajzi terület. Ahol a fáraók uralkodnak és a tömegek piramisokat építenek az egy társadalmi és gazdasági terület. Épp ezért a „civilizáción túl” sem egy földrajzi hely, hanem társadalmi és gazdasági, ahol az emberek nyitott törzsekben élnek olyan célok szerint, melyek nem feltétlen nevezhetők „civilizáltak.”

Nem kell „elmennünk valahová”, hogy meghaladjuk a civilizációt. A megélhetésünket kell máshogy megoldanunk.

ÖTÖDIK RÉSZ

A varjak törzse

„Igen,
Tulajdonképp,
Elég magányos,
a legalján,
is.”
(Joseph Chassler)

Keletlen úttörők

Visszafogott becslések szerint, egyidejűleg körülbelül fél millió olyan ember él az Egyesült Államokban, akiket a civilizáción túlra, egy általunk hajléktalanságként azonosított társadalmi és gazdasági gödörbe toltak. A hajléktalanság valamivel több, mint a szegénység eufemizmusa, hiszen a szegénység egy olyan formájára hívja fel a figyelmet, mely a legmodernebb városokban kap helyet, ahol a tér annyira értékes, hogy a legkevésbé sem pazarolható el a szegényekre. Az olcsó lakhatás megszűnésével ezekben a városokban „bent” egész egyszerűen nincs már hely a szegények számára.

A hajléktalanok folyóját több különböző ér alkotja. Egyrészt áll az értelmi fogyatékosokból, akiknek az intézményeken kívül helyezése az '70-es években volt divat. Másrészt áll a félig- vagy alulképzett munkásokból, akik munkahelyeit olcsóbb munkaerőjű országokba exportálták, vagy a gépesítésnek köszönhetően leépítették. Továbbá áll az ötvenes vagy hatvanas években „hátrányos helyzetűeknek” nevezett elhagyott nőkből és gyerekekből, faji vagy etnikai előítéletek áldozataiból, képzetlenekből, krónikus munkanélküliekből. Őket mind áldozatoknak tartjuk. Ám vannak még a hajléktalanok folyójában csellengők, kábítószer függők, csövesek, alkoholisták és csavargók, akik mivel látszólag maguk „választották” a hajléktalanságot, „megérdemelten” szegények.

A hajléktalanság megszüntetése

A hivatalnokok (választóik kimondatlan igényeire válaszul) természetesen meg szeretnék szüntetni a hajléktalanságot. Ez nem egy rosszindulatú hozzáállás. A feltételezés az, hogy a hajléktalanok valóban el *akarnak* tűnni (legalábbis az áldozatok) – azáltal hogy munkát, otthont találnak és újrakezdik a „normális” életet. A hivatalnokok feladata tehát, hogy segítsenek és ösztönözzék a hajléktalanokat a normális életmenethez való visszatérésre. Mindenekelőtt tilos bármi olyat tenniük, ami elősegítené, hogy a hajléktalanok továbbra is hajléktalanok *maradhassanak*. Röviden szólva a hajléktalan létet szüntelen szenvedéssé, a lehető legnehezebbé és megalázóbbá kell tenni és biztosítani kell, hogy az állami felügyeletek őrei tisztában legyenek azzal, hogyan valósítsák ezt meg.

Természetesen a nyilvánosság igényli a hajléktalan menhelyeket, de ezektől a legkevésbé se várható, hogy vendégszeretőek legyenek; senki se vágyhat arra, hogy „ottmaradjon”. Ha a hajléktalanok elkezdenének „ottmaradni” ezeken a szállásokon, az öngól lenne, hisz a cél az, hogy a hajléktalan életmódból vezessük ki őket. A hivatalok által fenntartott menhelyeket bármi áron elkerülni szándékozó hontalanok inkább húzódnak meg bárhol máshol – sétányokon, parkokban, alagutakban, elhagyott házakban, hidak alatt, és így tovább. A rendőröknek muszáj rendszeresen kirakniuk őket ezekről a területekről is, hiszen ha *bárhol* jól éreznék magukat, akkor mi motivációjuk lenne, hogy felhagyjanak a hontalansággal? A hajléktalan lét minél nyomorúságossá tétele és tartása kemény, atyai szeretetnek tűnik – a legjobb és legkedvesebb dolog, amit tehetünk értük.

A baj csak az, hogy valamilyen furcsa oknál fogva ez egyáltalán nem működik.

Ha tavaly nem vált be ...

Egy a kultúránkat vizsgáló földönkívüli antropológus legjelentősebb felismerése minden bizonnyal az lenne, hogy mennyire különös a kudarcra adott válaszuk: *Ha valami tavaly nem vált be, idén próbáljuk meg ÚJRA (és ha lehetséges TÖBBSZÖR).*

Minden évben több törvényt hozunk, több rendőrt alkalmazunk, több börtönt építünk, több bűnözőt ítélünk el és hosszabb időre – mindezt anélkül hogy akár a legcsekélyebb mértékben közelednénk a bűnözés „felszámolásához”. Nem jött be tavaly, vagy azelőtt, vagy azelőtt, vagy azelőtt, vagy azelőtt, de biztos lehetsz benne, hogy idén is megpróbáljuk, tudva a kétség legkisebb szikrája nélkül, hogy idén se fog működni.

Minden évben több pénzt költünk az iskolákra annak reményében, hogy „kijavíthatjuk” őket, akármilyen bajuk és az iskolák minden évben makacsul kijavíthatlanok maradnak. A pénz nem segített rajtuk tavaly, meg az azelőtti évben sem, meg azelőtt sem, és azelőtt sem, de biztos lehetsz benne, hogy idén is megpróbáljuk, tudva a kétség legkisebb szikrája nélkül, hogy idén se fog működni.

Minden évben megpróbáljuk felszámolni a hontalanságot és a hontalanok minden évben itt maradnak közöttünk. Nem tudtuk visszarugdosni őket a fősodorba tavaly sem, és azelőtt sem, meg azelőtt sem, meg azelőtt sem, de biztos lehetsz benne, hogy idén is megpróbáljuk, tudva a kétség legkisebb szikrája nélkül, hogy idén se fog működni.

Új elmék új válasza

Ahhoz, hogy kitaláljunk egy jobb választ a kudarcra, nem szükséges (ahogy mondani szokás) zseninek lenni. Én így fogalmaznám meg: Ha valami nem vált be tavaly és azelőtt és azelőtt – vagy bármikor a jegyzett történelem során – akkor PRÓBÁLJUNK KI VALAMI MÁST.

Mélyen hiszünk a problémákra adott katonai válaszokban. „Háborút” hirdetünk a szegénység ellen. Ha kudarcot vall, akkor „háborút” hirdetünk a kábítószer ellen. „Harcolunk” a bűnözés ellen. „Megküzdünk” a hontalansággal. „Csatába” indulunk az éhezés ellen és reméljük, hogy sikerül „legyőznünk” az AIDS-et.

A mérnökök nem engedhetik meg maguknak, hogy olyan következetesen valljanak kudarcot, mint a politikusok és a hivatalnokok, így inkább tudomásul veszik az ellenállást (ahogy én is). Például tisztában vannak vele, hogy egy épület nem lehet olyan merev, hogy kibírjon egy földrengést. Így ahelyett, hogy legyőznék a földrengés erejét minél merev épületekkel, inkább tudomásul veszik azt, azáltal hogy rugalmasabbakat építenek. Tudomásul venni valamit nem jelent meghátrálást, sokkal inkább úgy hátrálni, hogy közben közelebb jutunk az elérni kívánt célhoz. A földrengésbiztos épület nem azért marad állva, mert legyőzi a földrengés erejét, hanem mert tudomásul veszi azt – azáltal hogy bevonja a megoldásba és foglalkozik vele.

Amint elég bátrak leszünk ahhoz, hogy így álljunk a hajléktalanokhoz, hogy elfogadjuk és bevonjuk őket a megoldásba, ahelyett hogy harcolnánk ellenük, akkor ott figyelemre méltó dolgok fognak történni – és nem csak a hajléktalanok számára.

Meghallgatni a hajléktalanokat

A hajléktalanság tudomásul vételének egyik eleme, hogy elfogadjuk a tényt, hogy a szegények következetesen a számukra elérhető legkevésbé rossz lehetőséget fogják választani. Ha úgy találják, hogy a híd alatt élnek, ahelyett hogy a két sarokkal odébb található szép, tiszta, önkormányzati menhelyen húznák meg magukat, biztosak lehetnek benne, hogy – az ő szempontjukból legalábbis – nem tévedtek. Lehet, hogy a menhelyre bekerülés módja elviselhetetlenül barátságtalan, önkényes, megalázó, vagy a házirendjük drákói. A lényeg, hogy a híd alatt menedéket keresni, bármily kényelmetlen is, de jobban elviselhető. Természetesen ami egyvalaki számára a legkevésbé rossz, nem feltétlenül ugyanaz másvalakinek.

New York utcalakói elmondhatják önöknek, hogy annyira sok étel található mindenfelé, hogy szinte lehetetlenség éhezni. De még így is vannak olyanok, akik inkább elkerülik ezt a bőséges világot és mélyen a föld alatt maradnak, ahol gazdagon találnak friss húst (ha megbarátkoznak a gondolattal, hogy földalatti nyulakat – vagyis patkányokat – vadásszanak, öljenek és főzzenek).

A hajléktalanság tudomásul vételének egy másik eleme, hogy elfogadjuk a tényt, hogy a hajléktalanok tisztában vannak a helyzetükkel. Nem feltétlenül úgy, mint egy társadalomtudós, egy közgazdász vagy egy várostervező, de egy gyakorlatias és személyes szemszögből mindenképp. Lehet, hogy nem tudnák elmagyarázni az ipari termelés visszaesésének folyamatait, de tudják, hogy azok akik folyamatosan és önelégülten arra utasítgatják őket, hogy „találj végre egy állást”, valójában egy meseországban élnek és valami olyan munka világáról papolnak, ami évtizedek óta nem létezik.

A hajléktalanság földrengés?

Egy hajótörött már harmadszor bukott alá, amikor észrevett egy elhaladó hajót. Összeszedve utolsó erejét, kétségbeesetten kalimpált segítségért. Valaki a fedélzeten észrevette és gúnyosan visszakiabált: Szerezz egy hajót!

Peter Marcuse társadalomtudós írta: „A hajléktalanság nem csak azt a felismerést sugalmazza, hogy a rendszer gépezete kudarcot vallott abban, hogy a mindenki számára szükséges alapvető menedéket biztosítsa, hanem ezen túl azt a társadalmi felismerést is, hogy a rendszer elért határaihoz, amiket nem tud meghaladni, létrehozott *egy olyan világot, melyet már képtelen irányítani.*” (Kiemelés általam)

Szeretem ezt az idézetet, mert a „rendszer gépezete” olyan szépen passzol a mérnöki hasonlatomhoz. Ez a gépezet létrehozott egy világot, melyben olyanok élnek, akiket *már nem tud irányítani.* Hogy lefordítsam ezt a saját hasonlataim rendszerére, Marcuse azt állítja, hogy a hajléktalanokat átlökték egy olyan társadalmi és gazdasági senki-földjére, ami a civilizáción túl található. És amikor ez a gépezet megpróbálja őket erővel visszahúzni oda, ahová tartozniuk kellene, kudarcot vall – ismételtén és folyamatosan.

Jacques Attali technológiai guru bejelentette a munkásosztály korának végét, „a gépek az új proletariátus” mondja. „A munkásosztály megkapta a felmondólevelet.” De mindannyian tudjuk, hogy a nemdolgozók számára a civilizációként ismert rendszerben nincs hely. Hova máshová vihetné őket ez a felmondólevél, mint – *túl* ezen a rendszeren?

Hogy nézne ki, ha tudomásul vennénk?

Tudjuk, hogy néz ki a hajléktalanság elleni „küzdelem”. Két fronton támadunk, az egyikén például menhelyeket nyitunk a fedél nélkülieknek, de (mivel nem akarjuk, hogy *ottmaradjanak*) olyan barátságatlanná tesszük őket, amilyenné csak lehet. A másik fronton pedig táborozási tilalmat vezetünk be, ami törvényen kívül helyez mindenkit, aki nem akar a menhelyeken maradni. Ez a törvény lehetővé teszi (vagy kényszeríti) a rendőrségnek, hogy zaklassa azon hajléktalanokat, akik „nincsenek a helyükön” vagy akik ott bukkannak fel, ahol nem szeretnénk látni őket. Amíg a hajléktalanok ki nem húzzák magukat, munkát találnak és valami csodával határos módon felemelik magukat a középosztály fősodrába, a fej vagy írás játékot játszunk.

A hajléktalanság tudomásul vétele úgy nézne ki, hogy segítünk a hajléktalanoknak sikeressé válni MIKÖZBEN hajléktalanok. Micsoda ötlet! Szinte hallom a liberálisok és konzervatívok együttes felháborodott üvöltését. Segítsünk az embereknek *sikeres* hajléktalanokká válni? De hisz mi azt akarjuk, hogy hajléktalanként kudarcot valljanak! (És így visszatérnek majd a társadalom fősodrába).

A hajléktalanság tudomásul vételének első lépése lehetne, hogy kivonjuk a bűncselekmények köréből és nem szabályozzuk a hajléktalanokat. Örömmel szoktuk kivonni a szabályozás alól trillió-dolláros iparágakat, melyek aztán elképzelhetetlen károkat okoznak, de kivonni a szabályozás alól a tehetetlen szegényeket – micsoda gondolat! A szabályozatlan megtakarítások és hitelintézetek hivatalnokai ugyan lehet, hogy már milliárdoktól szabadítottak meg minket, de legalább nem lógnak az utcán rongyos ruhákban!

Hadd szállásolják el magukat

A hajléktalanság szabályozása és bűncselekménnyé nyilvánítása egyenlő azzal, ha a földrengéssel merev épületekkel akarunk szembeszállni. A hajléktalanság kivonása a szabályozás és a bűncselekmény kategória alól egyenlő azzal, hogy tudomásul vesszük, hogy a „rendszer gépezete ... létrehozott egy olyan világot, melyet már képtelen irányítani”. Azért kellene abbahagynunk a hajléktalanság irányítását, mert az irányításon túl van, épp mint a földrengés. És mivel nem tudjuk legyőzni, meg kellene tanulnunk kihozni belőle a legjobbat.

Több ezer kilométer használaton kívüli, lakható alagúthálózat van Manhattan alatt, ahonnan egyetlen ok miatt tiltották ki a hajléktalanokat: a hajléktalanok megpróbálhatnak ott élni. A hajléktalanok *valóban* megpróbálnak ott élni, tehát a hivatalok meg vannak győződve róla, hogy kötelességük, hogy elkeressék őket onnan. Azzal magyarázzák, hogy senkinek sem *lenne szabad* alagutakban élni. Nem lakótérnek tervezték őket. Nem biztonságosak. Egészségtelenek. Mindezek ellenére néhány hajléktalan *mégis inkább* alagutakban élne, mint kapualjakban vagy hidak alatt.

Ahelyett, hogy rájuk küldik a rendőrséget, hogy zavarják ki őket az alagutakból, a hivatalnokoknak inkább mérnököket kellene odaküldeniük, hogy megkérdezzék, milyen szolgáltatásokat tudna biztosítani számukra a város, ami javíthatna az életkörülményeiken. Ilyen válaszokat kapnának: „Jól jönne a segítség a csatornázást, a vizet és villanyt illetően.”

Ne próbáljuk meg bekergetni a hajléktalanokat olyan helyekre, amik nekünk megfelelőnek tűnnek. Inkább segítsünk nekik túlélni azokon a helyeken, amiket *ők* megfelelőnek találnak.

Hadd lássák el magukat élelemmel

Ahogy meg akarjuk tagadni tőlük, hogy menedéket találjanak az alagutakban, elhagyott épületekben, kunyhókban, a híd alatt, stb., épp úgy akarjuk megtagadni, hogy hozzáférjenek a teljes értékű, tökéletesen ehető ételekhez, amiket naponta dobunk ki városaikban. Egyes éttermekben már bevett gyakorlat, hogy ammóniával szennyezik az ételleket mielőtt kidobják, hogy ehetőnek legyenek. Mások lakatokat szereltek fel a szemetesekre. Képzjük el ehelyett azt, hogy segítünk a hajléktalanoknak, hogy megszervezzék a maguk rendszerét ezen ételek elosztására, melyek nagy része jelenleg szemétkerakókban rohadva végzi.

Mekkora felháborodást keltene egy ilyen javaslat városaink jómódú polgárai között. Milyen borzasztónak (és még erkölcsellenesnek is) tűnne számukra, hogy a „naplopók” csak úgy megéljenek azokon a dolgokon, amik számukra már nem kellene. Sőt, nem csak hogy megengednénk, hanem még ösztönöznénk is – megkönnyítenénk! – ahelyett, hogy „küzdjenek” ellene és felszámolnánk!

Hadd alakítsák ki a saját megélhetésüket

Kultúránkban valami furcsa oknál fogva arra tanítjuk gyermekeinket, hogy lenézzék a dögevőket. A zsákmány és a ragadozó hősiesek, de a dögevők megvetendők. Az igazság az, hogy világunk életteretlen lenne dögevők nélkül. Beborítanának a holttestek. A dögevők a megélhetésüket a világ biológiai hulladékából nyerik. Ahelyett, hogy átkozzuk őket, inkább áldanunk kellene. Napjainkban a legtöbb halálos autóbalesetet olyan madarak takarítanak el, mint a varjak és keselyűk. Ha ezek a madarak kihalnának, nekünk kellene átvennünk kötelességüket. Amit ezek a dögevők jelenleg térítésmentesen végeznek számunkra, a saját zsebünkből kellene fizetnünk.

Az egyetlen „becsületes” megélhetési mód a hajléktalanok számára nagy általánosságban a dögevés – és ez az életmód többnyire kielégíti őket. Ez egy olyan munka, ami lakcím, felügyelet, időmérés, vagy társadalmilag elfogadott ruházat nélkül is végezhető – és mindvégig rugalmas.

David Wagner tanulmányában leírja, hogy egy északi városban egy csapat részeg együtt dolgozik, hogy kitermelje és eladja a rezet egy elhagyott épület romjaiból. Természetesen ez illegális, még ha a réz egyébként kárba is veszne. Ahelyett, hogy minden lehető módon akadályoznánk ezt a tevékenységet, miért ne könnyítenénk inkább meg? Hatalmas mennyiségű anyagot lehetne visszanyerni és újrahasznosítani ezen a módon, nem csupán takarékoskodni lehetne az erőforrásokkal, hanem csökkenteni a szemétre kerülő veszélyes hulladékok mennyiségét is.

Engedjétek el az embereimet!

A hajléktalanok azért vannak a „civilizáción túl”, mert a civilizáció hierarchiája képtelen elérni őket, nem volt képes úgy bővíteni a rendszert, hogy az őket is magába foglalja. Így a legtöbb amit tenni tud, hogy elnyomja, pusztítja és akadályozza őket. A hajléktalanság tudomásul vétele azt jelentené, hogy „elengedjük őket” úgy, ahogy a bibliai fáraó elengedte az Izraelitákat.

Azt állítom, hogy a hajléktalanok valójában *szeretnének* hajléktalanok lenni? Nem egészen. Vannak köztük „rövidtávúak”, akik egy rossz szerencse folytán landoltak az utcán és akik szeretnék újraépíteni középosztálybeli életüket. Egyik javaslatom sem akadályozná ezt. A többiek sem feltétlen azért vannak az utcán, mert imádnak hajléktalanok lenni, hanem mert az alternatívák rosszabbak, mint a hajléktalanság – intézményesítés, véget nem érő családi erőszak, árvaházak, melyek vakok és közömbösek az igényeikkel szemben és a munkapiac, mely nem ad valódi reményt a felemelkedésre.

A tény azonban az, hogy sokan akik kezdetben akaratuk ellenére váltak hajléktalanná, idővel más véleménnyel lesznek róla.

„Tetszik az életem olyannak, amilyen most”

Ezt egy alagút-lakó mondta Jennifer Toth riporternek. Majd így folytatta: „Független vagyok és azt csinálom, amit én akarok. Nem mintha lusta lennék vagy nem akarnék dolgozni. Leggyakrabban a városban sétálok és fémdobozokat gyűjtök. Én ezt az életet szeretném élni.” Egy másik alagút-lakó elmesélte, hogy testvére folyton a nyomában van és azt szeretné, ha visszatérne a normális életbe. „Ajánlott nekem 10.000 dollárt. Nem érti. Ez az a hely, ahol pillanatnyilag lenni szeretnék. Lehet, hogy nem örökre, de most igen.”

David Wagner egyik alanya a folyamatos otthoni zaklatás elől menekülve úgy találta, hogy az utcai élet „király. Ott alszom ahol akarok. Együtt lógunk emberekkel, iszunk, szabad vagyok, mint a madár.” Másvalaki szerint, aki tizenkét évesen menekült el otthonról, mert bántalmazták, „jó volt. Utaztam, végig a parton le egészen délig. Nagyszerű volt és akármi történt, sohasem fordultam vissza.”

Még úgy is, hogy az utca csak a legkevésbé rossz alternatíva, az emberek gyakran érzik úgy, hogy több támogatást kapnak ott, mint otthon. Egy csellengő, amikor utcai barátairól mesélt Katherine Coleman Lundy-nak, ezt mondta, „Ha ételre vagy néhány dollárra van szükségük, adok nekik... Amikor nekem van szükségem valamire és nekik van, ők adnak.” Egy másik csellengő azt mondta Jennifer Toth-nak, „Valódi támogatást kapunk egymástól, nem csak egy órára valami szociális munkástól, hanem olyan emberektől, akik valóban törődnek velünk és megértnek.”

Hová vezet mindez?

Ha hagyjuk a hajléktalanokat, hogy megtalálják a maguk menedékeit, ha segítünk nekik, hogy helytálljanak ezeken a helyeken (ahelyett, hogy kiraknánk őket bárhol, ahol megtelepednek), ha hozzáférhetnének ahhoz a hatalmas mennyiségű élelemhez, amit rutinszerűen dobunk ki napról napra (ahelyett, hogy arra kényszerítjük őket, hogy ételosztóknál álljanak sorba), ha aktívan segítenénk nekik, hogy ellássák magukat a maguk módján (és nem a mi módunkon), gondoljunk csak bele – a hajléktalanság nagyrészt megszűnne „probléma” lenni. Valami olyasmivé válna, mint az útkarbantartás. Városaink útjait sohasem lehet „megjavítani”. Folyamatosan tönkremennek – és örökké javítani fogjuk őket. Nem úgy gondolunk az útkarbantartásra, mint egy „problémára”, hanem valami olyasmire, amit „tudomásul vettünk”.

Ha tudomásul vennénk a hajléktalanságot, akkor a hajléktalanok és mi (mily’ meglepő) együtt dolgozhatnánk, ahelyett hogy egymás ellen dolgozunk. Az emberek fedéllel, élelemmel és biztonsággal való ellátása egy közös érdek, közös feladat lenne.

A hajléktalanság tudomásul vétele nem jelenti azt, hogy a kéregetők és utcai részegek végleg eltűnnek – ahogy az útkarbantartás sem jelenti azt, hogy a kátyúk, a tömött autósorok és dugók végleg eltűnnek majd. A hajléktalanság elfogadása (ahogy a földrengés elfogadása) azt jelenti, hogy foglalkozunk a valósággal és nem pedig figyelmen kívül hagyjuk.

Nem vagyok TELJESEN egyedül!

David Wagner a *Checkerboard Square: Culture and Resistance in a Homeless Community*⁸ című tanulmányának végén ezt írja:

„Mi lenne, ha a hajléktalanok... lehetőséget kapnának a társadalmi mobilitásra és a társadalmi erőforrásokhoz való hozzáférésre, ahelyett hogy egyéni ellenőrzést, felügyeletet és kezelést kapnának? Mi lenne, ha az ügyvédek, szociális munkások és a többiek hasznosítanák a hajléktalan szubkultúra szoros és összetartó társadalmi hálóját? Mi lenne, ha azokon a területeken, ahol az utcalakók csoportosulnak, lakhatást biztosítanánk, olyan megfelelő szállást, ami nem igényli a csoport elhagyását, hanem ami megosztható az utcatársakkal... Mi lenne, ha a szociális juttatásokat nem egyéneként, hanem közösségileg osztanánk el és így a jövedelepótlást vagy az élelmet, hajlékot és egyéb javakat egyének helyett egész embercsoportoknak adnánk. Nem kellene órákat várniuk, hogy a személyes életük igényeit kielégíthessék, hogy folyamatosan megújítandó engedélyekért álljanak sorba egy szociális irodában, hanem kollektív engedélyt kapnának, mint a hajléktalan csoport tagjai (vagy mint más szegény embercsoportok tagjai).”

Mindezen javaslatok (melyeket még Wagner is radikálisnak nevez) a hajléktalanság valóságának tudomásul vételét jelentik. Ezek a javaslatok segítenék a hajléktalanokat megfelelő életet élni *miközben* hajléktalanok – és hogy úgy éljenek, ahogy *ők akarnak* (szemben azzal, ahogy a kormányzati szociális munkások szerint élniük *kellene*).

⁸ Checkerboard tér: Kultúra és ellenállás a hajléktalan közösségben – a ford. megj.

Ellenvetések

A hajléktalanság tudomásul vételének ötlete mindkét politikai oldalon ellenvetéseket fog szülni. A liberálisok ezt „feladásként” fogják értékelni, pedig olyan ez, mintha azt mondanánk, hogy az utak állapotának romlását tudomásul venni olyan, mintha „feladnánk” az útkarbantartást. A hajléktalanság tudomásul vétele azt jelenti, hogy meghallgatjuk a szegényeket, akik úgy gondolják, hogy képesek gondoskodni önmagukról – olyan segítséggel, amire úgy érzik, hogy szükségük van, ahelyett hogy olyan segítséget kapnának, amit szerintük *kellene*, hogy kapjanak.

A politikai paletta másik végén a konzervatívok ezt az ingyenélők elkényeztetéseként fogják értékelni, akiket inkább meg kellene fegyelmezni és büntetni, amíg össze nem szedik magukat és találnak egy „rendes állást”. Végül is olyannak tűnhet ez, mintha segítenénk a szegény halásznak új hálót szőni ahelyett, hogy hallal etetnénk.

A hivatalnokok kifogásai lesznek a leghangosabbak, mivel a hajléktalanságnak tétje van számukra, túlmutat egyszerű elveken. Sok ember él abból, hogy „küzd” a hajléktalanság ellen és számukra annak fokozatos megszűnésével a megélhetésük is fokozatosan veszélybe kerülne (persze sosem lennének olyan ostobák, hogy ezt így nyíltan beismerjék).

Ha valaki 1998-ban Los Angelesben ellopott egy bevásárlókocsit, ezer dolláros bírságra és száz napos elzárásra számíthatott. Amikor egy ismeretlen adakozó szétosztott ezer darab „legális” bevásárlókocsit a hajléktalanok körében, a hivatalnokok savanyú képet vágva bejelentették, hogy „jószándékú tett, de hasztalan”.

A legsokatmondóbb ellenvetés mind közül

A hajléktalanság tudomásul vétele – valójában lehetővé tenné a szegények számára, hogy az utcán éljenek – megnyitná kultúránk börtönkapuit. A jogfosztottak és elégedetlenek kiözönlénének. Ez lenne az emberek első jelentősebb elmozdulása az általam csak „civilizáción túlinak” nevezett társadalmi és gazdasági senki-földje felé.

A Varjak Törzse az elnyomás megszűnésével növekedésnek indulna – talán robbanásszerűen.

Nem akarjuk, hogy ez megtörténjen, igaz? Te jó ég, dehogy.

Zűrzavar lenne. Vagy még annál is több.

Carlos, egy a Manhattan Riverside Parkban élő csellengő, Jennifer Tothnak ezt mondta: „Megváltoztatnám a világot úgy, hogy számunkra is legyen benne hely. Egy jó hely, ahol valódi szabadságunk lenne, és nem egy lyukban élnénk.”

Micsoda veszélyes gondolatok... egy hely a hajléktalanok számára is ... egy jó hely ... valódi szabadság ... nem egy lyukban ...

Több őrt a tornyokhoz! Kapukat megerősíteni!

HATODIK RÉSZ

Az Új Törzsi Forradalom

„A dolgokon sosem a fennálló rend elleni harccal lehet változtatni. Olyan új modelleket kell létrehozni, amelyek mellett a régi elsorvad.”

(Buckminster Fuller)

„A Nagy Felejtés során elődeink nyomai odavesztek. A mi dolgunk nem az, hogy megtaláljuk lábnyomaikat, hanem hogy létrehozzuk sajátunkat, mely egyenértékű az eredeti nyomvonallal.”

(Carl Cole, 19 éves)

A Varjak Törzse és a többiek

Apjának köszönhetően Jeffrey anélkül tudott csavargóként élni, hogy valaha is hajléktalannak bélyegezték volna. Láthatóan nem érdekelte a munka, de senki se förmedt rá, hogy „Szerezzen már egy állást!”, mert soha nem kellett alamizsnáért könyörögnie. Lehet, hogy túl szerencsés helyre született. Ha valóban hajléktalan lett volna, lehet, hogy mint a Varjak Törzsének tagja, rátalált volna a neki való helyre a világban.

De természetesen ez a törzs sem való mindenkinek.

Amikor először említettem az Új Törzsi Forradalmat az *Én Izmaelemben*, leginkább úgy írtam körbe, mint a csillagász az olyan bolygót, melynek létezését ki tudta következtetni, de szemmel még nem pillantható meg. Ha rákérdeztek volna, egyetlen példát se tudtam volna fölhozni, hogy miről is beszélek egyáltalán. Csak egy évnyi homályos tapogatózás után jutott eszembe, hogy a cirkusz (amit a *Providence: The Story of a Fifty-Year Vision Quest* című könyvemben más témában modellként használtam) valójában teljesen törzsi mintára szerveződött. (És később ezt a példát beleírtam az *Én Izmaelem* újabb kiadásába).

De még így is: csupán egyetlen példa?

További hónapok homályos tapogatózása után jöttem rá, hogy magam is csak az etnikai törzsi modellben voltam képes gondolkodni, mely hatvan vagy hetven ember önellátására van berendezkedve. A méretet és szerkezetet kerestem és teljesen megfeledkeztem az előnyökről.

Az East Mountain News

Amint elkezdtem másképp tekinteni a problémára, rájöttem hogy Rennie, én és még két másik ember egyszer (nagyreszt tudattalanul) törzsi módon biztosítottuk a megélhetésünket, amikor Új Mexikóban, az Albuquerque-től keletre eső hatalmas területen, az *East Mountain News* című hírújságot készítettük. Rennie és én az újságot kockázatos, kísérleti vállalkozásnak indítottuk, gyakorlatilag tőke nélkül. Néhány szám megjelentetése után felhívott minket Hap Veerkamp újságíró, egy kényszerpihenőn lévő öreg róka (mert az ő korában már senki se alkalmazná).

Azt mondta, hogy szó szerint bármit képes megcsinálni amire egy újságnál csak szükség lehet – kivéve a reklámértékesítést. Azt válaszoltuk neki, hogy örülnénk a történeteinek és fényképeinek, de ha nem találunk valakit aki ért a reklámértékesítéshez, akkor elég hamar lehúzhatjuk a rolót. Azt mondta, fut egy kört. Néhány héttel később jelentkezett C.J. Harper, egy fiatal nő, aki kétségbeesetten szeretett volna íróvá válni és akinek volt ötlete egy rovatra, ami szerinté tetszeni fog. Tetszett az ötlet és ő is. A következő kérdésünk az volt, hogy – Tűdsz hirdetést értékesíteni?

– Bármit el tudok adni – válaszolta.

Mitől működött?

Egyszer csak – a magunk szerény módján – elindítottuk az üzletet. Egyikünk se kapott fizetést. Miután kiadtunk egy számot, hétvégén Rennie leült C.J.-vel és Hap-el és felosztották a reklámbevételeket, ami a nyomdaköltség kifizetése után megmaradt. A fő szabályunk az volt, hogy csak annyi példányt nyomtassunk, amennyit az a heti reklámbevétel képes eltartani. Ha tizenkét oldalra elegendő hirdetésünk volt, akkor azon a héten tizenkét oldalból állt egy szám és az egy „jó hétnek” számított. Ha csak nyolc oldalra volt elég, akkor nyolc oldalt adtunk ki és az egy „tűrhető” hét volt.

Az újság számunkra két okból működött. Először is mindannyian egy viszonylag alacsony életszínvonalon éltünk, így amit az újságból megkerestünk (normális körülmények között alamizsna), elég volt. Továbbá nem csak a pénzről szólt. Mindannyian imádtuk az újságot és büszkéek voltunk a teljesítményünkre. Hap fotói voltak olyan jók, mint bármely nagyvárosi újságé. C.J. cikkei mesések voltak. Rennie tudósításai és hírei az újságírás iskolájául szolgálhattak volna. Én miközben még mindig kitartóan azzal a könyvvel küzdöttem, mely egy nap az *Izmael* nevet kapta, csupán heti három napot szántam az újságra, terveztem és tördeltem, de kellemes kikapcsolódást nyújtott az írástól, hogy olyan más dolgokat is csinálhattam, amiket szintén élvezek.

Távol álltunk egy etnikai törzs méretétől, nem éltünk közösségben, de kétségtelen, hogy a törzsi élet fő előnyeit élveztük.

Az East Mountain News mint cirkusz

Mint a cirkuszban, mindannyiunk feladata nélkülözhetetlen volt az egész vállalkozás sikeréhez. Mint a cirkuszban, a legrosszabb feladat nálunk is a főnöké volt (és ezt Rennie látta el); senki se irigyelte, vagy egy pillanatig se gondolta, hogy túl lenne fizetve.

Épp mint a cirkuszban, mindenki tudta, hogy az újságnak nyereségesnek kell lennie, de nem ez volt a fő cél. Ahogy a cirkuszi srácok, mi is oly módon biztosítottuk a megélhetésünket, ami megfelelt számunkra. Ahhoz, hogy ez így maradjon, az újságnak is fenn kellett maradnia. *Szükségünk* volt az újságra.

Mind tudtuk, anélkül hogy ezt megbeszéltük volna, hogy mint a cirkuszban, fenn kell tartanunk az újságot, hogy az fenntartsa *minket*. Az egyetlen gond az volt, hogy törzsünknek több tagra lett volna szüksége, de ezt nem igazán vettük észre. A főnöknek sok fárasztó feladaton osztoznia kellett volna – és jó pár ilyen volt, tekintve hogy egy Rhode Island méretű területet fedtünk le. Rennie fokozatosan kimerült, de az emberek akikre szükségünk lett volna, akik osztoztak volna sorsunkban (és eközben) növelték volna az üzletet is, hogy az őket is el tudja látni, nem jelentkeztek. Előkerült ugyan néhány ember, hogy *felvegyük*, de csak a fizetés érdekelte őket. Amikor megtudták, milyen keveset keresnének, inkább elmentek. Nem elégítette ki őket, hogy az újságból éljenek, hogy a sikerét a maguk sikerének tekintsék, ahogy mi tettük.

Az újság sikere és kudarca

Az újság meglepő sikerének oka, hogy törzsi módon építettük fel. Rennie és én képesek voltunk szinte tőke nélkül elindítani a vállalkozást (nagyon kevés készpénz és egy leselejtezett betűszedő gép segítségével, melyet Rennie testvére James nagylelkűen nekünk adományozott). Hagyományos módon felépíteni az újságot több százezer dollárba került volna, megtölteni rendszeren megfizetett alkalmazottakkal. Hagyományos módon akár öt, vagy még több évbe is beletelt volna, mire az újság nullszaldós lesz és nyereséget kezd termelni. Törzsi módon már az első héten nullszaldós volt. A hatalmas lefedett terület és a viszonylag kis hirdetési bázis miatt, egy hagyományos kapitalista célokkal rendelkező kiadó számára sosem hozott volna elegendő profitot. És valóban miután eladtuk (egy helyi ingatlankereskedőnek, aki pusztán üzletként akarta működtetni), hamar kudarcot is vallott.

Őszintén szólva ez a terület akkoriban nem tudott eltartani egy kapitalista vállalkozásként működő újságot. Amit el tudott volna tartani, az egy reklámújság (tele hirdetésekkel és néhány jelképes cikkel). És valóban miután az *East Mountain News* megszűnt, a helyét egy reklámújság vette át.

A törzsi előnyök

Az Albuquerque újság egyáltalán nem foglalkozott a hegy felénk eső részének híreivel, leszámítva a néha előforduló gyilkosságokat. Az *East Mountain News*-nak köszönhetően az emberek életükben először hírt kaptak arról, hogy mi is történik a környékükön – iskolai események, politikai és társadalmi történések – az élet teljes palettájáról, mindenről ami csak kimeríti a „hír” fogalmát. Bár nem voltak vele tisztában, de ez annak volt közvetlen következménye, hogy mi hajlandóak voltunk törzsi módon működtetni az újságot. Hagyományos módon nem engedhettük volna meg magunknak, hogy egy valódi hírújságot szolgáltassunk.

Személy szerint én nem sokat tettem azért, hogy az *East Mountain News* egy „valódi” hírújság legyen. Az én feladatomban ott ért véget, hogy összeszerkesztettem a reklámokat. Egyszer, egy négy és egy nyolc oldalas szám kiadása után, mindannyian szorult helyzetben éreztük magunkat és én azt kérdeztem: „Miért nem csinálunk inkább egy reklámújságot?” Azonnal leszavaztak. Rennie, Hap és C.J. azért voltak benne a buliban, mert ez egy hírújság volt, nem azért, hogy sok pénzt keressenek. Az a tény, hogy reklámújságként több pénzt kereshettek volna, érdektelen volt számukra. A reklámújság nem adta volna meg számukra azt, amiért csinálták, és a több pénz nem ellensúlyozta volna a veszteséget.

A legfontosabb hogy észrevegyék, nem „feladtunk” valamit azzal, hogy törzsi módon működtettük. Hanem kaptunk valamit – valami olyat, ami más módon nem lett volna elérhető. Nem azért csináltuk törzsi módon, mert nemesek és önzetlenek voltunk; hanem épp ellenkezőleg, azért mert kapzsik és önzőek.

Mi történt Hap-el és C.J. -vel?

Az újságot úgy használtuk, hogy mindannyiunk számára megélhetést biztosítson. Például amikor Hap-nek új autógumira volt szüksége, megállapodtunk a helyi gumikereskedő vállalattal egy hirdetésben a kerekekért cserébe. Amikor C.J. nem tudott a saját nevére telefont szerezni, aláírtuk helyette. Egy pillanatig sem kételkedtünk abban, hogy ha fordított helyzetben lennénk, ők is megtették volna értünk ugyan ezt.

Mikor túladtunk az újságon, erősen ajánlottuk az új tulajdonosnak, hogy folytassa a munkát Hap-el és C.J.-vel, de hamar tudunkra adta, hogy más elképzelései vannak. Ekkor Hap már egyfajta hírnévre tett szert az újságban végzett munkája által, így könnyedén talált munkát a Torrance Country Citizen-nél, egy olyan újságnál, melynek lefedettsége délről átnyúlt a miénkre. Ezen szöveg írásakor még mindig ott dolgozik. A *Providence* borítóján látható képet rólam ő készítette, mikor 1993-ban újra arra jártunk. C.J. férjhez ment, elköltözött és azóta nem találkoztunk vele. Ha találkozna vele, szóljanak neki, hogy örülnénk ha hallhatnánk felőle.

Törzsi vállalkozás: hozzávalók

Persze magában az, hogy valami törzsi, még nem garancia a sikerre. A siker általános hozzávalóinak ugyan úgy ott kell lenniük. Esetünkben szükséges volt, hogy a közönség igényeljen egy hírujságot és hogy meglehetősen sok vállalkozás keressen hirdetési lehetőséget. Számunkra mindkét dolog adott volt.

De ezen túl Rennie és én elképzelhetetlenül szerencsések voltunk, hogy találtunk két olyan embert, akik készek voltak beleadni amijük volt, hogy közösen építsünk egy hírlapot. Akik hajlandóak voltak megélni belőle (nem pedig felélni) és akik hozzászoktak, hogy kevésből élnek (ahogy mi magunk is). Mindezekkel együtt aligha lőhattunk mellé.

Úgy gondolom, hogy amire minimum szükség van, az egy csapat ember (1) akik, egymás között rendelkeznek azokkal a képességekkel, amik egy üzlet elindításához és életben tartásához nélkülözhetetlenek, (2) akik megelégednek egy szerényebb életszínvonallal és (3) akik hajlandóak „törzsi módon gondolkodni” – ami annyit tesz, hogy inkább kinyerik a vállalkozásból azt, amire szükségük van, ahelyett hogy munkabérre tartanának igényt.

Mely vállalkozások alkalmasak erre?

Amennyire én látom, bármely vállalkozás, mely a hagyományos módon sikeres tud lenni, törzsi módon is sikeres lehet – néhány kivételtől eltekintve. Az egyszemélyes vállalkozások és azok melyek egy személy munkája köré szerveződnek, nem tűnnek alkalmasnak törzsi megközelítésből. Például nehéz elképzelni, hogy egy belgyógyász és irodai alkalmazottai törzsi módon dolgozzanak együtt. Túl nagy a különbség aközött amit a belgyógyász ad bele és amit a többiek. Másrészt egy törzsi kórház nem elképzelhetetlen, mert ott a belgyógyász épp annyi munkát adna bele, mint a sebész, az ügyintéző vagy az altatóorvos. Arra még nem tudtam rájönni, hogyan lehetne egy írói vállalkozását törzsivé alakítani (kivéve ha az író szeretne saját kiadót is).

Csak hogy néhányat említsek, éttermek, kertészeti vállalkozások, építőipar, mind megvalósíthatóak lennének törzsi módon is (és biztos vagyok benne, hogy sokuk már most is az). Ne felejtjük el, ahogy korábban is említettem, a törzs nem más, mint emberek szövetsége, akik egyenrangú félként dolgoznak közösen a megélhetésükért. Úgy látom a lehetőségek korlátlanok.

Új Törzsi Vállalkozás

Gyakran kérdezik, hogy én Meghagyónak tartom-e magam. Korábban azt válaszoltam, „Természetesen nem. Ugyan annak az Elvevő gazdasági rendszernek vagyok a rabja, mint önök is. Teljes mértékben függök a hatalmas vállalati gépezetektől, melyek megjelentetik, terjesztik és értékesítik a könyveimet.” Aztán hozzátettem, hogy nagyon örülnék, ha akár csak tíz százalékkal tudnám csökkenteni a függésemet ezektől a gépezetektől, mert az már legalább tíz százaléknyi szabadságot jelentene a börtöntől. De Rennie és én csak a közelmúltban tettünk határozott lépéseket ezen tíz százalék elérése érdekében.

Sok olyan anyagot készítek, melyek kevés, vagy semmi „kereskedelmi” értékkel sem bírnak (nem vonzóak a kiadó vállalatok gépezetei számára), de ez nem jelenti azt, hogy nem érdeklik az olvasóimat. Azért, hogy ezeket az írásokat elérhetővé tegyük az érdeklődők számára (és remélhetőleg elnyerjük azt a tíz százalék függetlenséget), úgy döntöttük, hogy létrehozuk a New Tribal Ventures nevű vállalkozást, amely elérhetővé teszi majd a közönség számára néhány munkámat az Egyesült Államok kiadó-gépezetén kívül. Például két rövid könyvem, a *Book of the Damned* és a *Tales of Adam*, tartalmazzák ötleteim legerőteljesebb kifejezését, amit valaha is sikerült elérnem, de abban mindenki egyetért, hogy ezek nem „kereskedelmiek”. Ezeket a New Tribal Ventures fogja kiadni két kötetben, *An Animist Testament* címmel.

Törzsi feladatok és szervezési minták

A Neo-futurista társulatnál a törzs minden tagja foglalkozik mindennel – írnak, előadnak, jegyeket árulnak, takarítanak és egy tovább. Ugyanez igaz a Culpepper és Merriweather Great Combined cirkuszra is, mindenki csinál mindent – felállítják a sátrat, gondozzák az állatokat, előadnak, és így tovább.

Az *East Mountain News* másképpen szerveződött. Hap és C.J. hozta a híreket és értékesítették a reklámokat. Én raktam össze a hirdetéseket, csináltam a tördelést és intéztem a nyomtatást. Rennie szerkesztette össze az összes hírt, az elrendezést és ő volt a felelős a mindennapi vezetői teendőkért is – amint az később kiderült, túl sok apró teendőért. Mivel senki sem jelentkezett, hogy törzsi módon csatlakozzon, így kénytelenek lettünk volna alkalmazni valakit, hogy átvegye a feladatok egy részét, ehhez viszont nem kerestünk elég pénzt.

Nem vettük észre, hogy egy lényeges feladatot egyikünk sem látott el: *a marketinget*. Senki se jelentkezett, hogy a törzs életét ezzel a tevékenységgel gazdagítsa. Üzleti érzék és szakértelem híján olyan falakba ütköztünk, amiket képtelenek voltunk áttörni. Fel kellett volna vennünk valakit, hogy segítsen Rennie-nek, de nem tudtunk, mert bár nem voltunk tudatában, de szükségünk lett volna még egy törzsi tagra.

Egy önfenntartó törzsnek el kell tudnia látni a sikerhez szükséges összes feladatot. Egy konyhaszekrényeket készítő törzs nem lehet sikeres, ha nincs egy olyan tagja aki tudja, hogy kell eladni a konyhaszekrényeket.

Biztonság a bölcsőtől a sírig?

Kétségtelenül az etnikai törzsek egyik legnagyobb előnye, hogy biztosítják tagjaik számára a bölcsőtől sírig tartó biztonságot. Mindig azzal kell kezdenem, hogy elmondom, ez nem a törzsi emberek szentségének vagy önzetlenségének eredménye. A páviánok, gorillák és csimpánzok épp ugyanezt a fajta biztonságot élvezhetik az ő társadalmi csoportjaikban. Azok a csoportok melyek ilyen biztonságot adnak, értelemszerűen sokkal könnyedebben tartják meg tagjaikat, mint azok akik nem. Még egyszer, ez a természetes kiválasztódás. Az a csoport mely nem gondoskodik jól tagjairól, az nem követeli meg a hűséget (és valószínűleg nem is marad fenn sokáig).

De vajon a foglalkozási törzsek is ilyen biztonságot nyújtanak a tagjaiknak? Természetesen nem azonnal. Ha önök és a bátyjuk kedden egy hagyományos vállalkozásba kezdenek, a bátyjuk aligha számíthat arra, hogy szerdán élete végéig tartó nyugdíjba mehet, teljes fizetéssel – habár húsz év múlva, ha ezalatt az idő alatt végig segít építeni a vállalkozást, már számíthat rá.

Az a tény, hogy az etnikai törzsek képesek arra, hogy tagjaiknak bölcsőtől-sírig tartó biztonságot nyújtsanak, gazdagságuk valódi mércéje. Kultúránk emberei gazdagok kutyuk, gépek és szórakozási lehetőségek tekintetében, de mindannyian tisztában vagyunk állásunk elvesztésének rettenetes következményeivel. Néhányak számára – sajnos sokaknak – ez a világ végével egyenlő; elborulnak, felkapják a legközelebbi automata fegyvert, agyonlövik korábbi főnököket, majd golyót repítve saját agyukba magukkal is végeznek. Ezek az emberek kétségtelenül szűkén vannak a biztonság érzésének.

Mi a helyzet az idősek ellátásával?

Azt kérdezték tőlem, hogy „a nyugdíjba vonult cirkuszi előadót vajon eltartják-e a fiatal előadók?”, mint ahogy az időseket az etnikai törzsekben. A cirkuszi élet nem így működik – de az etnikai törzsi lét sem így működik. Az öreg vadászokat nem „tartják el” a fiatal vadászok.

Kezdjük ott, hogy a cirkusz nem csak előadókból áll. Az előadóknál jóval többen vannak azok, akik mindenféle egyéb dolgot csinálnak, épp mint ahogy a filmekben látott színészeknél is jóval többen vannak azok, akik részt vesznek a háttérmunkában, hogy a kép a vászonra kerüljön. A „nyugdíjba vonult cirkuszi előadó” kifejezés nem tükrözi a cirkuszi élet valóságát – vagy egy etnikai törzs életét, ahol nem létezik olyan, hogy „visszavonult vadász”. Amikor az előadók már nem tudnak előadni, akkor más feladatokat vállalnak a cirkusz körül. Nem kell „eltartani” őket, csak mert már nem képesek köteleken járni vagy akrobatikázni.

Mi az önök elképzelése az idősek „ellátásáról”? Ha ennek része egy csúcstechnológias kórház összes szolgáltatása, akkor nyilván nincs olyan törzs, ami ilyet nyújtani tudna. Az IBM és a General Motors nem működtet a saját dolgozóik számára kórházakat; egészségbiztosítást nyújtanak, amit viszont bármely törzs szabadon megtehet.

Ha az önök elképzelése az idősek „ellátásáról” tartalmaz élelmet, öltözéket, hajlékot és azt figyelmet, amit az idősek egy etnikai törzsben kapnak, akkor ez mind tökéletesen elérhető egy foglalkozási törzs számára is.

Az elmék törzse

Az emberek hajlamosak arra, hogy a foglalkozási törzseket egyfajta poszt-apokaliptikus, fantáziavilágban képzeljék el. Meglepődnek amikor rámutatok, hogy a törzsek is rendelkezhetnek egészségbiztosítással és nyugdíjpénztárral (ha akarnak), vagy hogy a kormány épp annyira érdekelt lesz beszélni tőlük az adót és a szociális befizetéseket, mint bárki mástól. Ezután azt kérdezik, hogy ha ez a helyzet, akkor mi értelme van az egésznek? Ha a világ épp olyan lesz, mint amilyen most, akkor minek törődni vele? Ezek olyan kérdések, amiket nem lehet elég gyakran megválaszolni.

Kultúra Anya azt tanítja, hogy amire szükségünk van az a megváltás – valamiféle Szent Arnold Schwarzenegger, aki Jézus, Jefferson, a Dalai Láma, a Pápa, Gandhi, Gorbacsov, Napoleon, Hitler és Sztálin kombinációja egybegyűrve. A többi hatmilliárd ember Kultúra Anya szerint tehetetlen, képtelen bármit is tenni. Csak várnunk kell, míg St. Arnold megérkezik.

Daniel Quinn azt tanítja, hogy egyetlen ember sem fogja egyedül megmenteni a világot. Ha a világ egyáltalán megmenekül, sok millió (és végül milliárd) ember fogja megmenteni azzal, hogy *új módon* él. Attól, hogy ezren új módon élnek, még nem fog felborulni a világrend. De ez az ezer ember inspirálhat még százazretet, akik inspirálhatnak egy milliót, akik pedig egy milliárdot – és *akkor* kezd majd meginogni a világrend.

(És ekkor valaki megkérdezi majd: „De ha meginog a jelenleg uralkodó világrend, mi lesz az egészségbiztosítással?”)

A törzs egyenlő a tagjaival

A Columbia Egyetemen rendezett híres vitán az egyik kar egy tagja azt állította, hogy a karok *egyenlők* az egyetemmel, az egyetem elnöke (Dwight D. Eisenhower, az Egyesült Államok korábbi elnöke) azonnal leszólta és közölte, hogy a karok az egyetem *alkalmazottai*. Mr. Eisenhower nem ellenkezne velem, ha azt állítanám, hogy a törzsek tagjai nem alkalmazottak, ők *maguk* a törzs. Valójában ez a nagy különbség.

Mivel a törzs egyenlő a tagjaival, a törzs az, amivé a tagjai tenni szeretnék – se több, se kevesebb. Ha a törzsünk tagjai elvárják, hogy ugyanolyan bölcsőtől-sírig tartó biztonságot nyújtsanak és kapjanak, mint az etnikai törzsek tagjai, akkor azt fogják megvalósítani. De ez nem követelmény és a nyílt törzsek világában nincs is sok értelme. Egy ilyen világban például tökéletesen elképzelhető, hogy a férj és a feleség különböző foglalkozási törzsekhez tartozik – és hogy a gyerekeik szintén más törzsekhez akarnak majd tartozni. Valójában ez a nyitottság és változatosság a lényege az egésznek.

A törzs nem más, mint emberek egy csoportja, akik közösen biztosítják a megélhetést és a megvalósításnak nincs egyetlen helyes útja.

Legyenek találékonyak!

Miért kell egyáltalán megélhetést biztosítani?

Az emberek néha úgy reagálnak a javaslataimra, mintha ez az egész „megélhetést biztosítani” dolog kicsit undorító vagy fölösleges lenne – akár törzsi akár más módon. Úgy érzik, hogy ha már Új Törzsi Forradalom, akkor egyáltalán nem kellene „megélhetést biztosítanunk”, úgy kellene tudnunk élni, mint a madarak a levegőben.

Pontosan. Erről szól az egész, mondhatnák.

Nem az Új Törzsi Forradalmat értik félre, hanem a levegő madarait. A verebek lehet, hogy „szabadok, mint a madarak”, de ez nem jelenti azt, hogy nem kell maguknak megélhetést biztosítaniuk. Épp ellenkezőleg, a Föld minden élőlényének ezt kell tennie. A szúnyogoknak, libáknak, delfineknek, csimpánzoknak, pókoknak, békáknak, mind energiát kell fordítaniuk arra, hogy megszerezzék azokat a dolgokat, amik az életben-maradásukhoz szükségesek. Nincs olyan élőlény, mely egész életét csak tétlen lustálkodással tölti, míg az erőforrások csak úgy beleáramlanak és életben-tartják. Még a növényeknek is biztosítaniuk kell a megélhetésüket. Olyanok, mint egy gyár, ami felveszi a naptól érkező energiát és serényen saját anyaggá alakítja.

A törzs valójában csak egy csodálatosan hatékony társadalmi szerveződés, ami a megélhetést mindenki számára egyszerűvé teszi – szemben a civilizációval, ami egyszerűvé teszi a kiváltságosak egy szűk csoportjának és nehezzé a többieknek.

Még egy törzsi példa

A Neo-Futuristák társulata színészekből áll, akik maguk írják, rendezik és adják elő a társadalmi, politikai és személyes felvilágosulásnak szánt munkáikat, egy közönségi interakcióra épülő kísérleti színházban. (Nyilatkozat a társulat weboldaláról, a saját céljaikról.) Egy „alacsony, vagy technológia nélküli, szerény színházi formában” dolgozva, a társulat összerakott egy teljesen egyedülálló, posztmodern drámát, ami harminc, folyamatosan változó, hatvan perces előadásból áll, a *Too Much Light Makes The Baby Go Blind* („A túl sok fény elvakítja a csecsemőt”) cím alatt. Ez a munka (ezen írás pillanatában) 1988. december 1-től kezdődően fut Chicagóban és sikeres volt 1993-ban a New York-i Joseph Papp színházban. 1992-ben a Neo-Futuristák megnyitották saját Neo-Futurarium-ukat, egy 154 férőhelyes színházat és kiállítótermet.

Egyidejűleg nem kevesebb, mint tizenhárom tag aktív a társulatban, bár egy átlagos előadás csak kb. nyolc embert igényel. A *Too Much Light* írása, rendezése és előadása mellett ez a tizenhárom ember a színházzal kapcsolatos szinte összes feladatot ellátja – irodát tartanak fenn, takarítanak, újrahasznosítanak, programokat szerveznek, kellékeket vásárolnak, és így tovább.

Küzdelem a hagyományos módon

Egy cigányokról és más vándor népekről készült tanulmányban Sharon Bohn Gmelch antropológus ezen csoportok túlélésének okaiból sorol fel néhányat. A rezsijüket alacsonyan tartják és nem érdekeltek az „anyagi javak felhalmozásában és tőkéjük növelésében”. Hajlandóak „kiaknázni a marginális lehetőségeket, betölteni a gazdasági réseket” és „megelégednek a több forrásból származó csekélyebb profittal”. Röviden szólva gyakorlott küzdők – mint Madrid összes lakója volt, amikor ott laktunk – és ahogyan az *East Mountain News* tagjai voltak, egyikük sem élt száz százalékban az újságból.

Ugyan ez igaz a Neo-Futuristákról is. Bár a céljuk az, hogy a megélhetésüket a színházból biztosítsák, 1998-ban legtöbbjük valószínűleg jövedelmük csupán huszonöt – ötven százalékát szerezte onnan, véli Grag Allan alapító (aki jövedelmét azzal egészíti ki, hogy színháztörténelmet oktat a Columbia College főiskolán.) A többiek másodállásban masszőr terapeuták, testnevelő tanárok, CD-ROM szerkesztők, technikusok, asztrológusok, titkárnők, pincérek, sőt egyikük „Istenhez hű rocksztár egy híres punk bandában”.

A társulat egy tagja, Geryll Robinson azt írja: „Úgy szerettem volna, ha az amerikai nagyvállalatok fenntartása és támogatása nélkül tudtam volna élni az életemet. De nem tudtam. Számos fura és gyakran piszkos ügyletben vettem részt, amiért fizettek... Egyszer meglátogattam Chicagót. Megnéztem a *Too Much Light*-ot. Be akartam szállni. Odaköltöztem. Meghallgattak. Most már az övék vagyok. Az életem most jó. Nagyon jó.”

De nem lehet X-ből törzs?

Ezt a kérdést teszik fel nekem újra és újra – X helyére különféle dolgokat helyettesítve. Például megkérdezték, hogy egy már létező, hagyományos alapokon működő vállalkozást át lehet-e alakítani törzsire? Igen, minden bizonnyal át lehet, de nehéz lesz, mivel a legtöbb ember, aki részt vesz egy hagyományos vállalkozásban, a munkabérért van ott, a fizetésért. Azok akik már feljebb másztak a fizetési ranglétrán, nem akarnak lejjebb mászni. És épp ahogy ezek az emberek nem fogják beérni a kevesebb fizetéssel, mások nem fognak örülni a fizetésen túli többnek – csak el akarják végezni a kötelező munkájukat és hazamenni. De természetesen semmi sem lehetetlen.

Egy houstoni szemináriumomon egy diák megkérdezte, hogy nem tud-e néhány ember összeállni és törzsi módon élni, miközben a megélhetésüket egyenként, önállóan keresik meg? Persze, ez is egy lehetőség, de ezt nevezik kommunának, nem pedig törzsnek, pontosan azért, mert nem együtt dolgoznak a megélhetésükért.

De nem lehet egy törzsből kommuna – és nem lehet egy kommunából törzs?

Ahhoz, hogy ezekre a kérdésekre válaszoljunk, kell egy kis háttérismeret.

Kommunák és törzsek: eredet

Helyszín a Topsy tó. A legtöbb közösség ahol élünk, csak úgy „lett”, anya és apa nélkül, csak úgy. Egyszer aztán, egy évszázaddal ezelőtt – vagy kettővel, vagy öttel – egy vegyesbolt összeállt egy élelmiszerbolttal, egy hentessel, egy istállóval, egy kováccsal, egy fogadóval, aztán csatlakozott hozzájuk egy bank, egy szárazáru kereskedő, egy panzió, egy ügyvéd, egy borbély, egy orvos és így tovább. Egyszer aztán mindannyian felismerték, hogy érdekelték a közösség sikerében – és bizonyos fokig egymás sikerében is. A bankár számára bizonyára kívánatos volt, hogy egy fűszerárus sikeresen legyen, de mindegy volt számára, hogy az egy Smith vagy egy Jones. A panzió tulajdonosa számára bizonyára kívánatos volt, hogy egy borbély sikeres legyen, de mindegy volt neki, hogy az egy Anderson vagy egy Adams.

A kommunák sosem ilyen esetleges módon alakulnak. Hanem „szándékos” közösségek, olyan emberek között, akik közös célok elérése érdekében akarnak együtt élni, általában viszonylag elszigetelten. A kommunák az együttéléstről szólnak és nem feltétlen járnak azzal, hogy együtt is dolgoznak.

A törzsek (és itt természetesen az „új” törzsekre gondolok) olyan emberekből állnak, akik egyesíteni szeretnék energiáikat és tudásukat, hogy közösen biztosítsák megélhetésüket. A törzsek arról szólnak, hogy együtt dolgoznak és nem feltétlen járnak azzal, hogy együtt is élnek.

Kommunák és törzsek: tagság

A törvény és a szokásjog által megengedett mértékig a hagyományos közösségek azt a politikát alkalmazzák, hogy bizonyos embereket kizárnak, míg a többieket beengedik. Más szóval hacsak nem tartozunk valamely utált faj, vallási, társadalmi vagy etnikai csoporthoz, nyugodtan csatlakozhatunk.

A kommunák épp az ellenkező módon működnek. Az ő politikájuk az, hogy bizonyos embereket bevesznek, míg a többieket kizárják. Más szóval hacsak nem valljuk magunkénak azokat a különleges értékeket (társadalmi, politikai vagy vallási), nem csatlakozhatunk.

A törzsi ökölszabály viszont az, hogy: *Ki tudjuk-e terjeszteni a közösség megélhetését annyira, hogy minket is eltartson?* Más szóval ha a törzsi foglalkozásunkból akarunk megélni, akkor ki kell terjesztenünk a csoport keresőképességét addig a pontig, amikor már minket is elbír. Pontosan ezt tette Hap és C.J. az *East Mountain News*-nál. Nem tudtuk volna őket is bevenni a vállalkozásba, ha nem tudták volna növelni azt a reklámok értékesítésével.

Egy törzsből nem lehet kommuna?

Mint azt már említettem, a törzsek arról szólnak, hogy együtt dolgozunk és nem feltétlen járnak azzal, hogy együtt is élünk. De a törzsi emberek együtt is élhetnek anélkül, hogy kommunává válnának. Amikor Sharon Bohn Bmelch antropológus a kézműves, kereskedő és szórakoztató kisebbségekről beszél, mint amilyenek például a cigányok, a norvég taterek, az ír vándorok és az indiai nandiwallák, megjegyzi, hogy ezen csoportok társadalmi szerveződése rugalmas és „gyökereiben nem kommuna jellegű”.

Ami miatt nehézkesnek tartom, hogy egy törzsből kommuna legyen, hogy a kommunák hagyományosan közös ideológiák alapján választják ki tagjaikat. A közös eszmék a törzs tagjai számára sem lényegtelenek, de felülírja őket az a kérdés, hogy „Ki tudjuk-e terjeszteni a közösség megélhetését annyira, hogy minket is eltartson?”

Azt bizonyosan állíthatom, hogy az *East Mountain News*-nál egyikünk fejében se fordult meg, hogy kommunát alakítsunk. Mind nevetségesnek tartottunk volna egy ilyen ötletet. A törzs nem arról szól, hogy *éljünk* együtt, hanem hogy dolgozzunk együtt a *megélhetésért*.

Egy kommuna nem lehet törzs?

A válasz – Igen, egy kommunából biztosan lehet törzs; csak nem ez a legegyszerűbb módja. A kommunák általában az olyan emberekből alakulnak, akik „mindentől távol” akarnak lenni. Elszigetelni magukat a korrupst, materialista és igazságtalan társadalomtól, általában „közel a természethez” akarnak élni, olyan emberek mellett, akik hasonlóképp gondolkodnak. Mivel egyszerűen akarnak élni, a megélhetés biztosítása szinte lényegtelennek tűnik. Lehet, hogy kertészkednek, előállítanak kézimunkával néhány terméket, vagy elfogadnak egy hagyományos állást. Aztán ahogy múlik az idő, lehet, hogy minden a terv szerint alakul – de az is lehet, hogy nem. A romantikus egyszerűség, lehet, hogy kevésbé lesz vonzó, mint hitték. Elképzelhető, hogy lesznek akik unják a munkájukat. Az idegek felőrölődhetnek, az eszmék elfelejtődhetnek, a barátságok széteshetnek és a dolog hamar véget ér.

Vagy egy más irányt vesz. Lehetséges, hogy a tagok figyelme az eszmék helyett inkább a közös megélhetés egy kielégítőbb formája felé terelődik. De ne fejtjük el, ez a csoport eredetileg egész más alapon szerveződött össze, szóval ha épp akad közös szakmai érdeklődésük és tudásuk az inkább lesz szerencse, mint tervszerűség.

Ez olyan, mintha önök elmennének bevásárolni és csak az m – mustár, mangó, majonéz, makaróni, stb. – betűvel kezdődő árukat vennék, majd elgondolkodnának azon, hogy vajon megvannak-e a *Cassoulet du Chef Toulousian* -hoz szükséges hozzávalók. Előfordulhat persze, de nem annyira valószínű, mintha épp ezekért a hozzávalókért indultak volna a boltba.

„Rendezzük meg a show-t itt, az istállóban!”

A fenti idézet a filmlegenda Mickey Rooney szájából hangzik el vagy fél tucat filmben, amit az 1940-es években Judy Garland-al közösen forgattak. De függetlenül attól, hogy egy filmben hangzott el, a jelentése egyértelmű. Mindenki érti, hogy egy társulatnyi fiatal előadótól származik, akik keresik a lehetőségeket tehetségük bemutatására.

Fontos megjegyezni, hogy nem olyan emberek mondják, akik azon gondolkodnak, hogy mi olyat *találjanak* ki, amit közösen tudnának csinálni. Lényegében ők azért egy csoport, mert *már tudják*, hogy mit tudnak közösen csinálni. A show-biznisz hozta őket össze épp, ahogy a sajtó-biznisz minket Hap-el és C.J.-vel. Lehattunk volna egyébként a legjobb barátok, de csak az újság tudott minket egy törzssé kovácsolni. Ha azt találtuk volna ki, hogy nyissunk régiségkereskedést vagy indítsunk szoftvercéget, Hap és C.J. sosem vett volna részt, nem számított volna, milyen közel állnak hozzánk.

Mindezt arra a kérdésre mondom el válaszként, ami sokak fejében fordul meg: Nem állhat össze néhány jó barát, hogy törzset alakítson? A válasz igen, épp ahogy a kommuna is válhat törzssé. Tökéletesen lehetséges, csak épp nagyon nem valószínű – kivéve ha az a baráti társaság elsősorban a közös szakmai érdeklődés kapcsán jött össze (ahogy a Neo-Futuristák).

Az amish nem egy földműves törzs?

Az amish egy vallásos szekta, a mennoniták egy ága. Az alábbi teszi őket inkább kommunává, mint törzsszé: Ha jelentkezünk, hogy szeretnénk tagok lenni, sokkal jobban fogja őket érdekelni a hitvilágunk és a morális karakterünk, mint a földműves képességeink.

A kommuna lehet törzs, épp ahogy egy világítótorony is lehet gabonasiló és a báli ruha is lehet egy kórházi ápoló uniformisa. De a tény továbbra is az, hogy azért szoktunk különféle neveket adni a dolgoknak, mert különböző dolgoknak tartjuk őket. A gyarmati Új Angliában a telepések kommunákat alakítottak, nem törzseket és tisztában voltak a különbséggel. A törzsek a barbár bennszülötteknek, míg a kommunák a civilizált embereknek valók voltak.

Az emberek azt is megkérdézik, hogy – A Ben & Jerry vajon törzsi vállalkozás? És a válasz, hogy a Ben & Jerry valóban egy törzsi vállalkozás volt, amikor a cég dolgozói egyedül Ben és Jerry voltak, személyesen készítették a jégkrémeket egy húsz literes fagyasztóban és ők kanalzták az ügyfeleknek egy burlingtoni benzinkúton Vermontban. Ezután a vállalkozásukat nem újabb törzsi tagok hozzáadásával növelték, hanem hagyományos módon alkalmazottakkal. A Ben & Jerry már nem törzsi vállalkozás, hanem egy profitvadász cég (amitől nem lesz kevésbé csodálatraméltó a fagylaltjuk). Lehet egy profitvadász cégből törzsi vállalkozás? Természetesen. Csak nem lesz belőle *automatikusan* az.

Nem céлом (és nem is áll hatalmamban), hogy megfosszam a törzs szót eredeti jelentésétől. Inkább csak szeretném felruházni egy egyedi jelentéssel, amikor az Új Törzsi Forradalom vonatkozásában használom.

Nemes bennszülöttek?

Egy orvos, miközben azon gondolkodott, hogy mire lenne szükség egy egészségügyi törzs elindításához, megemlítette, hogy az orvosi dolgozóknak társadalmunkban általában véve magas az életszínvonaluk – egyértelműen utalva arra, hogy ez valamiféle probléma vagy akadály. Néhány kérdéssel sikerült felfedni, hogy öntudatlanul bár, de úgy képzelte el az egészségügyi törzset, mint a nemes bennszülötteket – akik túl önzetlenek ahhoz, hogy pénzt kérjenek a szolgáltatásaikért (és ezért képtelenek fenntartani azt az életszínvonalat, amit korábban megszoktak).

Nehéz megbirkózni ezzel a jól ismert kétpólusúsággal, ami képtelen az embereket másképp látni, mint vagy teljesen önzők vagy teljesen önzetlenek. Mint egy KI/BE kapcsoló, amit csak az egyik végletből a másikba lehet billenteni. A törzsi élet ezen végletek között működik. A teljes mértékben önzetlenek törzse ugyan úgy kudarcot fog vallani, mint a teljesen önző emberek törzse.

Ha egy orvos úgy dönt, hogy inkább egy általános praxist nyit egy kisvárosban, minthogy egy specializáltat egy nagyvárosban, azzal kell számolnia, hogy ingyen dolgozik majd? Természetesen nem. A kisvárosi emberek is fizetni fognak az egészségügyi ellátásért. Ha egy orvos úgy dönt, hogy inkább egy egészségügyi törzshöz szeretne tartozni, mint egy hagyományos kórházhoz, miért kellene azzal számolnia, hogy ingyen fog dolgozni? Az emberek tisztában vannak vele, hogy az orvosoknak, csakúgy mint mindenki másnak, meg kell élniük valamiből, akár törzsekben, akár kórházakban dolgoznak.

Időszakos törzsi üzlet

Az 1973-as *A Nagy Balhé* című filmben két zsebtolvaj, Johnny Hooker (Robert Redford) és Luther Coleman (Robert Earl Jones), a jamaicai zsebkendő nevű trükkal véletlenül épp a maffiafőnök Doyle Lonnegan (Robert Shaw) pénzszállítóját rövidítették meg. Amikor Lonnegan tudtára jut a rablás, meggyilkoltatja Colemant. Hooker, hogy bosszút álljon társáért, úgy dönt célba veszi magát a főnököt. Amikor belevág terve megvalósításába, láthatjuk, hogy zsebtolvajok egész törzséhez tartozik, olyanokhoz, akik általában tisztességes munkákból élnek (például ügyintézők vagy banktisztviselők), de akik mindig készen állnak arra, hogy csatlakozzanak a többiekhez valami igazán nagy svindli kedvéért. A lényeg a készenlét. Amint megkapják az egyszeri, hangtalan jelet, azonnal otthagyják munkájukat. Anélkül hogy rákérdeznének, mekkora lesz a fogás vagy mennyi lesz a részük, mind zökkenőmentesen összegyűlnek, hogy részt vegyenek a „nagy fogás” című színházi előadásban. Pont mint a cirkuszban, mindegyik tag akkor lesz roppant fontos, amikor eljön az ő pillanata. Egyikük megfigyeli Lonnegan-t, hogy mivel lehetne megszorongatni. Mások a munka kivitelezésén, a felszerelésén és a kellékelen ügyködnek. Bár egyértelműen Henry Gondorff (Paul Newman) a főnök, ettől nem válik egyedülállóan fontossá. Minden munkát el kell végezni – és a főnök is csak egyike ezeknek. A hierarchikus rendszerekben a főnök egy magasabb szintű lény. A törzsi rendszerekben a főnök csak egy dolgozó a sok közül. (Pontosan így volt ez az *East Mountain News*-nál is.)

Következő törzsi vállalkozásom

Még jóval azelőtt, hogy az ötletet törzsinek minősítettem volna, nyitni szerettem volna egy cirkuszi tanodát, olyat mint amelyet a *Providence*-ben és az *Én Izmelemben* említettem. Most már van egy jobb ötletem arra, hogyan lehetne ezt a valóságban is működtetni. Houston azért szimpatikus nekem, mert nincs zónákra osztva, úgy néz ki, mint egy lakó és szolgáltató negyedek stoppolt takarója, senki se lepődik meg, ha otthonról vezetsz vállalkozást. Ez ideális helyszínné teszi egy cirkuszi tanodához, ami egyesítené a munkához, a kiállításához és az előadáshoz szükséges tereket és egy központi helyet biztosítana a munkához, játékhoz, előadáshoz, tanuláshoz, részvételhez (mint tanár, előadó, vagy diák): akrobaták, zsonglőrök, bohócok, táncosok, zenészek, színészek, díszlettervezők, bűvészek, világítástechnikusok, filmkészítők, írók, fazekasok, festők, szobrászok, fényképészek, takácsok, kosztümösök, ácsok, villanyszerelők és így tovább. Nem lennének osztályzatok, kötelező tárgyak, vizsgák – csak tanuld amit akarsz, amikor akarsz. És bár minden korosztály számára nyitott lenne, a gyerekeiket otthon tanító szülők számára egy csodálatos forrás lehetne, ami miatt sokkal mindenütt egyre népszerűbbé válna. Azonban nem egy „közösségi oktatási központ” vagy „diákok vezette oktatás” lenne. Ezek mind kiváló dolgok, de engem személy szerint a szórakoztatás érdekel, nem a polgári jótettek. Valaki azt kérdezte, hogy miért választanák a diákok egy egyetem helyett ezt a cirkuszi tanodát? A kettő nem mérhető össze és a szigorúan karrierista gondolkodásúak bizonyára továbbra is inkább a hagyományos oktatást választják majd. Még nincs ütemtervem erre a nagy vállalkozásra.

Megkülönböztetni tudni annyit tesz, mint megismerni

Fontos felhívnom a figyelmet arra (mielőtt mások teszik), hogy nem én találtam fel a törzsi vállalkozásokat; Én csak megkülönböztettem őket a hagyományosoktól és ezáltal láthatóvá tettem őket. Most, hogy már tudják mik azok, valószínűleg mindenféle észre fogják venni őket. Egy szemináriumomon Rennie eszembe juttatott egy általunk ismert illetőt: a Rimsky-Korsakoffe kávéházat az oregoni Portlandben. Ez egy helyi nevezetesség, egy furcsa helyi híresség, Goody Cable alkotása, amit látniuk kell, hogy elhiggyék. Leülni egy asztalhoz annyit tesz, mint belépni egy olyan különleges világba, amit tényleg csak az a szó ír le megfelelően, hogy törzsi. Amikor különösen nagy a forgalom, gyakran ráveszik a vásárlókat, hogy segítsenek a felszolgálásban, és ismerek egy helyi szerzőt, aki hetente egyszer eljár hozzájuk felszolgálni, csak a törzshöz tartozás kiváltságos érzéséért. Az emberek gyakran állnak sorban, csak hogy bejussanak; azért szeretnek ott lenni, mert az ott dolgozó emberek is láthatóan *szeretnek* ott lenni.

A törzsi emberek többet kapnak az élettől.

Gondoljanak csak bele. Több mint harmincezer szavamba került, hogy elfogadhatóvá tegyem ezt a mindössze hét szót.

A civilizáltak gyűlölik és félnek a törzsi emberektől

Bármiféle vándortársulat emberei izgalmasnak, de veszélyesnek számítanak, akiket a színpadon kívül érdemes elkerülni. Ez a varázsuk része, különösen a fiatalok számára. Régebben a vándorcigányokat gyakran azzal gyanúsították, hogy ellopják a gyerekeket, valószínűleg azért, mert néhány gyerek valóban engedett a cigány élet csábításának. Régóta gyanítják, hogy a zsidók törzsisége hozzájárult a démonizálásukhoz. És természetesen ahol csak találtak, erőfeszítést nem kímélve pusztítottuk a bennszülött népek törzsiségét. A törzsiség az „elmaradottság” és a „vadság” igazi jelképe.

A civilizáltak az uralkodó hierarchiától akarnak függni, nem egymástól. Van valami eredendően gonosz abban, ha az emberek kis csoportokban önellátóakká válnak. Ezért kell a hajléktalanokat kirakni, bárhol is gyűljenek össze. Ezért kellett elpusztítani a Hetednapos Davidiánusok közösségét Waco-ban – sosem gyanúsították meg őket semmiféle bűncselekménnyel, még kevésbé ítélték el bármiért – de bizonyára valami nagyon csúnya dolgot csinálhattak ott. A civilizáltak azt akarják, hogy az emberek külön-külön boldoguljanak és hogy külön-külön éljenek, zárt ajtók mögött – egy család egy ház, mindegyik megpakolva hűtőszekrényvel, tévével, mosógéppel, stb. Így élnek a rendes emberek. A rendes emberek nem törzsekben élnek, hanem közösségekben.

Mégis, furcsa mód, amint a törzset valamiféle kívánatos dologként mutatjuk be, a rendes emberek kikérik maguknak, hogy ők vannak legalább annyira törzsiak, mint bármely busman, vagy feketelábú.

Törzsek és közösségek

Hierarchikus formába kényszerítve a törzs olyasvalamivé válik, amit a civilizáltak közösségnek neveznek. A hierarchián belül, a civilizáció minden korában, a közösségek a különböző szinteken hasonlóképp festenek. A középkori yorkshire-i Wharram Percy falu a középkori Anglia modellje volt kicsiben, épp ahogy Evanston a modern Amerika mikrokozmosza. Ez a fajta fraktális hasonlóság a mikro és makrovilág között, ahogy John Briggs és David F. Peat mondja, „egy olyan dinamikus rendszer valamennyi komplex belső visszacsatolásának eredménye”, mint a mienk. Elkerülhetetlen, hogy Evanston – és kelet-Los Angeles és Harlem és az oklahomai Broken Arrow – mind a teljes társadalmunk hierarchikus szerkezetét tükrözzék, gazdagok itt, középosztály ott, szegények amott. Nem számít, hogy Evanston gazdagjai jobban élnek, mint kelet-Los Angeles gazdagjai, vagy hogy Harlem szegényei sokkal rosszabbul élnek, mint Broken Arrow szegényei. A struktúra ott van.

A *közösség* szó már önmagában is egy elismerése a tisztességnek és az érdemteleneket távol tartja. A homoszexuálisok sokáig és keményen küzdöttek, hogy „a melegek *közösségévé*” válhassanak, de a pedofil homoszexuálisoknak és a pornó íróknak nincs esélyük. A gengsztereknek, bűnözőknek, elítélteknek és a vallási fanatikusoknak nincsenek közösségeik, nekik bandáik, galerijeik, populációik és szektáik vannak.

El tudom képzelni, hogy a rendes emberek vonzódnak az objektivizmushoz, az önkéntes egyszerűséghez vagy a kreatív individualizmushoz. Nehezebben tudom elképzelni, hogy vonzódnak a törzsi élethez. De lehet, hogy ezzel csak én vagyok így.

Példabeszéd a fenntarthatóságról

Egy feltaláló elvitte új szerkezetének terveit egy mérnökhöz, aki ránézett és ezt mondta:

- Ez a terv alapvetően hibás. Biztos, hogy néhány perc működés után meg fogja semmisíteni önmagát.
- Ha jól van elkészítve, nem fogja – válaszolta a feltaláló. – Minden egyes alkatrészt a lehető legtökéletesebb anyagból kell elkészíteni, pontosan a leírás szerint.

A mérnök felépítette a szerkezetet, de néhány perc működés után az megsemmisítette önmagát. A feltalálót ezt nem tántorította el.

- Ön nem azt csinálta, ami mondtam – állította. – Sokkal jobb alapanyagokat kell használnia, az elérhető legjobbakat és minden alkatrészt a leírást a lehető legpontosabban követve kell elkészíteni.

A mérnök újra nekiállt és az új modell már nyolc percig működött.

- Látja? – mondta a feltaláló. – Hatalmas előrelépést tettünk. Próbáljuk meg újra, még jobb alapanyagokkal, még pontosabb megmunkálással.

Az új szerkezet már tíz percig bírta. A feltaláló ezután is arra kérte a mérnököt, hogy építse fel még egyszer, ezúttal is még jobb alapanyagokkal és még pontosabb megmunkálással. És új modell már tizenegy percig húzta.

A feltaláló ezen az úton akart volna továbbmenni, törekedni a lehető legtökéletesebb alkatrészekre, de a mérnök nem volt hajlandó folytatni.

- Nem látja, hogy a befektetett munka nem térül meg? Egy működésképtelen tervet az alkatrészek javításával működésre bírni időpocsékolás. Hozzon egy életképes tervet és garantálom önnek, hogy az a szerkezet évekig fog működni, a lehető legáltalánosabb előírásoknak is megfelelő, leghagyományosabb alapanyagokkal.

Amink van, az nem fenntartható

Kulturális mitológiánk alapvető tétele, hogy minden bajunk forrása, hogy az emberek nem elég jók. Jobb alapanyagokból kell készülnünk, egy jobb leírással (ami például származhatna egy zöldre festett hagyományos vallásból). Csak kedvesebbé, szelídebbé, szeretetteljessé, kevésbé önzővé, hosszútávon gondolkodóvá kell válnunk és akkor minden rendben lesz. Természetesen senkinek sem sikerült jobba tennie minket tavaly vagy azelőtt vagy azelőtt vagy azelőtt – vagy bármikor a jegyzett történelem során – de talán *idén* szerencsénk lesz... vagy jövőre vagy azután.

Az összes könyvemben azt próbálom bebizonyítani, hogy civilizációnk baja nem az emberekben van, hanem a *rendszerben*. Az igaz, hogy a rendszer fogaskerekei már tízezer éve itt zörögnek, ami hosszú idő egy emberi élet távlatából, de ha az emberiség történelmének távlatából nézzük, ez az időszak már nem tűnik epikus hosszúságúnak, sokkal inkább tragikusan rövidnek.

Az *Izmaelben* civilizációnkat egy repülőgéphez hasonlítottam, ami már tízezer éve van a levegőben – de inkább szabadesésben, mint repülésben. Ha kitartunk mellette, hamarosan össze fogjuk törni magunkat. De ha sokan kiszállnak és ezáltal megszabadítják súlyától, talán hosszabb ideig maradhat a levegőben (míg a többiek kipróbálnak valami mást, aminek több értelme van).

Menjünk, át a falakon!

James W. Fernandez antropológus írta, „Az antropológusok, a filozófusokkal ellentétben úgy látják, hogy a kulturális világokat *látomások keverékének* előadása kelti életre” (Kiemelés általam)

Így hát örömmel keverek össze néhány újabb látomást, hogy új kulturális világ jöhessen létre.

Miután több órát töltöttünk beszélgetéssel a civilizáción túlról, egy törzsi életmód felé irányuló elmozdulásról, a szeminárium egy diákja azt mondta, hogy ő még mindig nem látja, miért lenne ettől az emberi élet fenntarthatóbb. Hosszú utat tettünk meg, mióta foglalkoztam ezzel a kérdéssel, ezért most újra megteszem. Ez egy valós és fontos kérdés. Az Új Törzsi Forradalom lehet, hogy egy jobb életet hoz sok ember számára, de ha nem szolgálja fajunk hosszútávú fennmaradását, akkor mi értelme az egésznek?

Pillanatnyilag hatmilliárdan élünk, az általam a kultúrák legártalmasabbjának nevezett módon. Ezen hatmilliárd csak tíz százaléka az, aki ténylegesen a legártalmasabb – csúcsebességgel zabálja fel az erőforrásokat, járul hozzá a globális felmelegedéshez, stb. – de a kilencven százalék, mivel semmi más nincs a láthatáron, olyanná akar válni, mint az a szerencsés tíz. Irigylik a tíz százalékot és meg vannak győződve róla, hogy a legártalmasabb módon élni az élet lehető legjobb útja.

Ha nem adunk nekik valami mást amire vágyhatnának, halálra vagyunk ítélve.

Rendszerszintű változás

Az Új Törzsi Forradalom egy menekülési útvonal kultúránk börtönéből. A börtön falai gazdaságiak. Az, hogy valahogy meg kell élnünk, az a valami ami benntart minket, mert a túloldalon nincs mód a megélhetésre. Nem használhatjuk a maják módszerét – nem tűnhetünk el észrevétlenül az etnikai törzsek világában. Viszont eltűnhetünk a *foglalkozási* törzsek világában.

Vajon ez civilizációnkat füstölgő rommá változtatja majd? Bizonyára nem. De csökkenteni fogja. Amint egyre több és több ember látja majd, hogy a falakon túl valami jobb várja (nem valaminek a „feladása”), többen és többen fogják otthagyni a kultúrák legártalmasabbját – és minél többen hagyják el ezt a kultúrát, annál jobb. A menekülési útvonal a civilizáción túlra vezet, túl azon a valamin, ami kulturális mitológiánk szerint az emberiség végső találmánya.

A menekülési útvonal az emberiség *következő* találmányához vezet.

De vajon ez a következő találmány egy fenntartható életmódot jelent majd? Én a következőképp gondolom: A törzsekben élő emberek épp annyira voltak ökológiailag fenntarthatóak, mint a falkákban élő oroszlánok vagy a csapatokban élő páviánok. A törzsi lét nem olyasvalami volt, amit leültünk és kiagyaltunk. Hanem a természetes kiválasztódás ajándéka, ami bizonyította sikerességét – nem tökéletes, de olyan valami, amin nagyon nehéz tovább javítani. A hierarchia viszont nemcsak azt bizonyította, hogy tökéletlen, hanem hogy katasztrofális mind a Föld, mind saját magunk számára. Ha zuhan a repülő és valaki felajánl önöknek egy ejtőernyőt, nem állnak neki követelni, hogy mutassa a garanciajegyet is.

De miért az „emberiség” következő nagy kalandja?

A *B történetében* és máshol felhívtam a figyelmet a tényre, hogy mi – az Elvevők, ennek a kultúrának a tagjai – *nem* vagyunk egyenlők az egész emberiséggel és biztos, hogy sohasem fogom visszavonni ezt az állítást. Nem az emberiség az, ami napjainkban az egész bolygó biomasszáját emberi tömeggé alakítja, hanem csupán egyetlen kultúra emberei – a miénk. Nem az emberiség az, ami minden évben több ezer faj kihalását okozza, hanem csupán egyetlen kultúra emberei – a miénk.

Miért mondom hát azt, hogy az Új Törzsi Forradalom az „emberiség” következő nagy kalandja helyett, hogy a „mi” nagy kalandunknak nevezném? A válasz egyszerű: a civilizáció nem a „mi” kalandunk volt. Mint ahogy arra újra és újra felhívtam a figyelmet ebben a könyvben, a civilizáció egy olyan kaland, amibe sok nép belevágott már. Nem „mi” vagyunk az egyetlenek; mi csak azok vagyunk, akik kitarítottak mellette, feláldozva önmagunkat. És ha a civilizáció nem csupán a „mi” nagy kalandunk volt, hogy lehetne a *következő* nagy kaland csupán a „miénk”?

Az Új Törzsi Forradalomnak nem célja, hogy csak a miénk legyen – elvégre bárki csatlakozhat, aki akar. De senkinek sem kötelező. A régi törzsi világ, melyben az emberiség emberré vált, úgy volt jó ahogy volt. Nem lesz elhasznált vagy elavult. A Holdra-szállás bár az emberiség nagy eredménye volt, nem jelenti azt, hogy mindenkinek ezt kellene csinálnia.

HETEDIK RÉSZ

A Civilizáció Túl

„Ritkán fordul elő, hogy egy fontos tudományos vívmány fokozatosan meggyőzi és átalakítja ellenfeleit. ... Inkább az szokott történni, hogy az ellenfelek fokozatosan kihalnak és a felnövekvő új generáció számára az ötlet már a kezdetektől fogva ismert lesz.”

(Max Planck)

Felszabadulás

Amikor emberek millióit likvidálták, mint a „nép ellenségeit”, volt egy bizonyos „veszélyes” költő, aki híres volt ama rejtélyes képességéről, hogy el tudta kerülni Sztálin haragját. Egy francia újságíró egyszer felkereste, hogy megkérdezze, vajon a legújabb rémuralom elhallgattatta-e őt is.

- Elhallgattatni! – kiáltotta a költő felháborodva. – Minden hétfő este verseket szavalok a _____ színházban!

Az újságíró következő héten ott volt, de a színház zárva volt. Bizonytalanul ácsorgott ott egy órát, majd mikor már feladta és épp távozni készült, kinyílt az oldalajtó és a költő kisurrant az éjszakába.

- Mi történt? – kérdezte az újságíró. – Azt hittem itt fog szavalni ma este.
- Tényleg itt szavaltam ma este – jegyezte meg a költő nyomatékosan. – Csak néha üres nézőtér előtt tudok a legjobban szavalni.

Amikor az emberek azt mondják, hogy a könyveim arra ihlették őket, hogy „elvonuljanak valahová és közösséget alapítsanak,” sok sikert szoktam kívánni nekik és visszafogom magam, nehogy megjegyezzem, hogy ez a nagyon távol áll mindattól, amire én gondoltam. Ha csak egy hegytetőn vagy egy trópusi szigeten tudnak szabadon élni, az nem igazi szabadság.

Hallgassunk a gyerekekre

Akár szándékosan, akár nem, a megválasztott eszközök gyakran árulkodnak az öngyilkosságok elkövetőiről. A bűnösök felakasztják magukat. A feláldozók elvágják a torukat. Az elhagyatottak épületekről vagy hidakról vetik le magukat. A megkínzott elmék főbe lövik magukat. Jeffrey az *Én Izmaelemben* belefúllasztotta magát egy tóba, arról árulkodva, hogy nem találta meg a helyét. Nem tudta belélegezni a levegőt, mely másoknak oly' könnyen ment.

Több hallgatóság előtt beszéltem már Jeffrey-ről (avagy Paul Eppinger-ről, akiről mintáztam), de mindig az volt az érzésem, hogy nem tudtam eléggé kihangsúlyozni, hogy ő nem volt különleges. Rátalálnánk mindenféle a gyermekeink között – ha csak elkezdenénk figyelni. Nem úgy értem, hogy csak a szavaikra figyeljünk – lehet, hogy nem találják a szavakat. Hallgassunk azokra a történetekre, amiket a mély elidegenedéssel és kétségbeeséssel, a vilájárványszerű öngyilkosságokkal, a minden évben egyre fiatalabbak között jelentkező droghasználattal, a családjaik és barátaik ellen elkövetett elképzelhetetlen erőszakkal mesélnek nekünk. Természetesen azt is hallgassuk meg amit mondanak, de sose felejtjük el, arra iskoláztuk őket, hogy azt mondják, amit az emberek hallani akarnak; a tömeggyilkosokra közülük majdnem mindig kedves és udvarias ifjúkként emlékeznek.

Tudom, hogy nem sikerült megértetnem magam, amikor az emberek azzal jönnek, hogy Jeffrey-nek „kommunába kellett volna vonulnia”. Ez az elképzelés alapvető félreértését jelenti annak, hogy hol is kellene felfedeznünk a szabadságot.

A Littleton-i vérengzés

Az előző oldalt fél évvel az 1999. április 20-án, az „Ingyenes Süti Napon”, a coloradói Littleton-ban, a Columbine középiskolában elkövetett elképesztő vérengzést megelőzően írtam, melyben tizenötön haltak meg, fele ennyi perc leforgása alatt. Bár a vérfürdő elkövetői eléggé népszerűtlen fiúk voltak, egy osztálytársuk később úgy emlékezett egyikükre, hogy *kedves* volt.

Népszerűtlen voltam a középiskolámban – nem annyira népszerűtlen, mint ez a két fiú, de ezt ugyanúgy dolgoztam fel, kigúnyolva, sőt még rá is játszva. Nekem is volt egy társam, akitől kaptam egyfajta „együttérzést a kirekesztettségben”. Mindkettőn néha erőszakhoz folyamodtunk, de természetesen meg se fordult a fejünkben, hogy több száz embert gyilkoljunk le vagy felrobbantsuk az iskolát vagy repülőgépet zúzzunk rá egy városrésze.

A világ más volt akkor, majd egy fél évszázaddal ezelőtt – nem mintha azok a „rég szép idők” lettek volna. Sosem hagyták, hogy elfeledjük, elég egy rossz szó vagy egy elborult pillanat és jön az atomháború, ami az egész világot egy füstölgő romhalmazzá változtatja. De ha ez nem történik meg, akkor a korlátlan jövő ígérete várt minket. Senki se vette még észre, hogy épp lakhatatlanná tesszük a bolygót. Senki se kételkedett benne, hogy ne élhetnénk így *örökké*. Úgyhogy volt *reményünk* – több tonnányi, holdnyi és vékányi reményünk. Voltak *lehetőségeink*. Egy pillanatig se kételkedtünk benne, hogy *bármit* megtehetünk, amit csak szeretnénk, hiszen minden úgy lesz, ahogy eddig is, mindig jobb és jobb és jobb és jobb és jobb és jobb és jobb... *örökké*.

Hallgassunk ezekre a szörnyekre

Vajon Eric Harris és Dylan Klebold akkor is „szörnyekké a szomszédból” (ahogy a *Time* magazin nevezte őket) vált volna, ha lett volna más választásuk? Az iskolában „szarzsáknak” és „görénynek” nevezték és az osztálytársak autójukból palackokkal és kövekkel dobálták őket. Azért választották ezt az utat mert ezt *akarták*? Nem, teljesen jól értjük miért tették: nem volt más választásuk. A jog és a társadalmi nyomás kényszerítette utat kellett választaniuk. Ha lett volna más választásuk, már rég azelőtt eltűntek volna Columbine-ból, mikor még csak álmodoztak a bosszúról és az öngyilkosságról.

Vajon az agyi vizsgálatok kimutatták volna, hogy „genetikailag hajlamosak az erőszakra?” Talán igen, és akkor mi van? Az agyi vizsgálat lehet, hogy rólam is ugyan ezt mutatná ki. Csak emlékeztessenek, hogy elmeséljem a történetet, amikor alig egy másodperc választott el attól, hogy pusztá kézzel öljek meg egy embert; egy olyan katasztrófáról, amitől csak a szerencse mentett meg mindkettőnket. „Genetikailag hajlamosnak lenni az erőszakra” nem jelenti azt, hogy tömeggyilkossá fogunk válni – de ha nincs más reményünk, még ez is előfordulhat. Frankenstein teremtménye csak akkor vált szörnnyé, amikor belátta, soha sem lehet belőle más.

Fiatalkorom óta, becslések szerint a gyerekek körében jelentkező depresszió 1000%-al, a tizenéves öngyilkosságok pedig 300%-al nőttek. 1997 óta az iskolás merénylők két embert öltek meg Mississippiben, hármat Kentuckyban, ötöt Arkansasban és tizenhárom Coloradóban. Készítsenek egy grafikont ezekből a számokból és láthatják, ahogy az elkövetkező években exponenciálisan növekednek majd – hacsak nem kezdünk el gyerekeinknek egy új utat és valódi reményt adni.

A saját kulturális terünk

Az embereknek, akik szívesen töltik életüket valami fáraó piramisának építésével, mind van egy közös szükségletük, de ezt a legélesebben az egész tevékenység valódi málhásai, a fiatalok érzik. Hatvan évvel ezelőtt a friss diplomások beálltak dolgozni egy gyárba, ahol legalább remélhették, hogy a ranglétrán feljebb juthatnak, ahogyan a szüleik. Az iparosodás utáni korban a fiatalok (ahogy arra James E. Côté és Anton L. Allahar felhívja a figyelmet) egyre nagyobb számban kerülnek a kiskereskedelmi és szolgáltató szektorok „gettóiba”, ahol vég nélkül emelgethetnek és cipelhetnek, pakolhatják a polcokat, söprögethetnek, csomagolhatnak, hamburger fasírtokat sütögethetnek, anélkül hogy bármiféle tudást szereznének vagy előrelépési lehetőséget remélhetnének.

Nekik és nekünk nem földrajzi térre van szükségünk, hanem kulturális térre. Carlos, aki a Riverside parkban egy rács alatt rendezte be otthonát, tudta, hogy azzal, hogy egy lyukban él, egyfajta szabadságot kap. De azzal is tisztában volt, hogy ha egy lyukban kell élnünk ahhoz, hogy megkapjuk, az nem a „valódi szabadság”. Arra a szabadságra vágyott, ahol az emberek ott élhetnek ahol szeretnének, nem kell, hogy a festői Ozarksban vagy a Kentucky lábánál lyukakban húzzák meg magukat. Arra vágyott, hogy bárhol szabad lehessen – és úgy gondolom, a legtöbben mi is így vagyunk ezzel. Ahhoz, hogy ezt megkaphassuk, vissza kell vennünk a világot a fáraóktól. Nem lesz nehéz. Nem számítanak rá – de ha számítának se lennének képesek megállítani.

Miért nem változnak a dolgok⁹

A '60-as 70-es évek hippikorszakának idején rengeteg dal szólt a forradalomról, de maga a forradalom soha nem valósult meg, mert a forradalmárok nem jöttek rá, hogy ki kell találniuk egy forradalmian új módot a *megélhetésre*. Odáig jutottak, hogy kommunákat indítottak – vadi új ötlet ugyanazoktól a fickóktól, akiknek a poros parókákat is köszönhetjük.

Amikor elfogyott a pénz és a szülőknek elégük lett, a gyerekek körbenéztek és semmi egyebet nem láttak amit tehetnének, mint hogy beálljanak a sorba a kőbányához. Nemsokára ugyanazoknál a piramisoknál tolták a köveket, mint a szüleik és nagyszüleik és azok szülei, évszázadokon keresztül.

Ezúttal más lesz. Más kell, hogy legyen, ha jót akarunk.

⁹ Utalás Bob Dylan - 'The Times They Are a-Changin'' című dalszövegére – a ford. megj.

Egy másik történetben lenni

Amint azt az *Izmael*ben kifejtettem, a „történet”, melyet kultúránk előad a következő: *A világot az Emberért teremtették, hogy meghódítsa és uralja azt és az Embert úgy teremtették, hogy képes legyen meghódítani és uralni a világot; az Ember uralma alatt a világ paradicsommá válhatott volna, a gond csak az, hogy az Ember alapvetően és helyrehozhatatlanul hibás.* Ez a történet – önmagában is mitológia – az alapja kulturális mitológiánknak és ahogy az *Izmael*ben is mondtam, az emberek nem tudják egyszerűen csak abbahagyni ezt a történetet. Kell egy *másik történet, amit előadhatnak.*

Amikor ezeket a sorokat írtam nem gondoltam arra, hogy emberek ezt a „másik” történetet úgy fogják elképzelni, mint valami vadiúj találmányt, amit én vagy egy történészekből álló bizottság leül és kiagyal a semmiből, de természetesen néhányan tényleg így képzelték. Furcsa módon amikor kiálltam, hogy megfogalmazzam ezt a másik történetet, amit úgy írnék le, mint az emberi élet első három millió évének eredménye, úgy vettem észre, hogy sehogy sem tudom meggyőzően bemutatni. Azért volt ez, mert túlságosan a miénkhez hasonló módon, pontról pontra próbáltam megfogalmazni. Jó sokáig nem vettem észre, hogy ez a másik történet sokkal egyszerűbb (sokkal „primitívebb”) mint a miénk – és hogy már *régóta* ezt mondom. Számomra ez a valaha halott legszebb történet.

Az életnek nincs egyetlen helyes útja.

Nincs egyetlen helyes út

Amint felismerjük, kristálytisztán látszik, hogy ezt a történetet adták elő itt az emberi élet első három vagy négy millió évében. Természetesen nyilvánvaló, hogy a miénk csak egy különleges része egy sokkal szélesebb történetnek, melyet maga az életközösség ír a kezdetek óta, közel öt milliárd éve:

SEMMINEK sincs egyetlen helyes útja.

Nincs egyetlen helyes útja egy állkapocs rögzítésének

Nincs egyetlen helyes útja egy fészek építésének.

Nincs egyetlen helyes útja egy szem megtervezésének.

Nincs egyetlen helyes útja a víz alatti mozgásnak.

Nincs egyetlen helyes útja a szaporodásnak.

Nincs egyetlen helyes útja az utódok ellátásának.

Nincs egyetlen helyes útja egy szárny megformálásának.

Nincs egyetlen helyes útja a zsákmány megtámadásának.

Nincs egyetlen helyes útja a támadás elleni védekezésnek.

Úgy kerültünk mi emberek ide, hogy ezt a történetet adtuk elő és szenzációsan jól működött egészen tízezer évvel ezelőttig, amikor egyetlen *nagyon* furcsa kultúra elő nem huzakodott azzal a megszállott gondolattal, hogy az életnek kell, hogy legyen egy helyes útja – és valójában mindennek kell legyen egyetlen helyes útja.

Ezzel most megfogtam!

De aligha fogadná el valaki ezeket a sorokat, mielőtt egy okoskodó megkérdezi: „De Mr. Quinn, nem azt állítja ön, hogy a *törzsi út* az élet egyetlen helyes útja?”

Semmi ilyesmit nem állítok. Amint azt korábban megjegyeztem, a természetes kiválasztódás eredménye nem tökéletes (még kevésbé „helyes”), csak piszok nehéz tovább javítani rajta. A törzsi út nem a helyes út, csak egy olyan út ami évmilliókon át működött, szemben a hierarchiával, ami mindössze tízezer év alatt a kihalás szélére sodort bennünket.

Minden amit tudok, hogy a törzsi utat a jövőben majd felválthatja egy másik út, ami jobban működik majd számunkra, az addigra nyilvánvalóan jelentősen megváltozott körülmények közepette. Valójában nem épp ezt javaslom én ezeken az oldalakon? Az biztos, hogy nem azt, hogy térjünk vissza ahhoz a törzsi úthoz, ami az emberi élet elmúlt három millió évében volt ismert – vagy ami a túlélő bennszülöttek számára még ma is ismert. A régi-stílusú etnikai törzsiség a belátható jövőben nem lesz elérhető számunkra.

Az Új Törzsi Forradalom törzsisége nem egy javasolt végállomás – nem valami *helyes*, amihez bármi áron ragaszkodni kell – hanem egy javasolt kezdet egy olyan pillanatban, amikor vagy új kezdetet tudunk venni, vagy meg kell barátkoznunk a gondolattal, hogy hamarosan, a nagyon közeli jövőben, csatlakozunk a dinoszauruszokhoz.

Akkor ezzel!

Lesz valaki, aki ezzel próbálkozik: „De Mr. Quinn, valójában nem azt állítja ön, hogy az élet egyetlen helyes útja az, hogy az *életnek nincs egyetlen helyes útja?*”

Nem, nem ezt mondom, mert ez csak értelmetlen blabla. Az, hogy valaminek nincs egyetlen helyes útja *nem* az élet egy útja, nem jobban mint az, hogy ha tudjuk, hogy egy tojás megfőzésének nincs egyetlen helyes módja, az nem a tojás megfőzésének egy módja.

Az, hogy tudjuk, hogy az életnek nincs egyetlen helyes útja, még nem mondja meg nekünk, hogyan is kellene élnünk, akárcsak az, hogy ha tudjuk, hogy a lefekvésnek nincs egyetlen helyes időpontja, még nem mondja meg nekünk, hogy mikor is kellene lefeküdnünk.

A kezdet nem a vég

A civilizáción túl nem egy földrajzi tér a hegyekben vagy valami távoli trópusi szigeten. Hanem egy kulturális tér, ami új gondolkodású emberek között nyílik.

A régi elmék így gondolkodnak:

Az új elmék így gondolkodnak:

Hogy oldjuk meg ezeket a problémákat?

Hogyan alakítsuk kedvünkre a dolgokat?

Amikor megvitatják az itt olvasott gondolatokat a barátaikkal, könnyen észre fogják venni a régi elméket. Ők azok, akik mindig az „ördög ügyvédjét” játsszák, mindig a nehézségekre összpontosítanak, mindig eltérítik a párbeszédet a haladástól a problémák felé. Összpontosítanak arra, amit meg szeretnének valósítani, és hogy hogyan valósítsák meg, ne pedig mindazon dolgokra, amik akadályozzák.

Akár hiszik akár nem, egyszer valaki ezt kérdezte tőlem – Rendben, de továbbra is kell majd adót fizetnünk? Igen, és továbbra is meg kell kötnie a kutyáját, figyelni a sebességhatárokat és letakarítani a járdát a háza előtt amikor havazik. És továbbra is ajánlott lesz a járat indulása előtt néhány perccel kiérni a reptérre.

Ne már, semmi csoda?

Jancsi és Juliska néhány napot barátjukkal, Simonnal töltött kis vitorláhajóján. Egyik reggel arra ébredtek, hogy a hajó süllyed.

- Mi a fenéhez kezdjük most? – kérdezte Juliska.
- Ne aggódj, – mondta Jancsi – Simon nagyon talpraesett.

Simon odaszólt nekik – Gyerünk, el kell hagynunk a hajót.

Juliska meghökkent, de Jancsi megnyugtatta, hogy Simon nem hagyná őket cserben.

- Csak száz méterre vagyunk a parttól – mondta Simon. – Induljunk!
- De hogyan fogjuk megmenteni magunkat? – akarták tudni.
- Természetesen úszni fogunk!

Látva Jancsi csalódottságát, Simon megkérdezte, hogy mi a baj?

Jancsi azt válaszolta – Azt reméltem, hogy találunk egy módot, amivel azonnal a parton lehetünk anélkül hogy *vizesek lennénk*.

Korábban egy olvasóm hasonló csalódottságát fejezte ki. Azt remélte, hogy van egy mód, amivel azonnal egy új gazdasági rendszerben találhatjuk magunkat, anélkül hogy „bevizeznénk” magunkat a környező Elvevő gazdaságban. Egy kész Új Törzsi gazdaság (amit még elképzelni is csak halványan tudok) az előttünk lévő szárazföld. A vízen járás sokkal kisebb csoda lenne, mint ha úgy jutnánk oda, hogy végig távol tartjuk magunkat a minket övező gazdaságtól.

Tanácsok néhány szóban

Nem szükséges, hogy minden kérdésre legyen kész válaszuk. Bizonyára nekem sincs. Mindig jobb, ha azt mondják „Nem tudom”, mint ha ködösítenének és végül felsülnének.

Vezessék rá az embereket, hogy fogalmazzák meg a maguk kérdéseit. Ne próbálják meg kitalálni, hogy számukra mi az igazán nehéz kérdés.

Sose próbálják meg megválaszolni azt a kérdést, amit nem értenek. Kérjék meg a kérdezőt, hogy magyarázza el; mindaddig amíg tiszta nem lesz, és tizből kilencszer maguk fognak választ adni a kérdésükre.

Az emberek akkor fogják meghallgatni önöket, amikor készek rá, hogy meghallgassák és nem előbb. Talán volt idő mikor még *önök* sem voltak készek arra, hogy meghallgassanak. Hadd jöjjenek rá a maguk idejében. A nyaggatás és zaklatás csak el fogja idegeníteni őket.

Ne pazarolják az idejüket olyanokra, akiknek mindenük a vitatkozás. Örökre mozgásképtelenné fogják tenni önöket. Olyan embereket keressenek, akik már most nyitottak valami újra.

Az ütős befejezés

Mint minden szerző, én is azt gondoltam, hogy amikor eljön az ideje, lesz egy bomba-jó befejezésem ehhez a könyvhöz – dobpergés, cintányérok, a felhőkön átsütő napsugár (ismerik), de semmi ilyesmi nem jutott eszembe. Tegnap este megemlékeztem ezt Rennie-nek, csak úgy érdeklődésből. Nem számítottam rá, hogy ezen a problémán fogja törni a fejét, mert egyáltalán nem *tűnt* problémának. Még aznap éjjel háromkor felébresztett, hogy elmagyarázza, miért nem jutott eszembe egy ütős befejezés és miért nem *fog* eszembe jutni. Míg beszélt elmondta azt is, hogy a köszönetnyilvánításból ne hagyjam ki Hap-et és C.J.-t, és hogy ez az első olyan könyvem, amit igazán *szeretne* ha neki is ajánlanék (a többi köszönetnyilvánításba eddig többnyire csak beletörődött).

Azt mondta, hogy ennek a könyvnek egyáltalán nincsen befejezése, mert ez a könyv száz százalékban egy *kezdet*, és természetesen igaza volt.

De ez csak azt jelenti, hogy *itt* nem lesz ütős befejezés. Az ütős befejezés a következő oldalon és a borítón túl lesz, ott ahol a valódi forradalom történik majd.

A bomba-jó befejezést *önöknek* kell megírniuk.